

**DOKUMENTI DEJSTAVA DALMATINSKIH JEDINICA
IZVAN DALMACIJE**

DOKUMENTI JEDINICA NOV I POJ

BROJ 346

IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 3. SIJEĆNJA 1943. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O NAPADU NA KUPRES¹

ŠTAB II PROLETERSKE DIVIZIJE

3 januara 1943 god.

Str. pov. br. 2

VRHOVNOM ŠTABU N. O. V. i P. O. JUGOSLAVIJE

U vezi plana za napad na ustasko uporište Kupres preduzete su slijedeće pripreme:

1. Naređeno je Štabu III Brigade² da preko Kupreškog bataljona prikupi potrebne podatke o jačini neprijatelja u Kupresu, njegovom rasporedu i stepenu utvrđenja samog grada i neposredne okoline.

2. 25. XII. 1942. godine naređeno je Kupreškom bataljonu da se postavi na komunikaciji Kupres—Bugojno sa zadatkom da onemogući svaku intervenciju neprijatelja od strane Bugojna ka Kupresu. Bataljom ima biti na položaju, predviđenom zapoviješću, 27. XII u 3 časa ujutro.

3. Štabu III Brigade naređeno je da se sa jednim bataljonom prebaci na položaj Koprivnica sa zadatkom da od 3 časa ujutro 27. XII. 1942. god. zatvori pravce koji izvode od Prusca i Bugojna ka Kupresu.

4. Štabu IV Proleterske brigade naređeno je da svoja dva bacača i jedan protivkolski top 37 mm stavi na raspoloženje Štabu II Proleterske brigade.

5. Haubičkom divizionu naređeno je da se sa divizionom prebaci iz s. Borja u s. Ćemaliće, tako da 27. XII. 1942. godine do 16 časova bude na prostoru s. Brda, vodeći u svoj sastav i jedno odjeljenje brdskih topova.

6. Desetaru desetine za vezu naređeno je da uspostavi telefonsku vezu sa Štabom II Proleterske brigade preko s. Gubera i Štabom III

¹ Original (tipkan na pisačem stroju, cirilicom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 8/2a, K. 7A.

² Druga dalmatinska NOU brigada.

Brigade preko s. Botuna a sa artiljerijom preko s. Brda, uključujući sve veze u telefonsku centralu na divizijskoj osmatračnici k. 1273.

Napad na Kupres³ otpočeo je u određeno vrijeme prema izdatoj zapovijesti. Artiljerijska priprema otpočela je u 16 časova ali pod nepovoljnim atmosferskim prilikama, jer se sa osmatračnice nije mogao kontrolisati pad granata. Usljed nemogućeg osmatranja pada granata veći broj je promašio objekat a jedan broj nije ni eksplodirao. Istovremeno sa artiljerijskom vatrom počinje i vatra bacača, te u vezi sa artiljerijskom pripremom čini na neprijatelja jak pritisak kako u moralnom tako i u materijalnom pogledu. Poslije kratke pripreme, čuo se u varoši lelek, jauk i zapomaganje, pa potom je odmah svirala truba znak za uzbunu.

U 17.30 časova 28. XII. 1942. godine naređeno je oklopnom automobilu da se krene sa polaznog položaja s. Čemalića ka Kupresu. Oklopni automobil prišao je samoj varoši na ivici bunkera gdje je i u samom početku šofer ranjen u oko i u glavu. Ustaše su po grupama iskakale ka automobilu u cilju da ovaj unište ili zarobe, ali posluga automobila otvorila je vatru iz svih automatskih oružja, kao i ručnim bombama na gomile ustaša koje su prilazile automobilu. Samo ovdje palo je 40—50 mrtvih ustaša od posade automobila.

U međuvremenu podilaze jedinice II Proleterske brigade i II Dalmatinske brigade ka Kupresu i to: II bataljon II Proleterske brigade pravcem ka Čardačici, III bataljon iste brigade pravcem preko s. Olova, a II bataljon II Dalmatinske brigade od Malog Stožera ka gradu. Kretanje ovih bataljona bilo je dosta sporo, dok je posada oklopног automobila bila izložena jakim napadima i tučena jakom vatrom iz automatskih oruđa, tako da su svi oko 24 časa bili ranjeni sem poslužioca na teškom mitraljezu. Oklopna su kola sva isprobijana dejstvom ustaškog automatskog oružja.

Borci II i III bataljona II Proleterske brigade prišli su bunkerima na odstojanje od 50—100 metara, te uslijed podizanja magle i velike vidljivosti zbog snijega povukli su se nazad. Isti je slučaj i sa II bataljonom II Dalmatinske brigade, koji nije bio u stanju prići bunkerima od jake vatre iz ovih s jedne strane, a s druge strane što nije osjetio angažovanje bataljona II Proleterske brigade. II bataljon II brigade dolazi oko 23 časa na Čardačicu koju je neprijatelj bio napustio, a III bataljon prelazi s. Oovo koje je takođe neprijatelj napustio. Ove napuštene tačke neprijatelj je tukao jakom vatrom iz bacača i automatskog oružja.

Oko 1 čas poslije pola noći 29. XII. 1942. Štab II Proleterske brigade naredio je svom II i III bataljonu da pod zaštitom bacačke vatre i protivkolskih topova izvrše ponovo napad na Kupres. Ni ovog puta II i III bataljon nijesu uspjeli da se primaknu neprijateljskim bunkerima, već su se povratili natrag. Dejstvo protivkolskih topova bilo je slabo zbog nevidljivosti ciljeva, dok je dejstvo bacača bilo dobro. Napad se ponovio

³ Napad na Kupres je izvršen 28. prosinca 1942. godine. Napad nije uspio.

i po treći put, ali uviјek bez uspjeha, jer je kod jedinica preovladao osjećaj da će se pretrptjeti veliki gubici.

II bataljon II Dalmatinske brigade, pošto je uvidio da su se bataljoni II Proleterske brigade povratili nazad, i sam je otstupio u pravcu Malog Stožera.

I bataljon II Proleterske brigade, koji se je nalazio u zasjedi u s. Botunu, ubio je 6 milicionera i zaplijenio 11 pušaka i 500 metaka. Oko 2 časa poslije pola noći jedinice koje su vršile napad na Kupres počele su se povlačiti nazad ka svojim polaznim položajima.

U 1.30 časova 29. XII. 1942. god. posluga iz oklopnog automobila počela se je izvlačiti i to po djelovima, iako svi ranjeni. Oklopni automobil imao je kvar pri samom dolasku do varoši, no ipak je vrijedno napomenuti da je sva posluga bila ubijedena da će naše snage uzeti Kupres, te su automobil ostavile neuništen. Sva posluga oklopnog automobila zasljužuje svaku pohvalu za pokazanu hrabrost, izdržljivost, jer dok je god trajala municija a oruđa funkcionirala ova se je posada sjajno držala i nanosila neprijatelju velike gubitke. Napr. drug Petar Vojvodić izlazi do prsiju iz kupole oklopnog automobila, baca bombe na ustaše i kliče drugovima: »naprijed«, pa poslije dejstvuje puškomitraljezom iz jedne ruke, dok je u drugu ranjen. Drug Vojin Đurašinović (Kostija) iako teže ranjen u nogu, ovo ne saopštava drugovima, kako on kaže, da ne bi moralno pokolebali se, a u času izlaska iz oklopnog automobila ostaje u zaštitnici sve dotle dokle su se svi njegovi ranjeni drugovi povukli, pa je tek onda on otstupio. Mišljenja smo da se pohvali cijela posada oklopnog automobila i ova dva druga i to preko Slobodne Jugoslavije.

Noću 29. XII. 1942. godine, koristeći maglu, jedna ustaška kolona iz Bugojna u jačini od 200 crnokošuljaša⁴ izašla je pravcem preko Mračaja i napala zasjedu IV bataljona II Dalmatinske brigade između Malog i Velikog Stožera i ovu potisla u pravcu Velikih Vrata. Pošto se je neprijatelj pojавio sa više strana a isti bio u nadmoćnosti, to su se dijelovi IV bataljona povukli ka Koprivnici. Kod Koprivnice, a u sadejstvu sa jednom četom Kupreškog bataljona, neprijatelja su zaustavili kod serpentina, 6 kilometara od Bugojna, tu ga razbili i nanijeli mu veće gubitke. Na terenu nađeno 20 mrtvih a broj ranjenih penje se do 50. Ovom prilikom zaplijenjeno je nešto oružja i ratne spreme.

Oko 4 časa izjutra dijelovi II Dalmatinske brigade povukli su se u Blagaj zajedno sa Kupreškim bataljonom pošto se odustalo od daljeg napada na Kupres; bataljoni II Proleterske brigade zadržali su se na prostoru s. Brdo—s. Gornji Malovan.

Gubici

sopstveni u ljudstvu:

II Proleterska brigada

3 mrtva

II Dalmatinska brigada

10 „

S v e g a 13

⁴ Pripadnici Crne legije.

ranjenih:		
II Proleterska brigada	21	
II Dalmatinska brigada	14	
	S v e g a	35

nestalih:		
II Dalm. brigada	1	
	S v e g a izbačenih iz stroja	49

Od ranjenih, 6 su teže ranjeni.

Neprijateljski gubici:

mrtvih	100
ranjenih oko	80
zarobljenih 1 oficir i 2 žute košulje ⁵	
zaplijenjeno:	
pušaka	18
puškomitrailjeza	1
pištolja	2
puščanih metaka	1.300
konja	4

kao i ostale ratne spreme.

Poslije neuspjelog napada na Kupres naredili smo II Proleterskoj brigadi da se razmjesti na prostoru Šujice, s tim što će jednim bataljonom postaviti se na liniji Gornji Malovan—Zanoglina—Ravno sa zadatkom osmatranja pravaca od Kupresa.

II Dalmatinskoj brigadi naređeno je da se povuče na prostor Livno, sa zadatkom osmatranja pravaca od Sinja ka Livnu i od Imotskog ka Livnu.

Moral neprijatelja bio je na priličnoj visini. (Kupreški garnizon tražio je pomoć od Bugojna, navodeći kako su partizani zauzeli Livno, i Šujicu i da se kreće oko 20.000 partizana prema Kupresu, »ali mi ih se ne plašimo«. Ovo je nađeno u jednom dokumentu koji smo zaplijenili.)

Fortifikacijska odbrana grada sastojala se je od linije bunkera koji opasuju grad, a koji su povezani međusobno sa rovovima udešenim za odbranu. Ispred svakoga bunkera nalazila se je žičana prepreka. U samoj varoši nalazi se 4 do 5 kuća udešenih za odbranu.

Naoružanje neprijatelja bilo je: dva teška bacača, 5 do 7 teških mitraljeza i oko 20 puškomitrailjeza.

U borbama oko Kupresa naročito se je istakla posada oklopnog automobila.

Veza između Štaba divizije i brigada (II Proleterske i sa artiljerijom) bila je telefonska, a sa II Dalmatinskom kurirska preko s. Botuna.

S obzirom na veliki broj teških oružja i artiljerije, na izvedenu pripremu prije napada, kao i zbog prilično velike magle, moglo se je prići bunkerima, tim prije što je prisustvo oklopnog automobila bilo efikasno,

⁵ Vjerojatno se odnosi na ustaše.

ali je nedostajala odlučnost od nižeg rukovodećeg kadra koji se je plašio velikih gubitaka.

Nije se shvatila važnost oklopnog automobila niti iskoristilo prisustvo automobila pred bunkerima, kao i angažovanje neprijatelja jačim snagama prema njemu, kome su jedinice trebale sadejstvovati u punom smislu, što je ovdje izostalo.

Kretanje jedinica prema cilju bilo je i suviše sporo, dodir sa neprijateljem rijedak, te se je neprijatelj u otsustvu naših snaga mogao pregrupisavati i praviti jače ispade prema oklopnom automobilu.

Prilikom ovoga napada na Kupres, primijećeno je kolebanje kod ljudstva II Proleterske brigade od bojazni velikih gubitaka s obzirom na ranije neuspjehe ove brigade i ostalih jedinica pri napadu na Kupres, o čemu svjedoči i izvještaj Štaba II Proleterske brigade koji se prilaže.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Politički komesar,

Načelnik štaba,

Komandant,

u V. Š.⁶

Vukotić⁷ v. r.
(M. P.)

Peko⁸ v. r.

BROJ 347

IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE DALMATINSKE BRIGADE OD 30. SIJEĆNJA 1943. ŠTABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE O BORBAMA KOD POSUŠJA I RAKITNA I O DOLASKU NOVIH NEPRIJATELJSKIH SNAGA U POSUŠJE¹

ŠTAB II DALMATINSKE BRIGADE
II PROLETERSKE DIVIZIJE

Br. 4/43
30 januara 1943

IV Op. zona²

ŠTABU II PROLETERSKE DIVIZIJE

Dostavlja vam se izvještaj o promjenama i akcijama na našim položajima, kao i podaci koje smo saznali preko Ob. službe o neprijatelju.

⁶ Vrhovnom štabu.

⁷ Jovan Vukotić.

⁸ Peko Dapčević.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 3/2, k. 876.

² Kopija ovog izvještaja poslata je Cetvrtoj operativnoj zoni.

1) Od našeg III bataljona, koji se nalazio na položajima Mesihovina, a sa jednom četom u Studenim Vrelima, dobili smo 28. o. mj. podatke o neprijatelju u Posušju. U ovom izvještaju je javljeno da se jake neprijateljske snage nalaze na položajima prema selu Vinjani (G. i D.) i na Podluka (G. i D.). Od prije neki dan došlo je u Posušje 17 kamiona vojske, a prije toga u samom Posušju imalo je oko 1000 ustaša i domobrana. Talijani se nalaze na Širokom Brijegu i na rudniku boksita (Crne Lokve). U toku istog dana od Imotskog za Posušje vojska je vukla 2 brdsku i 1 poljski top. U samom Imotskom nije bilo nekih bitnijih promjena.

2) U vezi naređenja Vrhovnog štaba, a i zbog koncentracije neprijatelja u Posušju, mi smo 28. o. mj. uveče izvršili napade u pravcu Posušja i na selo Rakitno. Jedan naš bataljon imao je zadatak da likvidira neprijateljske postaje (milicije) u selima Zagorje, Vir i Gornje i Donje Vinjane. Ovaj bataljon je u toku noćnog pokreta cestom u pravcu Klenka (k. 988) naišao na zasjedu kod sela Doci, sjeverno od Klenka. Neprijatelj je bio posjeo lijevu i desnu stranu puta i kada je naišao naš bataljon otvorio je vatru na njega. Tom prilikom ranili su nam lakše 3 druga. Poslije toga bataljon se razvio u streljački stroj, izvršio napad na neprijatelja (jačina 1 satnije) i protjerao ga u pravcu Posušja. Istu večer zauzeli su selo Zagorje, selo Vir i Vinjane, odakle su se morali povući zbog mnogo jačih snaga koje su bile ispred Posušja.

Iste večeri 2 druga naša bataljona napali su preko Crvenice selo Rakitno. Prema podacima sa kojima smo raspolagali, u Rakitnom je bio mnogo veći broj milicije nego što je to u stvari bilo. Neprijatelj je od prvog našeg pucnja počeo bježati u pravcu Širokog Brijega i Posušja. Zbog velikog prostranstva sela (dužine skoro 10 km) selo se nije moglo sa ovoliko snaga potpuno blokirati i onemogućiti im otstupanje. Bježali su na sve strane uz brda i niz polje, a zahvaljujući noći u tome su i uspjeli. Ipak je neprijatelj imao vrlo mali broj gubitaka, a zaplijenjeno je i nešto oružja. Sa naše strane nije bilo ni mrtvih ni ranjenih. U žandarmerijskoj kasarni nađeno je nešto robe i hrane. Narod u ovom selu je bio toliko preplašen da su mislili da će moći ih sve poklati. Kažu da su im ustaše govorili da smo mi sve oko Duvna i Livna poklali. Naši borci u selu su se primjerno držali, vrlo lijepo postupali sa seljacima koji su bili ostali, objašnjavajući im cilj naše borbe. Konfiskaciju smo izvršili samo najokorijelijim zlikovcima (tabornicima i logornicima), dok ostalim seljacima nije ništa dirnuto. Po izvršenju akcije jedan bataljon smo odmah povukli u Duvno, radi svake eventualnosti od pravaca Kupresa i Prozora preko Ravnog. Jedan bataljon će ostati u Rakitnom 2 dana radi održavanja zbora, kao i radi toga da taj narod uvidi ko su i zašto se bore partizani, a zatim će se povući u Gornji Brišnik. Ovo iz razloga što je pravac Posušje—Tomislavgrad,³ bilo cestom bilo preko Buškog Polja, najvjerojatniji za neprijateljski napad, a i zbog toga baš u Posušju ima mnogo neprijateljske snage. Da je bila ovdje čitava brigada, onda bi svakako ostavili u Rakitnom duže vremena jedan bataljon.

Sa ovim akcijama po našem mišljenju malo smo ošamutili neprijatelja, tako da iako je mislio preduzeti ofanzivu prema Duvnu, da je izvjesno vrijeme odložio.

U toku jučerašnjeg dana a i danas neprijateljski avioni (tromotorci) kruže stalno iznad Rakitnog i bombarduju.

3) Po naređenju Štaba IV Op. zone naš I bataljon dobio je zadatak da se prebací sa Vagnja u Potočane.

4) Obavijestite nas da li se možemo nadati nekoj popuni za naše štabove bataljona, ili čemo mi to sami uraditi sa kadrovima koje imamo. Najpotrebnije bi nam bilo kada bi nam poslali jednog dobrog zamjenika politkoma bataljona. Predlažemo da se za komandanta II bataljona odredi drug Dušan Filipović, dosadašnji zamjenik komandanta istog bataljona. Ostale zamjenike komandanata bataljona, ukoliko ih ne možemo dobiti iz neke druge brigade, odredićemo ih sami. (Nedostaje nam 2 zam. komandanta).

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Politkom,

*Marko Jović*⁴ v. r.

Komandant,

Ljubo Vučković, v. r.

BROJ 348

**IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE NOU DIVIZIJE OD 31. SIJEĆNJA 1943.
VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O OSLOBOĐENJU
GORNJEG VAKUFA I O SITUACIJI NA SEKTORU DIVIZIJE¹**

Naša dalmatinska² zauzela G. Vakuf, ustaše su intervenisale iz Bugojna, vode se borbe, hercegovačka³ sa bolnicom maršuje u pravcu nas, nalazi se na onu stranu prug,⁴ mi čemo se prebaciti na liniju Prozor—Štit—Ravno sutra i prekosutra, izvesnim snagama moramo prihvatići hercegovačku sa bolnicom. O razvoju dalje situacije javićemo.

31-I-43.

*Pera*⁵ v. r.

³ Duvno.

⁴ Ante Jurlin-Marko. Poginuo u Petoj neprijateljskoj ofenzivi 1943., kao komesar brigade.

¹ Original (rukopis, crnom olovkom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 10/17, k. 14A.

² Odnosi se na Prvu dalmatinsku NOU brigadu Treće NOU divizije.

³ Deseta hercegovačka NOU brigada Treće NOU divizije.

⁴ Misli se na željezničku prugu između Travnika i Donjeg Vakufa.

⁵ Petar Četković, komandant Treće NOU divizije.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE NOU DIVIZIJE OD 2. VELJAČE 1943.
VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O BORBAMA KOD
GORNJEG VAKUFA, RASPOREDU DIVIZIJE I KONCENTRACIJI
NEPRIJATELJA U DONJEM VAKUFU, BUGOJNU I JAJCUI¹**

ŠTAB III DIVIZ.
2/II-1943 g.

VRH.[OVNOM] ŠTABU

Mi smo danas sa jednom brigadom² na prostoru Ščita; sa jednom³ G. Vakuf—Makljen. Hercegovačka⁴ nije još prispela. Talijani i četnici nisu još koncentrisali snage u Prozoru, ali se o tome priča. Imamo namenu da zatvorimo dolinu r. Rame, a u sadejstvu s I diviz. kad dođe da likvidiramo Prozor.⁵

Javite nam gde se ona danas nalazi?⁶

Snage u Bugojnu i D. Vakufu su nešto pojačane iz Kupresa i Jajca. Traže još pojačanja.

Dalmatinska⁷ juče je odbila napad iz Bugojna s ciljem da povrate G. Vakuf uz gubitke od 60 ustaša. U borbama naročito se istakao III dalm. bataljon. Takođe naše jedinice⁸ u borbama oko Jajca i na pruzi Turbe—D. Vakuf zarobile su 80 domobrana i 2. oric. Zaplenile su 80 pušaka, 10.000 met., 10 puškomitr. i drugi mater., porušile prugu Turbe —D. Vakuf. Neprijateljski gubici su 20 mrtvih i više ranjenih.

Pero⁹, v. r.

¹ Original (rukopis, cirilicom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 4/1, k. 752. Izvještaj je upućen radiogramom.

² Peta crnogorska NOU brigada.

³ Prva dalmatinska NOU brigada.

⁴ Deveta hercegovačka NOU brigada.

⁵ Napad na Prozor izvršen je 15. veljače 1943. Vidi dok. br. 357, 433 i 435.

⁶ Prva divizija nalazila se u centralnoj Bosni.

⁷ Prva dalmatinska NOU brigada. Vidi dok. br. 348, 350 i 530.

⁸ Borbu su vodile jedinice Desete hercegovačke NOU brigade.

⁹ Petar Ćetković.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE NOU DIVIZIJE OD 2. VELJAČE 1943.
VRHOVnom ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O NAPADU USTAŠA
S PRAVCA BUGOJNA¹**

III DIVIZIJA
2/II

Ponovo ustaše napadaju iz Bugojna. Crnogorska² i Dalmatinska³ vode žestoke borbe. To će nas omesti da danas predemo na određenu teritoriju.⁴

Prva divizija⁵ treba da se javi odmah.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE NOU DIVIZIJE OD 2. VELJAČE 1943.
ŠTABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE O BORBAMA PROTIV
USTASA¹**

TREĆA DIVIZIJA

Juče smo neprijatelja razbili u jačini od osam stotina ustaša sa velikim gubicima po njih.² U borbama istakao se komandant Trećeg bataljona Dalmatinske brigade³ Petar Radević. Danas Tito se nalazi na prostoru Paloč—Makljen, Sava⁴ Bojska—Ždrimci, Šegrt⁵ Jagodić—Bojska.

Jučerašnju depešu slabo smo dešifrovali.

U Prozoru ima 600 Italijana utvrđenih.

Koncentracije četnika nema.

Imamo mnogo ranjenika i bolesnika. Mislimo ih prebaciti u Livno.

Pero⁶ v. r.

¹ Original (rukopis, cirilicom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 13/17, k. 14A. Izvješaj je upućen radiogramom Vrhovom štabu NOV i POJ.

² Peta crnogorska NOU brigada.

³ Prva dalmatinska NOU brigada. Vidi dok. br. 348, 349 i 530.

⁴ Treća NOU divizija trebalo je da se prebaci na sektor Prozora.

⁵ Prva proleterska divizija.

¹ Original (rukopis, cirilicom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 16/17, k. 14A. Vjerojatno je izvješaj upućen Drugoj proleterskoj diviziji radiogramom 2. veljače 1943. godine što se vidi po dogadajima koji se spominju u dok. br. 350.

² Vidi dok. br. 349, 350 i 530.

³ Prva dalmatinska NOU brigada.

⁴ Sava Kovačević, komandant Pete crnogorske NOU brigade, poginuo 13. lipnja 1943. na Sutjesici kao komandant Treće NOU divizije.

⁵ Vlado Šegrt, komandant Desete nercegovačke NOU brigade.

⁶ Petar Četković.

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA
OD 4. VELJAČE 1943. ŠTABU TREĆE NOU DIVIZIJE DA JEDNU
BRIGADU ORIJENTIRA PROZORSKOM KOTLINOM I OBAVJEŠTENJE
O OPĆOJ SITUACIJI NA GLAVNIM PRAVCIMA NEPRIJATELJSKOG
NASTUPANJA¹

2.

TREĆOJ DIVIZIJI

Prebacite jednu brigadu do sela Kopčići—Rumboci.² Bolnicu ne-mojte slati u Livno, nego negdje blizu vas — naprimer u selo Zvirnjača.

Kod Ripča, kod Ključa, Podgrmeča i Korenice vode se ogorčene borbe sa velikim njemačkim, talijanskim, ustaškim i četničkim snagama. U bojevima učestvuje mnogobrojna avijacija.³ Petrovac, Bihać i druga mjesta potpuno su srušena.

4. II. 1943.

Tito

IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE NOU DIVIZIJE OD 5. VELJAČE 1943.
VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O BROJNOM ŠMA-
NJENJU DIVIZIJE I BORBAMA ŠESTE ISTOČNOBOSANSKE BRIGADE
U ISTOČNOJ BOSNI⁴

ŠTAB III DIVIZIJE

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

Kroz dosadašnje borbe i usled bolesti naša divizija brojčano mnogo je smanjena. Hercegovačku² i Crnogorsku³ nastojaćemo da popunimo iz Hercegovine. Naročito Dalmatinska brigada⁴ mnogo je smanjena. Potrebno je da je popunimo. Neka nam Zona⁵ pošalje 1000 boraca. Dalma-

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu VII, Arhiva NOB, reg. br. 15/1, k. 14.

² Odnosи se na Prvu dalmatinsku NOU brigadu, koja se tada nalazila u rajonu Šćita (vidi dok. br. 354).

³ Za podršku iz zraka, u prvoj fazi Cetvrte neprijateljske ofenzive »Weiss I«, sudjelovalo je 12 eskadrila (tri njemačke, četiri NDR i oko pet talijanskih).

⁴ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 20/17, k. 14A. Izvještaj je vjerojatno 5. veljače, upućen radiogramom Vrhovnom štabu NOV i POJ.

⁵ Deseta hercegovačka NOU brigada.

⁶ Peta crnogorska NOU brigada.

⁷ Prva dalmatinska NOU brigada.

⁸ Odnosi se na Cetvrtu operativnu zonu.

tinska brigada⁶ može ih primiti i osposobiti, jer ne izostaje iza drugih brigada. Javite nam jeste li sporazumni.

Javljuju nam iz Sarajeva da je VI brigada⁷ zajedno sa Majevačkim i Fruškogorskim odredom vodila borbu sa četnicima na Majevici i da ih je razbila. Na Trebavi je razoružano preko 420 četnika. Tako je čitav taj kraj očišćen od tih bandita. Ostale su neke manje grupe. Brigada, pod pritiskom neprijatelja, povukla se u Šekoviće, a zatim je došla, zajedno sa Majevičkim i Fruškogorskim odredom na Visoviću, iznad Mokrog.

Pero⁸ v. r.

BROJ 354

**IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE NOU DIVIZIJE OD 6. VELJAČE 1943.
VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O BORBAMA PROTIV
USTAŠA KOD BUGOJNA¹**

ŠTAB III DIVIZIJE
Radiogram

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

Trećeg odbili ispad ustaša od strane Dalmatinske Brigade,² uz pomoć Crnogorske,³ uz gubitke od oko 100 mrtvih i ranjenih po neprijatelja.⁴ Dalmatinska se sada nalazi oko Šćita, Crnogorska oko Vakufa i Gračanice, Hercegovačka⁵ zapadno od Vranića. Prikupljamo podatke za napad na Prozor. Ne znamo opštu situaciju.

Pero⁶

⁶ Prva dalmatinska NOU brigada.

⁷ Sesta istočnobosanska NOU brigada.

⁸ Petar Četković, komandant Treće NOU divizije.

¹ Original (tipkan na pisacem stroju) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 19/17, k. 14A. Izvještaj je upućen radiogramom vjerojatno 6. veljače 1943. god., što se može zaključiti po dogadajima koji se spominju u dokumentu.

² Prva dalmatinska NOU brigada.

³ Petnaest crnogorska NOU brigada.

⁴ Borba je vodenja kod Bugojna. Vidi dok. br. 349, 350 i 530.

⁵ Deseta hercegovačka NOU brigada.

⁶ Petar Četković.

**OPERATIVNI IZVJEŠTAJ ZAMJENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 15. VELJAČE 1943. VRHOVNOM KOMANDAN-
TU DRUGU TITU O SITUACIJI NA FRONTU PRVOG HRVATSKEGO
I PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA¹**

Drugu Veljku,

Izvesti druga Starog u sledećem:

1) Situacija na sektoru Ključ—Bravsko—Petrovac bez naročitih promena. Neprijatelj ne pokušava neke naročite napade prema Oštrelju, već »pipa« nešto prema Drinićima. Njegove glavne snage rokirane su na Bravsko. U Petrovcu su slabiji delovi. Saobraćaj na cesti Bihać—Petrovac npr. održava.

Jedinice Bos. korpusa drže položaje Drinići—Kolunić, prema Petrovcu.

Pre tri dana, baš onim pravcem gde sam ti govorio da će pokušati da izmanevruju Oštrelj, nepr. — Nemci prešli su greben kod Ajzer Jezera,² [izbili] na selo Očijevo (stazom) i iznenadili selo, gde su poklali oko 200 seljaka. Na tom pravcu bila je XVI brigada, kao i Bihaćki bataljon[. . .]

2) Po sadašnjim obaveštenjima, primljenim od Ljubiše,³ četnici su ušli u D. Lapac juče, izgleda, po podne. Ličke jedinice su se slabo snašle. Tamo ne poznajem dovoljno situaciju, jer su izveštaji kratki, retki i nepotpuni, ali sam naredio Štabu VI divizije (Manoli), preko Štaba VII u Lapačkoj Kotlini opkole i unište. To se može lako uraditi ako bude divizije, da odmah te bande preseku negde između Srba i Lapca i da ih iole inicijative, energičnosti i snalaženja tamošnjih naših jedinica. Čudi me uopšte kako su Ličani (VI div.) mogli dozvoliti da četnici preko Srba naprave onakav brz prođor — čak do Lapca. Napomeni drugu Starom da je neophodo — putem radio-veze — narediti VI diviziji (Manoli) da odmah pristupi uništenju ove četničke bande, koja je prodrla izgleda na jeftin način u Lapac.

3) Situacija na Grahovu, posle odbijanja četničkih napada, povoljna je. Naši drže svoje stare položaje: Derala—Stožišta — iznad same Strmice. X krajiška izgleda da se je dobro držala u posljednjim borbama i odbila četničke napade prema Grahovu.

4) Na pravcu Sinj—Vaganj nema nikakvih promena. Tamo ćemo od dosadašnje Kamešničke čete formirati 1 bataljon, da zatvara pravac Sinj—Vaganj, pošto dalmatinske brigade su u pokretu ka južnoj Dalmaciji — prema Ljubuškom, Vrgorcu i Širokom Brijegu. Ove su snage još u fazi koncentracije prema navedenim objektima. Ovo možeš videti iz priložene zapovesti Štaba Dalmat. divizije,⁴ koja ima neke nedostatke —

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 9/2, k. 8.

² Na geografskoj karti piše: Ajznara Bunar.

³ Ljubiša Urošević.

⁴ Vidi dok. br. 68.

zbog »zadržavanja« jedinica na nekim »linijama«. To ćemo već ispraviti. Ne kočiti ofanz. duh k-ta, ni trupe. Ako postoji [povoljna] situacija za dublje prodore — zašto je ne iskoristiti?

Ova Dalmat. divizija je slabog naoružanja, i zaista je treba pomoći, ako se nešto dobije bar u Prozoru. Kao što već znaš u Imotskom ni jedne puške! Ustaši su se planski i u redu, sačuvavši sve svoje snage, povukli iz Imotskog, zapalivši veći broj magacina.

Stanje naoružanja i opreme Dalmat. divizije vidi se iz priloženog pregleda, kojeg su nam dostavili.⁵

5) Pošto sa rokiranjem Dalmat. divizije u južnu Dalmaciju ostaje prostor Duvno—Šujica—Livno bez naših snaga, razume se, posle odlaska VII divizije kao opšte zaštitnice, mi ćemo — ovde u Livnu — ostaviti Bihaćki bataljon. Ali to je nedovoljno. Tražićemo od Korpusa⁶ da ovamo uputi nešto jače snage, naročito prema Kupresu — koji se mora budno čuvati, jer je IX kr. brigada mletačka i slabo naoružana jedinica i neće moći izdržati jedan eventualni jači pritisak od Kupresa ka Šujici i dalje. Moraju se čuvati leđa Dalmat. diviziji, da može nesmetano da čisti južnu Dalmaciju. Ja ću, već, ovo predočiti Štabu korpusa i izdati im potrebne direktive za Kupres.

6) Jakić⁷ sa Brigadom pošao [je] juče za Pidriš—G. Vakuf. Ja sam mu dao konkretan zadatak da zatvori pravac G. Vakuf—Makljen i pravac dolinom Vrbasa, ka selu Mejniku.

Na njeno mesto već je stigla VIII hrvat. brigada, a pošto danas stiže u Glamoč. Polje VII brigada, to će ona smeniti VIII brigadu, koja će smeniti Jakića, da bi isti mogao krenuti za svoju diviziju.

Naredio sam Jakiću da održava vezu sa vama preko Šćita.

7) Sa ranjenicima teško ide sa transportom, jer nam se stalno kvare ovi automobili. Najzad, puno smo zauzeti evakuacijom Imotskog. Ipak ide, ali dosta spor. Sada smo naredili da ona 2 autobusa i 2 laka kamiona budu na raspoloženju Dr Gojku⁸ za ranjenike, a teški — veliki autobus — za evakuaciju iz Imotskog. Neophodno su nam potrebeni kamioni koji su kod Vas za najkraće vreme, za prevoz ranjenika. Najveći deo ranjenika još je u Glamočkom Polju. Zato nam treba za prebacivanje u Livanjsko i Duvanjsko Polje, odnosno sela duž ove komunikacije, što više automobila. Ti ovo iznesi drugu Starom.

Što se tiče organizacije ešelona ranjenika, sve je dobro organizovano i svi ešeloni imaju sve što im treba: rukovodstvo, sanit. osoblje, ekonomat, sanitet. materijal itd. To će ići brzo, samo da ih pokrenemo bržim sredstvom.

8) Poslao sam eksploziv, i to: prvi put 40 kg., a drugi put 7 sanduka sa štapinom i kapslama. Kad, i u kakvom stanju su stigli ovi transporti eksploziva? Odmah uputi I diviziji eksploziv za njen zadatak. Eksploziva biće još iz Imotskog. Tamo je, po neproverenim podacima,

⁵ Vidi dok. br. 63.

⁶ Odnosi se na Prvi bosanski NOU korpus.

⁷ Velimir Jakić, tada komandant Treće proleterske (sandžačke) brigade.

⁸ Dr Gojko Nikolić.

nađeno oko 1500 kg. Ja će to proveriti i sve hitno uputiti čelnim divizijama. Mislim da je II diviz. uzela za sebe. To proveri radio-vezom.

9) Haubički divizion, kompletan, uputio sam Vam pre tri dana. I on je već tamo.

Potrebno je radio-vezom:

a) Dati dalju direktivu Dalmatinskoj diviziji⁹ u vezi zadataka i dejstva I, II i III naše divizije, tj. angažovanje prema donjem toku Neretve, ka Vrgorcu i Ljubuškom.

b) Štabu korpusa — da bude aktivniji na cestama: Petrovac—Bihać i Petrovac—Ključ kao i s. Most—Krupa, kuda nepr. saobraća.

c) Glavnom štabu Hrvatske — da pristupi hitnom i neodložnom uništavanju ove četničke grupe koja se je probila do Lapca.

P. S. Za Dalmaciju obrazovali smo Štab Grupe dalmat. partizanskih odreda,¹⁰ sa komandatom drugom Milićem.¹¹ On je već pošao na dužnost.

Mobilizacija u Dalmaciji ide dobro.

Obrazovali smo etapne — prihvatne — stanice za ishranu: Duvno i Ravno, a takođe čemo je obrazovati i u Šćitu.

Onaj kamion te je išao sa drugom Crnim još nismo izvukli iz snega. Poduzeli smo sve da ga izvučemo što pre.

S drug. pozdravom

S. F. — S. N.!

15/II u

10 čas.

Terzić¹² v. r.

Odmah o svemu izvesti druga Starog.¹³

BROJ 356

OPERATIVNI IZVJEŠTAJ ZAMJENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 16. VELJAČE 1943. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O SITUACIJI NA SEKTORIMA PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA I ČETVRTE OPERATIVNE ZONE I PRIJEDLOG DA PRAVAC KRETANJA GLAVNE OPERATIVNE GRUPE BUDE ISTOČNO OD NERETVE¹

VRHOVNOM KOMANDANTU,

Druže Stari,

Situacija ovamo je sledeća:

1) Sektor Sinj—Vaganj: nema promena. Ovde nije zapažena nikakva aktivnost neprijatelja. Na Vagnju smo formirali jedan bataljon² od bivše

¹ Deveta divizija.

¹⁰ Vidi dok. br. 66 i 98.

¹¹ Maks Baće.

¹² Velimir Terzić.

¹³ Vrhovni komandant Tito.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 12/2, k. 8.

² Vidi dok. br. 102.

Kamešničke čete, tako da smo sad oslobodili sve tri dalmatinske brigade raznih položaja i punktova. Sada je Dalmatinska divizija mobilna jedinica, spremna za akcije.

2) **Sektor Grahovo** — takođe nema nekih promena. Tamo čvrsto drži svoje položaje X krajiska brigada. U Strmici je minimalna četnička posada. Glavne četničke snage pošle su u ofanzivu prema Srbu, koji su zauzeli pre tri dana. Nisu zauzeli Lapac, kao što sam Vas izvestio u prošlom izveštaju. Mene su pogrešno izvestili. Sada se već dva dana vode žestoke borbe između Srba i Lapca. Četnici i Talijani pokušavaju prodror od Mazina ka Lapcu sa jednom kolonom, dok je ova kolona od Srba čisto četnička — u jačini od 1200—1500 boraca. Ne znam dalje rezultate borbe. Tamo se od naših snaga nalazi VI divizija sa jednim odredom. Vjerujem da će ih odbaciti i potući. Juče im je kod Mazina jedna brigada VI divizije zarobila bojnu komoru od 100 konja — sa municijom. Tamo — prema Srbu i Martin Brodu — nalazila se je do sada XVI brigada. Ova jedinica, izgleda, nije bila angažovana u ovim borbama sa četnicima. Ovo je brigada VII divizije i, obzirom na zadatak ove divizije, naredio sam da se rokira prema Glamoču, kako bi preuzeila oko Kupresa novi zadatak.

3) **VII hrvatska divizija** jednom brigadom nalazi se na prostoru Zanogline—Ravno, a jednom u Glamočkom Polju.

Danas sam naredio da se prekosutra, 18. II., u zoru prebací brigada VII divizije sa prostora Zanogline—Ravno, na sektor G. Vakuf, da smeni Jakićevu brigadu, a na mesto ove brigade odmah dolazi ona Jakšićeva brigada iz Glamočkog Polja. Čim pristigne XVI brigada ove VII divizije, odmah će rokirati i drugu njenu brigadu na sektoru G. Vakuf, sa Štabom divizije, dok će XVI brigadu zadržati prema Kupresu sve dok se ne formira kolona ranjenika, odnosno dok začelje ove kolone ne prođe Ravno.

Naročito napominjem da je ova VII divizija neverovatno zamorenata — već je 30 dana u neprekidnim borbama. Zato činimo sve da se bar malo odmori i predahne posle toliko teških neprekidnih borbi.

Ova divizija je mobilisala sve sposobno boračko ljudstvo iz sastava izbeglica sa Banije, tako da sada broji 3000 boraca...

4) **Sektor Bos. korpusa:** Petrovac—Grmeč—Ključ. Prema Oštrelju i Drinićima neprijatelj pokušava već dva dana sa napadima, koji nisu osobito žestoki. Verovatno je da neprijatelj ovde vrši demonstrativne napade, dok grupiše jače snage na sektoru Bravsko—Ključ. Po znacima ovog grupisanja može se pretpostaviti da nepr. pokušava sa jednim prodrorom prema Vrbljanima i dalje ka Mliništu. Ja sam preporučio Štabu korpusa da budno pazi na ovaj pravac koji je za nas veoma osetljiv i vrlo važan. Svakako da bi nepr. trebao da ovu akciju koordinira sa jačim ispadom iz Jajca u pravcu Mrkonjića — odnosno prema Šipovu. Naročito Vam ističem slabu odnosno nikavu, obaveštajnu i izviđačku delatnost jedinica Bos. korpusa. Zato sam i ja u priličnoj neizvesnosti o stanju i namerama neprijatelja na ovom sektoru. Na ovo sam skrenuo pažnju Štabu korpusa.

Prema izvesnim neproverenim podacima, izvesne nemačke snage sa ovoga sektora povukle su se ka Bihaću. Ovo su podaci primljeni od seljaka iz okoline Petrovca.

Mobilizacija kраjiških jedinica [u pogledu] novih boraca teče veoma povoljno. VI grmečka brigada, koja je ostala u Grmeču, već broji 2000 boraca. U Glamočkom Polju formira se XI kраjiška brigada, a od Bihać-kog bataljona formiraćemo XII kраjišku brigadu, pošto ovaj bataljon broji već preko 600 boraca. Takođe se na sektoru oko Kupresa — rejon IX kraj. brigade, može mobilisati još 1000 boraca koji čekaju puške. Na sektoru Grahovo—Livno—Kupres formira se nova kраjiška divizija.

Namera Štaba korpusa da na području Centralne Bosne prebací još jednu brigadu i tamo formira diviziju, vršeći opštu mobilizaciju tamošnjeg ljudstva — mislim da je potpuno pravilna i odgovara situaciji. I kod Kраjišnika se izrazito oseća velik nedostatak pušaka.

5) Sektor Dalmatinske divizije.³ Kao što Vam je poznato, ova divizija već je grupisana u južnoj Dalmaciji. Mobilizacija novo-pridošlih boraca teče veoma povoljno. Već jedna dalmatinska brigada ima 1600 boraca,⁴ ali 1/2 bez pušaka. Skoro isti slučaj je i kod ostalih brigada. Štabovi kod ovih brigada su određeni,⁵ to su vrlo dobri kadrovi — iz naših starih brigada. Ova divizija sada ima sva kompletna rukovodstva. Veliki je nedostatak oružja kod ove divizije.

6) O Imotskom i zadobivenom plenu. Pre svega, izveštaj Štaba II divizije o plenu u Imotskom je skroz netačan i nerealan.⁶ Sasvim je drugo stanje u pogledu plena nego ono što nam ga je pretstavio Štab divizije. Tako, na primer, za brašno: umesto 20 vagona — ustvari nije bilo ni 2 vagona itd. Nije ovo prvi put da Štab II divizije podnosi posle nerelane i netačne izveštaje. To se je desilo i posle Livna i posle akcija ka Kninu.

Mi smo na bazi njihovog izveštaja iz Imotskog stvarali plan raspodele tih namirница, ali, pošto smo bili obmanuti — mi smo obmanuli druge, na primer: izbeglice.

Smatram da je neophodno potrebno da se skrene pažnja Štabu II divizije na ovakvo nerealno prikazivanje jedne situacije, koje može imati vrlo štetnih posledica. Najzad, to je vojnički i politički skroz pogrešno i pretstavlja još težu i zamašniju grešku kada se to svesno radi.

Najzad, podela plena bila je nepravilna od strane Štaba II divizije u odnosu na dalmatinske brigade, koje su učestvovali u ovim operacijama. Ni tu Štab II divizije nije postupio kako treba.

To malo živežnih namirница — nešto kukuruza i brašna — jedva ako nam bude da prehranimo na prolazu ranjenike i prolazeće jedinice ovim pravcem.

Sav plen, uglavnom, sastoji se u duvanu i nafti (benzina nema), koji se izvlači ka Duvnu.

³ Deveta divizija.

⁴ Vjerojatno se misli na Cetvrtu dalmatinsku brigadu, čije je brojno stanje bilo najveće u Devetoj diviziji (preko 1000 boraca).

⁵ Vidi dok. br. 62.

⁶ Vidi dok. br. 357.

7) O ranjenicima. Iz priloženog pregleda vidi se raspored ranjenika i njihov sastav.⁷ U toku sutrašnjeg dana nastojaćemo da prebacimo i ostatak iz Glamočkog Polja u Livanjsko Polje.

Vi ćete nas izvestiti o daljem pravcu i času pokreta ranjenika iz Duvanjskog Polja prema Prozoru.

Problem ranjenika, naročito teških, težak je i velik, ali vjerujem da ćemo ga uspešno savladati. Treba ispitati mogućnost i uslove smeštaja izvesnog broja teških ranjenika na prostoru Prozor—Ostrožac — razume se u jednoj povoljnoj taktičkoj situaciji.

8) Organizacija marša dalje — istočno od pruge.

Ovde sam htio da Vam napomenem sledeće:

— Marš treba organizovati u tri kolone, na tri pravca. (Ovde ne računam onu diviziju koja skreće ka severnoj Hercegovini — bilo između Prenja i Veleža, bilo između Prenja i Crvnja.)

Ove tri kolone treba da idu sledećim pravcima, i to:

1) Konjic—Jošanica—Boračko Jezero—Glavatičevo—Biskup—Janjina—Živanj—Uzrijeće—Sela—Ulog;

2) Konjic—Šmiljani—Kašići—Crkvine—Zabrdani—Doljani—Ocrkavlje—Ljubuča—Hotovlje—Obalj;

3) Podorašac—Džepi—Vrpolje—Jasenova Glava—Koprivna Strana—Pričepak—Polje—Lokva—Turisova Voda—Barni Do—Okruglica—Bjeleći—Gradelina—Svijenča—Polje—Bojići—Daganj—Golubići—Kuta (Kutski Grad)—Vlaholje.

Prvim pravcem išla bi glavna kolona. Drugim pravcem išla bi I divizija, bez jedne brigade, a trećim pravcem išla bi jedna brigada I divizije.

Kolona upućena prvim pravcem, likvidira Ulog, tj. ovladava prelazom i seče vezu sa Kifinim Selom, odnosno Nevesinjem. Čim pređe Ulog, upućuje jednu brigadu pravcem: Jelen Potok—Konjske Vode—dolina Gvozd Potoka,⁸ ka Jeleču i Rataju, sa zadatkom da preseče vezu Kalinovik—Foča, postavljajući jake zasede na Vratlo Karauli i kod sela Ocrkavlja na Bistrici. Ostalim snagama nadire ka Kalinoviku, istočno od ceste Ulog—Kalinovik, obuhvatajući Kalinovičku kotlinu sa istoka.

Srednja kolona, izbijanjem na Obalj pre nego izbije glavna kod Uloga, seče vezu Kalinovik—Ulog, a zatim se rokira prema Kalinoviku sa juga i jugozapada. Leva severna kolona (1 brigada), pošto izbije oko sela Golubići i Kute, hita prema selu Vlaholju i dalje prema Mosorovićima, da na basamacima kod ovog sela preseće vezu Kalinovika sa Trnovom. Na taj način Kalinovički četnički garnizon bio bi opkoljen sa svih strana. Posle ovog odmah bi se prešlo na stezanje obruča i brzu likvidaciju. U ovakvoj kombinaciji manevra ne bi mogli umaći iz Kalinovika.

Marš na ova tri pravca, do linije Ulog—Obalj—selo Golubići, trajao bi dva dana. Ova tri paralelna pravca, ka istom cilju, omogućavaju veću brzinu pokreta i udobnost trupa, a sem toga su dosta blizu jedan dru-

⁷ Ovaj pregled Redakcija nije uspjela pronaći.

⁸ Vjerojatno: Govza potok.

gom, te se time lakše održava veza između naporednih kolona, sadejstvo i koordinacija u radu.

Svakako da bi krilne kolone imale svoje jače pobočnice, a napred, svaka kolona — daljne izviđačke čete.

Ja Vam iznosim ovu kombinaciju marša, kao jednu od korisnih. Vodio sam računa o terenskim uslovima i o dužinama — dubinama pojedinih kolona i njihovim zadacima.

Još kad bi se obezbedilo blagovremeno izbijanje jedinica VI brigade⁹ na prostor: Trnovo—Dobro Polje, ovaj manevr morao bi dati najveće rezultate.¹⁰

Sa Vama nemamo telefonsku vezu, zato nam je teško održavanje veza sa Vama Kurirska veza je spora i neredovna.

Onu radio-stanicu koju su zaplenili Krajišnici, ne dajemo po predlogu Štaba korpusa; odobrili smo da se dodeli onoj brigadi (I kr. br.) koja je pošla u Centralnu Bosnu. Verujem da ćete se Vi sa ovim složiti.

Iz Hrvatske nemamo nikakvih naročitih podataka.

S drugarskim pozdravom

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

16/II — u 24 č.

Terzić¹¹ v. r.

BROJ 357

IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE NOU DIVIZIJE OD 18. VELJAČE 1943. VRHOVnom ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O OSLOBOĐENJU PROZORA¹

Š T A B
III UDARNE DIVIZIJE
N-O-V-J.
Op. Br. 21
18-II-1943 g.
u 15.15 č.

Izvještaj o zauzeću Prozora.

VRHOVnom ŠTABU NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

Shodno naređenju Vrhovnog štaba Divizija je u duhu opštег zadatka grupisala snage i sredstva za izvršenje napada i zauzeće Prozora.²

⁹ Šesta istočnobosanska NOU brigada.

¹⁰ Prijedlog za organiziranje marša istočno od Neretve nije usvojen, jer je Vrhovni komandant već bio razradio plan za prođor Glavne operativne grupe kroz Hercegovinu.

¹¹ Velimir Terzić.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 3/1, k. 752.

² Vidi dok. br. 349, 433 i 435.

Napad je izvršen 15.-og februara o. g. sa tri kolone:

Desna kolona: Dalmatinska brigada³ napadala je opštim pravcem: Gradina—Mlake—Džamija (zapadna) sa zadatkom upada i zauzimanja varoši do r. Prozorčice, a zatim da produži napad i čišćenje preko Borovnice u pravcu s. Luga.

Srednja kolona: Crnogorska brigada⁴ napadala je opštim pravcem: Makljen—s. Gmić—Prozor sa zadatkom upada i ovladivanja centrom varoši.

Lijeva kolona: Hercegovačka brigada⁵ napadala je opštim pravcem: istočne kuće s. Naukovići—Prozor (Kula) sa zadatkom da po zauzimanju Prozora produži energično paralelno i frontalno gonjenje neprijatelja dolinom r. Rame do njenog potpunog uništenja.

U cilju pripreme i potpomaganja u izvršenju ovoga napada Diviziji je stavljen na raspoloženje jedan haubički divizion — svega 7 haubica. Radi izvršenja svog zadatka divizion se plasirao u blizini puta Šćit—Prozor sjeverno od Gradine (k. 1057) sa zadatkom da u toku 15 februara poduzme potrebna artiljeriska izviđanja i osmatranja radi uzimanja što točnijih elemenata za izvršenje pripreme rada. Na ovo je naročito obraćena pažnja što se obzirom na potrebu proizvođenja i iznenadenja nije mogla u toku dana vršiti korektura gađanja.

Napad je počeo tačno u 21 čas artiljeriskom pripremom koja je za prvih 15 minuta koncentrisala svoju vatru na prostoriju Musala⁶ u cilju neutralisanja neprijateljske artiljerije, a po završetku ovoga daljih 15 minuta prenijela je vatru na centar grada.

Pod zaštitom artiljeriske vatre brigade su krenule u napad. Neprijatelj je reagirao najsnažnijom vatrom kako artiljeriskom, tako i iz svih teških pješadijskih oruđa. Raspolažući odličnom fortifikacionom organizacijom oko cijelog grada i ranije izvršenim reperisanim neposredne okoline, njegova vatra je bila organizovana i snažna tako da na frontu sviju brigada nije bilo nijednoga dijela prostorije koja nije bila tučena najsnažnijom vatrom. Ova vatra ipak se najjače ispoljila u početku napada na frontu Dalmatinske brigade, čiji su bataljoni prvog borbenog reda, bez obzira na prepreke i gubitke, vršili juriš na neprijateljske bunkere i svima raspoloživim sredstvima sjekli i rušili prepreke u međuprostorima otvarajući na taj način put za prolaz pozadnjih dijelova. Poslije žestoke borbe oko 23 časa 2 i 3 bataljon ove Brigade zauzeli su na juriš 8 bunkera oko s. Paljike i na taj način približili se neposredno varoši. Oko 24 časa dijelovi ovih bataljona izbili su na ivicu grada.

Na frontu Crnogorske i Hercegovačke brigade neprijatelj je snažnom i dobro organizovanom artiljeriskom i minobacačkom vatrom uspio da ukoči napad naših jedinica. Ovome je mnogo doprinijela i konfiguracija terena na frontu ovih brigada, pošto je zemljiste na ovim otsjecima, a naročito na otsjeku kojim je napadala Crnogorska brigada brisano i

³ Prva dalmatinska NOU brigada.

⁴ Peta crnogorska NOU brigada.

⁵ Deseta hercegovačka NOU brigada.

⁶ Odnosi se na dio predgrađa u Prozoru.

omogućavalo svestranu upotrebu vatre od strane neprijatelja. I pored ovoga jedinice ovih dviju brigada uspjele su da likvidiraju po jedan bunker i da ih zapale, ali u svom daljem napadu nijesu uspjele, tako da su štabovi ovih brigada bili prisiljeni da pred zoru povuku svoje istaknute dijelove na polazne položaje.

Štab Dalmatinske brigade saznavši za ovo povlačenje naredio je da se istaknuti dijelovi koji su doprli do na ivicu varoši povuku i posjednu zauzete bunkere, a ostali da se vrate na polazne položaje. Da ovi dijelovi ne bi bili u toku sljedećeg dana tučeni od neprijateljske artiljeriske vatre, štab Divizije odmah po prijemu izvještaja od Dalmatinske brigade naredio je da se i ovi dijelovi povuku iz bunkera s tim da prethodno iste isprazne i odnesu sav materijal koji se u njemu nalazio, a zatim spale ili poruše. Ovi dijelovi povukli su se iz bunkera, ali nijesu imali vremena da iz njih iznesu materijal jer je neprijatelj odmah u zoru počeо na njih dejstvovati jakom artiljeriskom vatrom.

Na taj način napad izvršen noću 15/16 februara nije uspio, o čemu je odmah izvješten Vrhovni štab, koji nam je na osnovu toga kao pojačanje za napad sljedeće noći odredio dva bataljona Kраjišnika⁷ iz I proleterske divizije, ojačavši ih sa protivkolskim topovima i bacačima.

Napad je otpočeo noću u 23 časa poslije artiljeriske pripreme koja je trajala pola sata. Plan za napad ostao je isti kao i za prethodni dan. Da bi se ojačalo dejstvo brigada i likvidirali bunkeri bilo je predviđeno da se jedna haubička baterija upotrebi kao prateća, s tim da dejstvuje iz streljačkog stroja.

U energičkom i silovitom napadu jedinice prvog borbenog reda svih triju brigada uspjele su da na juriš zauzmu bunkere, unište njihovu posadu i da se probiju kroz međuprostore i upadnu u varoš, tako da je do 1 sat 17 ov. m. veći dio snaga pojedinih brigada bio u varoši i istu posjeo. Pri ovome se naročito istakao 4 i 3 bataljon V crnogorske brigade koji su pod vještim rukovodstvom svojih štabova izmanevrisali najjača neprijateljska utvrđenja i dubljim zaobilazeњem uspjeli da se probiju i da prvi od svih jedinica budu u varoši.

Haubička baterija predviđena kao prateća i koja je trebala da dejstvuje iz streljačkog stroja na putu Prozor—Šćit nije iskorisćena onako kako se predviđalo. Ovo iz razloga što se uslijed svoje vrlo slabe pokretljivosti mogla upotrebiti jedino na putu, dok su međutim bataljoni kojima je ona trebala sadejstvovati i uništavati bunkere na pravcu njihovog dejstva uspjeli da izmanevrišu neprijateljske bunkere i da se dubokim zaobilazeњem prebace na ivicu varoši, čime su se potpuno odijelili od artiljerije koja je ostala sama pred vratima Prozora nemajući nikakve veze sa svojom pješadijom, a izložena najjačem dejstvu neprijateljskih minobacača i mitraljeza koji su dejstvovali iz bunkera sa obje strane puta i koji su ostali nezauzeti. Uslijed kiše i pomrčine bilo je skoro onemogućeno dejstvo na neprijateljske bunkere jer je nišanjenje bilo jako otežano pa je zbog toga postojala mogućnost da uslijed prebacivanja može dejstvovati i na svoje dijelove. Od bunkera koji su se vidjeli, tj.

⁷ Treća krajiška NOV brigada.

čije su se siluete jedva nazirale bila su svega dva, dok se svi ostali kojih je bilo mnogo nijesu mogli uopšte vidjeti. Mogućnost probijanja kroz neprijateljsku vatru i prepreku na putu, koja je bila tučena od strane neprijateljskih mitraljeza, bila je vrlo mala te tako je haubica ostala pred vratima Prozora neiskorišćena. U zoru preduzeto je dejstvo na zaostale nepr. bunkere na ulazu u varoš koji su se poslije kratkog vremena predali.

Na ovaj način zauzeta je varoš Prozor. Hercegovačka brigada odmah po ovome produžila je svoje dejstvo i gonjenje neprijatelja dolinom r. Rame i uspjela da uništi najveći dio neprijateljskih otstupajućih snaga, oko 500 uz pomoć 2 naša bataljona upućena u zasjedu kod Kleka.

Pri ovoj akciji napada na Prozor neprijatelj je imao preko 800 mrtvih vojnika. Zaplijenjeno je: 4 haubice 100 mm., 2 protivkolska topa 47 mm., 4 bacača mina 81 mm., 12 mitraljeza, oko 25 puškomitraljeza, oko 500 pušaka, 15 lakih tenkova, 1 traktor, 2 autokarete, 10 kamiona, 2 motocikla, 2 radio stanice, 3 vagona haubičke municije, 1000 zrna za topove 47 mm., oko 300 sanduka puščane municije, 250 sanduka minobacačke municije, 50 sanduka ručnih bombi. Pored toga je zaplijenjeno 4 vagona brašna većinom pšeničnog i 3—4 vagona raznih životnih namirnica.

Naši gubici bili su: 23 mrtva, 39 teže ranjenih i 78 lakše ranjenih.

Naše jedinice produžile su dalje gonjenje neprijatelja u dolini r. Neretve i uništavanje manjih grupica i pojedinica izbjeglih iz Prozora. One večeras preuzimaju blokiranje i uništenje neprijateljskih posada u varoši Ostrošcu i Rami.⁸

S drugarskim pozdravom

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

(M. P.)

Za Štab
Komandant

Pero Ćetković v. r.

⁸ Ramu su oslobodile 20. veljače jedinice Desete hercegovačke NOU brigade, a u Ostrožac su ušle 18. veljače jedinice Pete crnogorske NOU brigade. Vidi dok. br. 358.

**IZVJEŠTAJ POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I
POJ OD 19. VELJAČE 1943. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU
TITU O DEJSTVIMA TREĆE NOU DIVIZIJE POSLIJE OSLOBOĐENJA
PROZORA I O RAZMJEŠTAJU EVAKUIRANOG PLIJENA¹**

dana 19 februara 1943 god.
časova

**VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE**

Drugu Starom,²

Prema dogovoru s Vama na sastanku od 17. o. m. učinio sam sledeće:
1. — Sandžačku brigadu uputio sam preko Solakove Kule na Ivan Sedlo.

2. — III Diviziji naredio sam da sa Hercegovačkom³ produži u pravcu Rame i osloboди ovu raskrsnicu od talijanskih snaga. Ova brigada noćas je vršila napad na Ramu. O rezultatima još nisam obavešten. Sa V Crnogorskom brigadom da napadne Ostrožac, što je ova i učinila. Jutros sam izvešten da je ušla u Ostrožac bez otpora. Talijanska posada iz Ostrožca pobegla je u pravcu Konjica.

Ove dve brigade čim se sastanu sa II Divizijom organizovaće pokret i napad na Konjic.

U rejonu Prozora ostala je Dalmatinska brigada,⁴ da posluži kao rezerva za pravac Bugojno—Gornji Vakuf—Prozor.

3. — Plen iz Prozora evakuisan je, i to: artileriska municija smeštena je u nekoliko zgrada na 3 km od Prozora u pravcu Šćita. Tu je bilo najpodesnije mesto za njen smještaj, obzirom da su ove kuće pristupačne motornim i kolskim vozilima, a dobro zaklonjene.

Namirnice su prebačene u crkvu i župnikovu kuću. Za nju je određen kao nadzornik jedan drug iz Pratećeg bataljona.⁵

Pešadijska municija smeštena je u nekoliko kuća, na kilometar od Prozora. Nju smo prevukli još u toku prve noći, a juče sam postavio kapetana Čeranića da sredi, prebroji i primi municiju i oružje koje se prikuplja po bunkerima.⁶ Odredio sam mu i četiri druga za magacionere i pomoćnike.

Benzin sam smestio na izlazu iz Prozora, u jednu kuću blizu pećine, koja je dosta zaštićena od bombardovanja i postavio sam za magacionera jednog druga iz Pratećeg bataljona.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg br. 17/2, k. 8. Izvještaj je pisao Pavle Ilić na papiru sa odštampanim zaglavljem četvrtastog pečata Vrhovnog štaba.

² Vrhovnom komandantu NOV i POJ Titu.

³ Odnosi se na Desetu hercegovačku NOU brigadu Treće NOU divizije.

⁴ Prva dalmatinska NOU brigada Treće NOU divizije.

⁵ Odnosi se na Prateći bataljon Vrhovnog štaba NOV i POJ.

⁶ Vidi dokument zaveden u Arhivu VII, reg. br. 3/2—3, k. 13.

Zbog i mekinje smestio sam takođe u odvojenu zgradu i postavio jednog druga za magacionera.

4. — Za evakuaciju plena iz Prozora preduzeo sam sledeće mere: Uputio sam Štabu III Krajiške, VIII Banijske i I Dalmatinske brigade naređenje da mobilišu što veći broj tovarnih konja i kola. Od mobilisane tovarne stoke i kola da svaka brigada formira po jedan ešalon komore, pod komandom drugova iz njihovih brigada i sprovedu ih u Prozor 20 februara u 17 časova, kako bismo pomoću njih mogli da izvršimo evakuaciju suvim do Rame. Naravno, ovo ćemo preuzeti samo u tom slučaju ako naši zauzmu Ramu.

5. — Sto se tiče evakuacije namirnica, municije i bolnice, ja sam to ovako zamišljao:

Hranu, artilerisku municiju i pešadisku municiju da prenesem mobilisanim tovarnim konjima i kolima do železničke stanice Rama. Ovde utovariti na voz i vozom prebaciti do Konjica, a od Konjica dalje opet mobilisanom komorom do mesta gde ćemo je smestiti za duže vreme. Sva municija je u sanducima, a hrana u džakovima, tako da seljak neće moći ništa da ukrade; kao druga sigurnost bili bi partizanski provodnici, kojima ćemo mi objasniti prethodno njihov zadatak.

Za bolnice smatram da treba koristiti sve kamione do Rame, vozom od Rame do Konjica, autobosima i kamionima dalje.

U tom smislu, dogovorio sam se sa Perom⁷ da osposobi drum i od raspoloživih lokomotiva i vagona formira 3—4 železnička transporta. Bilo bi dobro da uputimo druga Volođu⁸ sa pionirskom četom u Ramu, da na toj raskrsnici organizuje saobraćaj u tom smislu, a u isto vreme da se nađe tu za rušenje mostova na Neretvi, kao i da uspostavi telefonsku vezu sa našim jedinicama i Prozorom.

6. — Trebalo bi narediti drugu doktoru Gojku da pošalje jednu zdravstvenu ekipu u rejon Šćita da pripremi smještaj u s. Rumboci, Jaklići i Ripci za jedan ešalon.

7. — Smatram da bismo pomoću kamiona mogli prevoziti samo teške ranjenike od Duvna do Prozora (Rumboci). Ako budemo prevozili i laki ranjenike, to bi išlo dosta sporo, a zatim naši kamioni bi se dosta iskvarili prevoženjem preko planine po teškom putu. Zato bi trebalo da se naredi Terziću⁹ da se stave svi kamioni na raspoloženje drugu doktoru Gojku¹⁰ za prevoz ranjenika na nosila do prostorije Rumboci—Prozor, a odatle bismo mi organizovali dalji transport. Laki ranjenici i bolesnici [...]¹¹

⁷ Petar Cetković, komandant Treće NOU divizije.

⁸ Vladimir Smirnov.

⁹ Velimir Terzić.

¹⁰ Dr Gojko Nikolić.

¹¹ Kraj dokumenta nije sačuvan.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA
OD 21. VELJAČE 1943. POMOĆNIKU NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
DA ISPITA SITUACIJU NA PRAVCU BUGOJNO—GORNJI VAKUF
I HITNO DOSTAVI O TOME IZVJEŠTAJ¹**

Druže Veljko,²

Uputi se smesta nekim mot. vozilom na Makljen i vidi u čemu je stvar kada neprijatelj deluje tako snažnom art. vatrom.³ Dalm. brigada⁴ neka bude spremna da ide na pomoć Jakšiću.⁵ Isto tako i Kraj. brigadu,⁶ ako nije otišla, zadrži u pripremi, a ako je otišla, neka ostane blizu Prozora da bi je upotrebili kao pojačanje u slučaju potrebe. Ako je nepr. prodro do Vakufa⁷ — kao što izgleda, — onda ćemo baciti sve 4 brigade u kontraofanzivu, da bismo ga odbacili natrag.

Zašto niste poslali haubice na Makljen, kao što sam rekao? Neka još rano večeras krenu 4 haubice na Makljen i uzmu elemente prema Vakufu da spreče neprijatelja da ovako nesmetano tuče naše položaje. Javi mi odmah u čemu je stvar.

21. II. 43

Tito v. r.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 29/1, k. 7.

² Pavle Ilić.

³ Borbu su vodile Treća krajiska NOU brigada (Prve proleterske divizije) i Osma banjška brigada (Sedme NOU divizije) protiv njemačke borbene grupe »Vogl« i Petog ustашkog zdruga.

⁴ Prva dalmatinska brigada Treće NOU divizije nalazila se tada kod Prozora kao rezerva Vrhovnog štaba. Vidi dok. br. 359 i 425.

⁵ Pavle Jakšić, komandant Sedme NOU divizije.

⁶ Odnosi se na Treću krajisku NOU brigadu (Prve proleterske divizije), koja je tada zatvarala pravce Bugojno—Gornji Vakuf i Travnik—Gornji Vakuf.

⁷ Gornji Vakuf.

NAREDENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV
I POJ OD 22. VELJAČE 1943. ŠTABU TREĆE KRAJIŠKE NOU BRI-
GADE ZA UČEŠĆE U PROTIVNAPADU NA NJEMAČKU BORBENU
GRUPU »VOGL« U REJONU GORNJEG VAKUFA¹

dana 22/II — 1943 god.
časova 19,30

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

ŠTABU III KR. BRIG.

Noćas u 20 časova vršimo protivnapad sa VII i VIII brigadom VII divizije i sa I dalmatinskom brigadom na neprijatelja,² koji je večeras do 18 časova ovladao selom Vagance, Kuti, Paloč i Mrčaj.

1 bataljon Dalmat. brigade napada G. Vakuf;

VII brigada napada na otseku: Strmica—Podovi (919);

VIII brigada napada na otsek s. Kuti—s. Vaganci.

1 bat. Dalm. brig. vrši obuhvat na levom krilu, uglavnom, prema s. Tihomišlje.

Potpomognite jednim bataljonom napad dalm. bataljona na G. Vakuf, jednim bataljonom ugrozite lednom vatrom nepr. na Paloču, a jednim bataljom iz s. Bojske na Lužansko Brdo.

Mi moramo tući nepr. i zato učinite sve i dajte sve od sebe da ga odbacimo i stvorimo potrebno vreme za evakuaciju bolnica.³

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Za Vrh. štab
Veljko⁴ v. r.

¹ Original (rukopis, crnilom, cirilicom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 31/1, k. 7.

² Odnosi se na njemačku borbenu grupu »Vogl«, ojačanu Petim ustaškim zdrugom. Vidi dok. br. 359, 424 i 425.

³ Protivnapad glavnine Sedme NOU divizije, Prve dalmatinske NOU brigade i Treće krajiške NOU brigade dijelimično je uspio.

⁴ Pavle Ilić.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 22. VELJAČE
1943. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O BORBAMA
DRUGE I ČETVRTE PROLETERSKE BRIGADE U S. RAVNI I NA
JABLNICI¹**

S T A B
II PROLETERSKE DIVIZIJE
KOMANDANT — JABLANICA
22 februara 1943 u
08,30 č.

VRHOVNOM ŠTABU

Juče sam vam preko X hercegovačke brigade uputio jedan izvještaj, bolje reći — rekao sam im da izvještaj upućen njima prenesu i vama.

Ponovo vas izvještavam o situaciji u Jablanici.

Mi smo napali Jablanicu² sa IV proleterskom brigadom 20—21 o. m. i preko noći uspevali ovladati čitavim naseljem, izuzimajući hotel i austrijsku kasarnu, gde se povukla glavnina neprijateljskih snaga. Dvadeset prvog o. m. zauzeli smo hotel gde smo ubili 38 italijanskih vojnika i oficira, a zarobili 131 italijanskog vojnika, 16 domobrana i 17 žandarma. Zaplenili smo vagon brašna, 1 teški bacač sa nešto mina, oko 200 pušaka, 9 puškomitrailjeza i 1 teški mitraljez, kao i priličnu količinu municije i ratne spreme, a takođe i 1 kamion.

Posle likvidacije uporišta u hotelu, pristupili smo potpunoj blokadi kasarne, u kojoj se nalazi između 400 i 450 neprijateljskih vojnika i oficira, sa jednim pukovnikom i jednim potpukovnikom, u cilju likvidacije i poslednjeg neprijateljskog uporišta u Jablanici.

Nismo pravili juriše na tvrđavu, jer je ista opasana debelim zidom, a i sama zgrada je jaka, jer svaki juriš na jednu takvu tvrđavu stao bi nas velikih žrtava, a zbog veličine garnizona, prisustva alpinskih jedinica, pukovnika i potpukovnika, te rešenosti jedinica da se uporno brane, teško bismo uspeli da se probijemo u zgradu. Zbog toga smo rešili da ih držimo u opsadi, stalno uznemiravamo teškim i automatskim oruđima, i da ih tako prisilimo na predaju. Mi smo već sav krov na kasarni našim bacačima razbili, i verujemo da smo neprijatelju naneli gubitaka. Ja sam od vas tražio da nam hitno uputite dve haubice sa dovoljnom količinom udarnih granata, te da tako likvidiramo taj neprijateljski bataljon.

Mi smo mislili pokušati zapaliti zgradu, što je vrlo teško, ali zarođenici iz hotela pričaju da se тамо nalazi velika količina namirnica i ratnog materijala, te to nismo učinili. Zato vas molimo da nam hitno

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 27/2, k. v.

² Vidi dok. br. 436 i 438.

³ Vidi dok. br. 441.

uputite haubice, jer smo inače prinudeni vezati za ovaj garnizon prilično velike snage.

Mi smo neutralisali neprijateljsku artiljeriju, i ona se sada nalazi na ničjoj zemlji — između kasarne i naših položaja oko kasarne. Ne možemo je izvući bez gubitaka jer je potpuno brisan teren, a neprijatelj je skinuo zatvarače i odneo u kasarnu sa municijom. Vrlo je verovatno da bi se garnizon pod ovakvom opsadom predao za 5 do 6 dana, jer nemaju ni vode sem jednog manjeg bunara i izvesne količine koju su dan pre našeg napada prineli u buradima.

Oštetili smo 1 oklopni voz čiji je kvalitet vrlo slab i sada se nalazi na stanicu.

Četničke bande iz okoline Mostara i prebačene četničke brigade sa kninskog sektora⁴ (rogatička) napale su jedinice Druge proleterske brigade u selu Ravni⁵ sa jednom pobočnicom preko Prenja i uspele su da potisnu naše jedinice iz tog sela, a selo su zapalili. Neprijatelj nam je naneo teške gubitke, što je verovatno rezultat nedovoljne budnosti jedinica na tome sektoru, 7 mrtvih i oko 20 ranjenih. Naši su našli na bojištu 48 mrtvih, a zarobili su 2 četnika iz rogatičke brigade. Na tome sektoru nalazi se i jahorinski četnički odred. Mi smo naredili jedinicama Druge dalmatinske brigade da pojačaju pravac selo Vrdi—Mostar⁶ sa još jednim bataljonom, čitavu Drugu proletersku brigadu prebacili smo na levu obalu Neretve, a ostale bataljone Dalmatinske brigade smo primakli Neretvi (desnoj obali).

Molimo vas da nas tačno obavestite o plenu i neprijateljskim žrtvama u Prozoru, kao i o situaciji na svim našim sektorima.

Javite mi da li je potrebno da posle zauzeća Jablanice, gdje se sada nalazim, dođem do Vas.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Za štab II divizije
Komandant
*Peko*⁷ v. r.

⁴ Vidi dok. br. 12, napomenu 4.

⁵ Vidi dok. br. 441.

⁶ Vidi dok. br. 417A.

⁷ Peko Đapčević.

**IZVJEŠTAJ POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I
POJ OD 23. VELJAČE 1943. VRHOVnom KOMANDANTU DRUGU
TITU O SITUACIJI NA SEKTORU GORNJEG VAKUFA¹**

dana 23 februara 1943 god.
časova 9

**VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE**

Druže Stari,²

22 februara ujutru izašao sam na položaje VII divizije i III kраjiške brigade. Sobom sam poveo i I dalm. brigadu.³ Kad sam stigao na položaj, neprijatelj je podilazio položajima VII divizije, koja je VII brigadom držala liniju: G. Vakuf (Strmica k. 785)—s. Paloč—Stražica—(k. 853), a VIII brigadom: s. Vaganac i s. Kut i sa osloncem na Kobilu.

III kраjiška brigada, prema podacima od 12 čas. 22/II, držala je: 2 bataljona u s. Bojska i g. Ričica, 1 bat. u s. Bistrice, a 1 bat. na položajima kod s. Krupa i s. Zvizde (sev. od G. Vakufa) — sek. Travnik i Prozor. Prema ovoj brigadi nije bilo nepr. aktivnosti do 13 čas., a kasnije, pred pad mraka, čula se vatra u pravcu s. Krupa.

Do mraka nepr. je uspeo da ovlada selima Mračaj, Jelače i Kut. Izvršili smo protivnapad po padu mraka cel. snagom izbacili nepr. na drum. Nismo uspeli da ovladamo k. 785 (Strmica) južno od G. Vakufa, iako smo 3 puta jurišali, i [to] nam je znatno otežalo situac.[iju].

Ovog momenta dobio sam izveštaj od Štaba III kраjiške brigade da se sa svojim bataljonima nalazi na prostoriji s. Ždrimci—s. Dobrošin. Prilažem njihov izveštaj.

VII brigadi VII divizije ponestaje municije. Uopšte kod jedinica VII diviz. oseća se tromost, zbog jakog zamora i dugog otstupanja, a municijom ih ne možemo pomoći jer su naoružani samo jugoslovenskim oružjem. Imaju oko 600 nenaoružanih. Trebalo bi poslati tal. pušaka, puškomitr. i mitraljeza sa dovoljno municije.

Po mom mišljenju, koje sam stekao na osnovu utisaka dobivenih u ovoj borbi, komandni kadar je dosta nevešt. Zato bi trebalo odmah uputiti majora druga Đokića⁴ za načelnika štaba. On je Drugoj diviziji nepotreban, a ovde bi dobro došao.

On bi mogao povesti puške i municiju komorom koja vozi art. municiju u Ramu.

Pokret bolnica sam zaustavio.

Pionirska četa je noćas otišla u pravcu Rame.

¹ Original (rukopis crnilom, cirilicom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 31/2, k. 8.

² Vrhovni komandant NOV i POJ Tito.

³ Vidi dok. br. 360.

⁴ Vojislav Đokić.

Ako se tamo uputi Dalmatinska brigada,⁵ koja je ovde angažovana u borbi, a ima dovoljno municije, ja ne mogu garantovati za ovaj pravac. Izvestite me po kuriru. Ja sam u Pidrišu.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Veljko⁶ v. r.

PS. Jačina neprijatelja ceni se prema izjavi zarobljenih ustaša: 4 ojačane ustaške bojne. Imaju namjeru da izmanevruju Pidriš i napadnu Vukovsko. Mi smo preduzeli mere obezbeđenja, a danas treba u Vuk. [ovsko da] stigne i 16 brig.

U ovom protivnapadu zarobljena su 84 ustaša i zaplenjena 2 puškomitrailjeza, 1 t. mitraljez i 10 pušaka sa 2 sanduka munic.

V.⁷ v. r.

BROJ 363

IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 24. VELJAČE 1943. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O KONCENTRACIJI ČETNIKA I O SITUACIJI I RASPOREDU JEDINICA NA SEKTORU DIVIZIJE¹

24. II 1943 godine
u 12 časova

Š T A B
II PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE

VRHOVNOM ŠTABU N.O.V. i P.O.J.

Situacija na našem sektoru izgleda ovako:

Naše jedinice II Proleterske i II Dalmatinske brigade nalaze se na liniji položaja: s. Jasenjani lijeva obala rijeke Neretve—S. Vrdi desna obala rijeke Neretve, zatvarajući sve pravce koji izvode lijevo i desno od rijeke Neretve.²

Jedan bataljon II dalmatinske brigade zatvara pravac od Rakitnog prema Karamanovom Klancu za dolinu r. Drežanke.

⁵ Prva dalmatinska NOU brigada Treće NOU divizije.

⁶ Pavle Ilić.

⁷ Veljko.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 33/2, k. 8.

² Vidi dok. br. 417A.

Na našem lijevom krilu prema II Proleterskoj brigadi koncentrišu se jače četničke snage. Koncentraciju prati i artiljerija koja je plasirana i to brdska od dva topa sa prostora s. Ravne i haubička od dvije haubice na prostoru sjeverni dio Bijelo Polje. Prema podacima dobivenim od II Proleterske brigade prema njima se nalaze šest četničkih brigada u jačini od 2000 četnika. U ovim brigadama nalaze se djelovi Jahorinskog odreda, kao i Rogatička brigada, dok su ostale jedinice mještani i iz ostalih krajeva Hercegovine.

Grupisanje ovih četničkih snaga proizilazi od našeg prisustva u blizini Mostara, jer smatraju Mostar ugroženim; a može da bude i napad na naše snage što ne isključujemo.

Juče 23 ov. mj. oko 17 časova na mostarski aerodrom ateriralo je 16 aviona.

Naše položaje čvrsto držimo u rukama osmatrajući svaki prilazi koji izvodi ka našim jedinicama i sa jedne i sa druge strane Neretve. Avijacija je svakim danom aktivna i bombarduje kako položaje tako i pozadinu ali žrtava nijesmo imali od ovog bombardovanja niti u mrtvima niti u ranjenim. Sve su mjere preduzete kako kod jedinica na položajima, tako i pozadinskih djelova intendantura i bolnica, da se onemogući avijacijski osmatranje.

Sve jedinice u prvom borbenom redu koji čine istaknute grupe sa automatskim oružjem izradile su zaklone od neprijateljske artiljerijske i bacačke vatre.

Neprijatelj je drzak i pored velikih gubitaka koji mu se nanose pokušava sa prodorima i obilascima.

Za obezbeđenje lijevog boka II Proleterske brigade odredili smo jedan bataljon IV Proleterske brigade na položaju Klj polje³ sa zadatkom sprečavanja neprijatelju da se pojavi bočno prema našoj II Proleterskoj brigadi, od koje smo dobili podatke da se 23 ov. mj. primetila jedna neprijateljska kolona koja vrši pokret u cilju obilska njihovog lijevog krila.

Mi smo mišljenja da bi III Dalmatinska divizija⁴ trebala biti što aktivnija na svom pravcu prema Širokom Brijegu, kako bi na taj način neprijatelj bio zauzet i na tom pravcu.

Naša bolnica nalazi se sada na prostoru Donja Grabovica, čiji je smještaj dosta otežan, pa i izložen bombardovanju jer će neprijatelj svakako sva naselja u dolini rijeke Neretve bombardovati.

Mišljenja smo da našu bolnicu treba priključiti opštoj bolnici, u koliko nam glavni zadatak ostaje i nadalje u važnosti.

Intendanture naše Divizije raspoređene su uzvodno na prostoru Drežnica—G. Grabovica.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

³ Koliba polje.

⁴ Odnosi se na Devetu dalmatinsku diviziju.

(M. P.)

Za Štab Divizije
Načelnik,
Vukotić⁵ v. r.

⁶Bataljon IV brigade smo povukli i on će krenuti ka Konjicu sutra u veče.

Ja sam sredio pljen i ujutro u 5 č. krećem na sektor II brigade.⁷
Peko⁸ v. r.

BROJ 364

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA
OD 25. VELJAČE 1943. ŠTABU ČETVRTE OPERATIVNE ZONE ZA
POPUNU JEDINICA ORUŽJEM I MUNICIJOM I JAČI PRITISAK NA
ŠIROKI BRIJEG¹**

1.

ZA IV OPERATIVNU ZONU²

Pošaljite hitno preko Rakitnice u Drežnicu konje za puške, municiju i drugo. Dobićete 300 pušaka, koliko možete odnijeti municije i koji bacač.

Krenite odmah sa jačim vašim jedinicama i pravite pritisak na Široki Brijeg, a ako možete — i zauzmite ga.

25. II. 1943.

Tito v. r.

⁵ Jovan Vukotić.

⁶ Slijedeći tekst dopisan crnilom.

⁷ Druge proleterske brigade.

⁸ Peko Đapčević.

¹ Radiogram (pisan crnilom), u Arhivu VII. arhiva NOB, reg. br. 6/2, k. 14.

² Stab Četvrte operativne zone bio je istodobno i Stab Devete NOU divizije.

**IZVJEŠTAJ POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I
POJ OD 25. VELJAČE 1943. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU
TITU O PRIPREMAMA ZA PROTIVNAPAD NA NEPRIJATELJSKE
SNAGE U RAJONU GORNJEG VAKUFA¹**

Druže Stari!²

Na sektoru G. Vakuf u toku današnjeg dana neprijatelj nije preduzimao nikakve pokrete, već je samo pokušavao da pronađe svojom artiljerijom našu, ali u tome nije imao uspeha.

Mi smo ovo zatišje iskoristili za odmor jedinica. Na položajima se drže samo obezbeđujuća odelenja sa automatskim oružjem, dok se ostali odmaraju.

Iako je neprijatelj bombardovao naše položaje avionima i artiljerijom, mi do sada od te vatre nismo imali nikakovih gubitaka.

Preduzeli smo mere da novo ljudstvo Dalmatinske brigade³ naoružamo, a brigade VII divizije da reorganizujemo i osvežimo, tako da možemo preduzeti opšti napad na neprijatelja.

Drug Đokić⁴ još nije došao ovamo, kao ni Miladin.⁵ Molim vas naredite da se ovi drugovi upute ovamo.

U VII diviziji nalazi se jedan diverzantski vod sa 30 demontiranih avionskih bombi, koje se mogu korisno upotrebiti za rušenje potpora na mostovima kao i za samu konstrukciju. Ja sam ga noćas uputio da se javi drugu Volodi⁶ sa ovim materijalom. Imaju dobre stručnjake za demontiranje neispaljenih avionskih bombi, pa sam trojicu od njih uputio da demontiraju onu bombu kod Ščita i doneće je dole.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

25/II-943. g. Pidriš

Veljko⁷ v. r.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 41/2, k. 8.

² Vrhovni komandant NOV i POJ Tito.

³ Odnosil se na Prvu dalmatinsku NOU brigadu Treće NOU divizije.

⁴ Vojislav Đokić.

⁵ Miladin Ivanović.

⁶ Vladimir Smirnov.

⁷ Pavle Ilić.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DEVETE DALMATINSKE NOU DIVIZIJE OD 25.
VELJAČE 1943. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O
BORBAMA NA SEKTORU IMOTSKI—LJUBUŠKI—MOSTAR¹**

Vrlo hitno!

S T A B

IX. DALMATINSKE NOU DIVIZIJE
Dne 25. februara 1943
u 8 časova

VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE

Operativni otsek

Neprijateljske snage, koje su otstupile iz Imotskog, zadržale su se:

a) — **Na pravcu Imotski—Ljubuški:** glavninom na prostoriji Ljubeć planina—s. Tihaljine—Malić planina, a sa prednjim delovima na prostoriji selo Putešavica—s. Peć Mlinovi (izvor rijeke Tihaljine)—s. Mala Ploča—s. Ružići.

b) — **Na pravcu Imotski—Mostar:** glavnim snagama kod Širokog Brijega, a prednjim delovima na liniji s. Kočerin—Crne Lokve.

Na pravcu pod b) neprijatelj je do sada bio neaktiviran, vršeći samo patroliranja. Pri dolasku naših snaga napustio je Kočerin i rudnik Crne Lokve, koje su našli prednji delovi poseli.

Na pravcu pod 1) nalaze se neprijateljske snage u jačini od 7 satnija pod komandom Šimića pukovnika (2 satnije crnolegionaša, 2 satnije žutih ustaša, 2 satnije domobrana i jedne satnije pripremne bojne, koja broji oko 220 boraca. Nekoliko teških bacača).

Na pravcu pod 2) — ostavili smo jedan bataljon III. brigade, a sa IV. brigadom i III. brigadom (dva bataljona) izvršili smo napad na neprijateljske glavne položaje: Ljubeć planina—s. Tihaljine—Malić planina.

Borba je otpočela noću 21/22.-II. t. g. i vodi se neprekidno, danju i noću sve do ovog časa, dakle već četvrti dan.²

Naša Četvrta brigada je u trodnevnoj borbi odbacila neprijateljske prednje delove i ovladala masivom Ljubeć planine, osim kotom 600 Zelenikovac i usmjerila jedan deo svojih snaga pravcem na lijevi bok i pozadinu neprijateljskih snaga, koje napadaju našu III. brigadu na Malić planini. Jedan bataljon IV. brigade nadirao je pravcem s. Vojnići—s. Klobuk, štiteći desni bok naših snaga.

Naša III. brigada osvojila je prvog dana borbe na juriš greben Malić planine, prvo Gradinu k. 622, zatim Mačkovac k. 505, pa Kapinu (posle više juriša) i Samograd.

Jedan bataljon koji je bio upućen za obuhvat Malić planine pravcem preko Cerovog Dolca (kod raskrsnice), naišao je na liniji Cerov Dolac—Gradina na jaku vatru i bio odbačen.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 38/2, k. 8.
² Vidi dok. br. 84, 440, 441 i 442.

Toga dana je na Malić planini junački poginuo komandant 1. bataljona III. brigade, drug Opačić.³

Drugog dana u 4.15 časova 2. bataljon III. brigade ponovio je napad na položaj Gradina—Cerov Dolac i ovladao ovim položajem, ali ga je u 6 časova izgubio, kada je neprijatelj izvršio jak kontranapad.

Trećeg dana do podne neprijatelj je u vrlo upornoj borbi uspeo da povrati i Kapinu i Samograd na grebenu Malić planine, ali je do pred mrak ponova izbačen sa tog grebena jurišem naše III. brigade.

U takvoj situaciji neprijatelj je hitno dovukao pojačanje i artiljeriju (talijansku) dolinom rijeke Tihaljine sa pravca Ljubuškog, vršeći jednovremeno manevr za obuhvat našeg desnog boka preko sela Stilja i jak pritisak na desnokrilni bataljon na pravcu sela Klobuk—s. Vojnići.

Jedinice IV. brigade u dolini Tihaljine povukle su se pred mrak 24-II. pod jakim pritiskom neprijatelja i posle oštре borbe iz Kolakove Mahale, Čepine Mahale i sela Kordića na kote: Glavica—Otarište—Kelavići. Vrh Ljubeć planine k. 832 i 736 do mraka 24. II. ostao je u našim rukama, iako neprijatelj dejstvuje jakom bacačkom, artiljeriskom i pješačkom vatrom i čini napore, da ovlada celim grebenom Ljubeć planine.

Danas naše jedinice III. i IV. brigade vrše povratne napade. Borba se vodi.

Jedinice, a naročita III. Dalmatinska brigada imala je do sada teške gubitke. Ljudstvo je iscrpljeno, slabo naoružano, sa malo municije, bez teškog oruđa, sa velikim brojem nenaoružanih boraca. Gubici neprijatelja nisu se mogli do sada utvrditi.

U ovim dugotrajnim i upornim borbama utrošeno je mnogo municije. Danas smo poslali jedinicama manju količinu municije, koju smo imali u rezervi. Više municije nemamo, i ako nam se odmah ne pošalje veća količina municije biti će nam vođenje borbe jako otežano. Francuske puške ostale su već bez municije.

Najhitnije nam pošaljite što veću količinu municije 7.9 mm, zatim bombe za naš jedini bacač, kao i talijanskih pušaka i puškomitraljeza sa većom količinom municije.

Naši borci, koji su već premorenici borbom, jako osećaju nedostatak teškog naoružanja, dok ih neprijatelj tuče bacačima, artiljerijom i mitraljezima ne štedeći pri tome municiju, a tri aviona stalno ih bombarduju za vreme borbe.

Od obaveštajne službe dobili smo podatke, da neprijatelj vrši koncentraciju trupa na pravcu Omiš—Zadvarje radi ofanzive u pravcu Imotskog. Također prema podacima obaveštajne službe neprijatelj priprema ofanzivu na Mosor. Ove podatke još nismo dovoljno proverili.

Kod [nas] je stiglo 24 Hercegovaca, koje smo u vezi sa sadanjom situacijom preko II. Proleterske divizije uputili u III. diviziju, stim da se jave Vrhovnom Štabu.

Na sektoru Srednje i Severne Dalmacije nema značajnije promjene u situaciji. Naše partizanske jedinice vrše tamo uspešne akcije.

³ Stevo Opačić.

Mobilizacija u Dalmaciji se razvija povoljno. Odziv boraca je masovan. Pored pozvatih ima i veliki broj dobrovoljaca; na otoku Braču naše naoružane jedinice, da bi omogućile prebacivanje mobilisanih drugova i dobrovoljaca, vršile su napad na italijanske garnizone. Ipak je izvjestan broj trabakula bio praćen mitraljeskom vatrom okupatora, ali su svi borci stigli bez gubitaka.

Na sektoru Muća bilo je pojava, da su mobilisani prešli u manjim grupama neprijatelju i pomagali ga u hvatanju naših novomobilisanih drugova i hvatanju kurira, koje su predali Talijanima.

Ovo je došlo usled nepravilnog rada i sprovodenja mobilizacije, koja je bila oglašena i u selima ustaški raspoloženim.

Očekujemo pomoći (hitnu) u oružju i municiji.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Načelnik
Škorpik⁴ v. r.

Komandant,

BROJ 367

**IZVJEŠTAJ SEDME NOU DIVIZIJE OD 25. VELJAČE 1943. VRHOV-
NOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O RASPOREDU JEDINICA
NA OGLOVKU—KOBILI—KUTI—MAČKOVCU¹**

ŠTAB VII DIVIZIJE
N. OSLOBODILAČKE VOJSKE
HRVATSKE
Br. Sl. dne 25. II. 1943 g. u 7.30 čas.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE

Neprijatelj je jučer tokom celoga dana bombardovao naše položaje avijacijom i artiljerijom. Pred večer je pokušao ispad u pravcu s. Mačkovac ali je odbijen.

Naše snage drže slijedeće položaje: dva bataljona VIII brigade sa uporištem na Oglavku dejstvuju u pravcu Tihomišlja i Planinice. Jedan bataljon VIII brigade i jedan bataljon Dalmatinske brigade² nalaze se u stajama na Kobili sa po jednom četom na položajima na Maloj Kobili 1083 i na bez. kosi iznad s. Kuti. Dva bataljona VII brigade drže položaje od s. Kuti preko kote 935 s. Mačkovac. Jedan bataljon I Dalmatinske brigade drži položaje na serpentinama kota 803. Treća Krajiška brigada

⁴ Josip Skorpik.

¹ Kopija originala (tipkana na pisačem stroju, cirilicom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 42/2, k. 8.

² Prva dalmatinska NOU brigada.

drži položaje: Vrteljka—kota 1052, Crni Vrh (kota 1206) i kota 1072 na desnoj obali Vrbasa. Jedan bataljon I Dalmatinske i jedan bataljon VII brigade nalaze se u rezervi u s. Pidriš. Ovaj raspored izmeničemo u toliko što ćemo bataljon I Dalmatinske brigade sa Kobile prebaciti na položaje kod s. Mačkovac, a tako po potrebi pokrivati sve snage VII divizije, tako da svaka brigada ima svoj određeni sektor.

Primili smo izvještaj o opštoj situaciji. Mi je shvatamo i borićemo se do krajnijih granica naše moći.

Slučaj umiranja one trojice partizana po lekarskoj konstataciji bila je iscrpljenost i premorenost. Do sada su trojica umrla.

Artiljeriju smo izvukli na položaje vezaćemo je telefonski sa osmatračnicom i gadaćemo neprijatelja. Moraćemo to uzeti u svoje ruke jer su oni rukovodioči slabi.

Telefonsku liniju smo uspostavili ali slabo funkcioniše. Poslali smo linijaše da to urede.

Obaveštavate nas da ćemo dobiti za načelnika štaba druga Vojislava Đokića, dok međutim mi imamo načelnika štaba koji na svojoj dužnosti zadovoljava. Smenjivati ga sada u ovom momentu ne samo da nemamo opravdanih razloga nego bilo bi malo i nezgodno. Isto tako smenjivanjem komandanata brigade bilo VII i VIII sada ne bi polučili ono što bi trebalo da polučimo.

Njihove štabove možemo pojačati sa dobrim zamjenicima i načelnicima kao i sa iskusnijim komandantima bataljona jer su naši slabiji.

Što se tiče oružja mi prosečno po brigadama imademo oko 25 kom. p. mitraljeza i tri t. mitraljeza, prema tome mi možemo primiti automatskog oružja koliko god dobijemo. Pregled ljudstva za naoružanje s puškama nemamo jer ljudstvo stalno na položajima a novomobilisani razvlače se koje kuda tako da nemamo kontrole nad njima ali svakako [bi] mogli primiti oko 250—300 pušaka. Oskudijevamo naročito na mauzerskoj municiji. Našeg oružara [upućujemo] i on će vam to i usmeno iznijeti.

Obaveštavamo vas još da smo u poslednjim borbama imali vrlo velike gubitke u nižem rukovodećem kadru, naročito izginulo je dosta komandira četa, tako da sada u jednom bataljonu VII brigade imamo samo jednog komandira i politkomesara čete.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

(M. P.)

Politkomesar,
Kladarin,³ s. r.

Komandant,
P.⁴ Jakšić, s. r.

³ Đuro Kladarin.
⁴ Pavle Jakšić.

IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE DALMATINSKE BRIGADE TREĆE NOU DIVIZIJE OD 27. VELJAČE 1943. VRHOVNUM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O POSJEDANJU POLOŽAJA SJEVERNO OD PROZORA I O TEŠKOĆAMA OKO EVAKUIRANJA BOLNICE¹

Š T A B
I DALMATINSKE BRIGADE
27 februara 1943
Položaj

NAČELNIKU VRHOVNOG ŠTABA

P o l o ž a j

Dobili smo naređenje danas u 5,30 od štaba naše divizije da mobilisemo konje i kola za evakuaciju diviziske bolnice, koja se nalazi u s. Duge i okolna sela.

Pošto smo po naređenju toga štaba sa svim snagama smjestili se na prostoriju sjeverno od Prozora zatvarajući taj pravac od neprijateljskog ispada iz Gornjeg Vakufa, te naš bataljon koji je ostao u Prozoru za obezbeđenje bolnica i održavanja reda u gradu povukli smo u sastav brigade, te je tako bolnica ostala neosigurana od naših jedinica. Mobilizaciju konja na prostoriji Prozor—Dobrošin, Solakova Kula izvršile su jedinice naše divizije i ostalih, te nam je nemoguće sa ove prostorije mobilisati potrebne konje za evakuaciju bolnice.

Po svemu ovom nam najhitnije odgovorite, da bismo se znali blagovremeno upravljati i odgovoriti diviziji.

Danas nam je stiglo iz IV Operativne zone² 260 boraca bez oružja. Molimo u koliko imate u magacinima u Prozoru rezervnog oružja i municije da nam se najhitnije dodijeli 200 pušaka i 20.000 puščanih metaka.

Javite nam gdje i kad možemo pridignuti dva protivkolska topa koji su zapljenjeni u Prozoru.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Zamjenik politkoma
Vlado Šćekić v.r.

Načelnik štaba
Miša³ v. r.
(M. P.)

Komandant
Gl. Mandić⁴ v. r.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 43/2, k. 8.

² Stab Četvrtne operativne zone ujedno je bio i Stab Devete divizije.

³ Mihovil Tartalja.

⁴ Gligo Mandić.

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA
OD 1. OŽUJKA 1943. ŠTABU DEVETE NOU DIVIZIJE DA SE U SLU-
ČAJU JAČEG NEPRIJATELSKOG PRITISKA POVUČE U PRAVCU
S. RAKITNO—ČVRSNICA—PROZOR¹

1.

Izbegavajte velike borbe i suvišne žrtve. Ako nećete moći da se održite, onda krenite u našem pravcu.² U vezi sa time, odmah rokrajte vaše brigade u Rakitno i onda dalje prema Prozoru. To učinite samo u tom slučaju ako vi smatrate da vam tamo neprijatelj ugrožava opstanak i da je nemoguća ishrana boraca. Javite odmah vaše mišljenje o tome. Oružje i municija poslano.

1. III. 1943

Tito v. r.

**OPERATIVNI IZVJEŠTAJ ZAMJENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 1. OŽUJKA 1943. VRHOVNUM KOMANDANTU
DRUGU TITU O OPĆOJ SITUACIJI NA PRAVCU GORNJI VAKUF—
—PROZOR¹**

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

Situacija do ovog časa na sektoru G. Vakufa je slijedeća:

1) Na našem lijevom krilu, tj. na pravcu Kobila—Vilića Guvno, neprijatelj je zadržan. Sada se vode borbe sjev. od Vilića Guvna, sa koga III krajiška vrši žestoke napade, obuhvatajući njegova krila i potiskujući ga ka Kobili. Ovdje, kod III krajiške, već su stigla 2 bataljona IV crnogorske brigade.²

¹ Original radiograma (rukopis crnilom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 9/2, k. 14. Iz sadržine radiograma se vidi da je upućen Štabu Devete NOU divizije. Arapskim brojem »1« označen je red hitnosti predaje radiograma, jer su toga dana upućeni radiogrami jedinicama.

² Deveta NOU divizija, koja je tada dejstvovala u južnoj Dalmaciji (vidi dok. br. 68, 69, 366, 486, 487, 488 i 496, osiguravala je desni bok Druge proleterske divizije. Sa linije Vrgorac—Kočerin, ona je vršila jak pritisak ka Sirokom Brijegu i Ljubuškom, ugrožavajući Mostar sa jugozapada. Time je vezivala za sebe jake ustaško-domobranske i talijanske snage.

Na osnovu ovih dejstava Devete NOU divizije, Komanda Sestog talijanskog korpusa je došla po pogrešnog zaključka da će snage Glavne operativne grupe poduzeti probor na istok između Mostara i Ljubuškog. Zbog toga je sa težišne točke fronta na Neretvi skinula izvještaj dio svojih snaga (Grupu Scoti, Zetski četnički odred i Nikšićku četničku brigadu) i prebacila ih na pravac Siroki Brijeg—Posušje. To se kasnije pozitivno odrazilo na dejstva Glavne operativne grupe na Neretvi.

¹ Original (rukopis crnilom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 1/1, k. 9.

² Prvi i drugi bataljon. Oni su hitno prebačeni kamionima sa sektora Konjic da zadrže prodror njemačke kolone na pravcu Vilića Guvno—s. Drašovo i prijeđu u protivnapad.

2) Na centru, tj. na pravcu Mračaj—Mačkovac, sada se vode borbe oko Mačkovca. Tu, na centru, jeste VII brigada VII hrvatske divizije, koja daje žestok otpor i vrši protivnapade.

3) Na našem desnom krilu, tj. na pravcu G. Vakuf—selo Dobrošin (uz dolinu Vrbasa), neprijatelj je uspio da potisne našu I dalmat. brigadu sa dosadašnjih položaja, ali se je ista zadržala na slijedećim položajima. Sada se borbe vode oko Mustafića Mosta³ i sjeverozapadno od Dobrošina.

4) Na pravcu dolina Voljice—Prskalove Staje—G. Vukovsko uputili smo VIII brigadu VII divizije, sa jednim bataljonom XVI brigade, sa zadatkom da suzbije neprijatelja na ovome pravcu i povrati položaj Oglavak, koji je juče ova brigada izgubila.⁴

Saopštili smo Štabu VII divizije, I dalmat. i III krajške brigade da izdrže i odbace neprijatelja do dolaska I i II divizije.

Naša artiljerija vrlo dobro tuče neprijatelja i ukazuje velike pomoći našim brigadama. Naša artiljerija stalno tuče neprijatelja i nanosi mu osjetne gubitke.

5) Naredili smo Štabu IV operat. zone da uputi predviđeni broj novomobilisanih u V crnogorsku i I dalmatinsku brigadu.

Potrebno bi bilo ubrzati pokret I i II divizije, u cilju njihovog blagovremenog angažovanja — pod što povoljnijim uslovima.

Uglavnom, situacija je na ovome sektoru povoljna i vjerujemo da ćemo razbiti ovu grupu oko G. Vakufa u najkraćem roku.⁶

S drug. pozdravom

S. F. — S. N.!

1-III u 11,50 čas.

Terzić⁷ v. r.

³ Vjerojatno se odnosi na Karamustafić.

⁴ Neprijatelj nije bio zauzeo Oglavak, jer se Osma brigada Sedme NOU divizije povukla sa linije Oglavak—Planinica tek pošto je dobila smjenu od dijelova Treće krajške brigade Prve proleterske divizije.

⁵ Druga dalmatinska NOU brigada Druge proleterske divizije ostala je da i dalje dejstvuje u dolini r. Neretve.

⁶ U Vrhovnom Štabu NOV i POJ još se nije znalo da na pravcu Gornji Vakuf—Prozor dejstvuje, pored grupe »Vogl« i Petog ustaškog zdruga, još i 717. njemačka divizija. Vidi dok. br. 426 i 427.

⁷ Velimir Terzić.

**IZVJEŠTAJ ZAMJENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I
POJ OD 1. OŽUJKA 1943. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU
O POJAČANOM NEPRIJATELJSKOM PRITISKU I POTREBI HITNOG
ANGAŽIRANJA PRVE I DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE NA
SEKTORU GORNJEG VAKUFA¹**

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

Situacija na sektoru G. Vakuf ovog momenta nije nam poznata, jer su nam telefonske linije sa Štabom VII divizije i baterijom prekinute jakim tročasovnim bombardovanjem avijacije.

Borbe se vode nesmanjenom žestinom. Po jednom obaveštenju druga Jakšića² neprijatelj je ubacio sveže snage u borbu, i to kako prema VII brigadi — pravac Pidriš, tako i prema Kobili — na frontu III krajške brigade. Neprijatelj i dalje vrši žestoke napade.³

Po našem mišljenju, s obzirom na neprekidnost nepr. napada i stepen izdržljivosti naših brigada na pomenutim pravcima, treba ubrzati pokret II divizije tj. naročito IV crnogorske i II srpske brigade, tako da iste mogu stupiti u borbu sutra 2-III do svitanja.

Takode I dalmatinska vodi ceo dan neprekidne borbe i bila je pri nuđena da se pred nadmoćnjim neprijateljem povuče sa 2 bataljona na levu obalu Vrbasa, između sela Voljevac i sela Zastinje.

Dakle, trebamo omogućiti našim brigadama, koje pristižu, najpovoljnije uslove za angažovanje, zato treba pokret I i II divizije ubrzati.

S drug. pozdravom

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

2-III-⁴ u 17,40

Terzić⁵ v. r.

¹ Original (rukopis crnilom) u Arhivu VII, Arhiva NOB, reg. br. 5/1, k. 9.

² Pavle Jakšić.

³ Vidi dok. br. 370, 372, 426 i 427.

⁴ Omaškom je napisano 2—III, umjesto 1—III. Izvještaj je pisan 1. ožujka 1943. god. što se vidi po dogadjima iz dokumenta.

⁵ Velimir Terzić.

**IZVJEŠTAJ ZAMJENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I
POJ OD 1. OŽUJKA 1943. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU
O PREDSTOJEĆEM NAPADU NA NEPRIJATELJSKE KOLONE KOJE
NADIRU U PRAVCU VILIĆA GUVNA I MAKLJENA¹**

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

Situacija do mraka na sektoru G. Vakufa je sledeća:

Posle današnje žilave i neprekidne borbe neprijatelj je uspeo da izbije na liniju: Kobila—selo Pidriš—Crni Vrh (k. 1206)—selo Voljevac——selo Seferovići. Ovo je po izveštaju k-ta VII divizije — druga Jakšića.² Naše jedinice, naročito VII hrvatska brigada³ i I dalmatinska brigada, dale su veoma žilav otpor.⁴ Po izjavi druga Jakšića, III krajiška brigada nije bila naročito aktivna na svome pravcu dejstva, mada je imala izričito naređenje da odbaci neprijatelja sa Kobile. Ove podatke nisam proverio.

Prevoženje IV crnogorske brigade ide dobro. Najdalje do 2 časa posle pola noći biće prebačena sa svoja 4 bataljona prema Kobilu. Za večeras je naređen protivnapad na Kobilu — sa 2 bataljona III krajiške i celom IV crnogorskom brigadom.⁵ Ovaj protivnapad mora uspeti, — jer su [angažovane] naše najbolje jedinice. Istovremeno sa ovim protivnapadom preduzeće i ostale naše brigade protivnapade na neprijatelja ispred sebe, u cilju povratka izgubljenih položaja i odbacivanja neprijatelja.

Dobro bi bilo kad bi i II srpska proleterska stigla do podne na Makljen. Glavno je da potučemo ove dve nepr. kolone koje nadiru, i to jedna preko Kobile, a jedna osom ceste — u pravcu Makljena. To će postići IV crnogorska i II srpska proleterska, samo da blagovremeno stignu.

Danas (večeras) biće prebačena još jedna baterija na Makljen, tako da ćemo tamo imati 2 baterije⁶ sa dva kamiona granata. Uputili smo druga Gavrilčenka da rukuje vatrom.

Drug Jakšić mi je izjavio da naše brigade (misli na VII hrvatsku i I dalmatinsku) mogu izdržati i sutra do mraka i svi su borci svesni uloge i zadataka koji je pred njih postavljen i svi znaju da im pristižu pojačanja, što im uliva puno moralne snage.

Kamiona imamo devet — sa autobusima. Neprekidno prevozimo i celu noć biće u pokretu. Ako sutra bude oblačno (nepovoljno za avijaciju), koristićemo ih i sutra — samo da prebacimo što pre i II srpsku proletersku brigadu.

¹ Original (rukopis crnilom, cirilicom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 4/1, k. 9.

² Pavle Jakšić.

³ Sedma hrvatska (banjiska) NOU brigada.

⁴ Vidi dok. br. 370, 371, 374, 426 i 427.

⁵ Protivnapad je izvršen 2. ožujka 1943. god. ujutro. Iz Cetvrte crnogorske proleterske brigade sudjelovali su samo dva bataljona — Prvi i Drugi.

⁶ Na sektoru Gornjeg Vakufa nalazila se od ranije Treća baterija Haubičkog diviziona Vrhovnog štaba. Ona je bila pod neposrednom komandom Staba Sedme NOU divizije. Noću 1/2. ožujka upućena je četvrta baterija.

Što se tiče telefonske veze sa Vama, danas smo je uspostavljali, ali izgleda da je usled bombardovanja linija prekinuta. Sutra nastavljamo posao na uspostavljanju telefonske linije.

S drug. pozdravom

S. F. — S. N.!

1/III

u 21,20 čas.

Terzić⁷ v. r.

BROJ 373

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA
OD 2. OŽUJKA 1943. SRETENU ŽUJOVIĆU DA SE OBUSTAVI PRE-
BACIVANJE RANJENIKA I BOLESNIKA U SOLAKOVU KULU DOK
SE NE RIJEŠI VOJNIČKA SITUACIJA NA SEKTORU GORNJEG
VAKUFA¹**

Druže Crni,²

Nema govora o prebacivanju ranjenika u Solakovu Kulu sve dотle dok se ne reši vojnička situacija kod G. Vakufa.

Sve ranjenike i bolesnike iz Livna i Duvna prebaciti na Dinaru, a' odatle se kasnije mogu prebacivati i u Biokovo.³ Ranjenike treba istovremeno obezbediti i sa hranom. Za prebacivanje ovih ranjenika daćemo večeras tri kamiona, a upotrebiti i onaj dalmatinski. Čim se izvrši prebacivanje, povratiti ova tri kamiona, jer će nam trebati.

Ovo staviti do znanja Štabu IV operat. zone, radi obezbeđenja ranjenika i bolesnika.

2-III-1943 g.

S drug. pozdravom
Tito v. r.

300 zaraznih — Livno

⁴Dinara

100 teških — Podhum

150 rekovalessenta — Duvno
ovamo

150 teških — Eminovo Selo
rekonal. ne idu
ostali svi.

¹ Velimir Terzić.

² Original (rukopis crnilom) u Arhivu CK SKJ, reg. br. 5798/II, 1-7 (43).

³ Sreten Žujović.

³ Nepovoljna situacija na sektoru Devete NOU divizije nije dozvoljavala da se prebaci na Dinaru (ili Biokovo) grupa ranjenika i bolesnika iz okolice Livna i Duvna. Ona je pod zaštitom jedinica Devete NOU divizije, evakuirana preko Ljubuše planine, dolinom rijeke Doljanke, ka Neretvi, gdje je priključena ostalim ranjenicima Centralne bojnici.

⁴ Citav narednji tekst je naknadno dopisao, crnilom, cirilicom Sreten Žujović.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA
OD 2. OŽUJKA 1943. ZAMJENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
ZA PREGRUPIRANJE SNAGA GLAVNE OPERATIVNE GRUPE
RADI PROTIVUDARA I UNIŠTENJA NEPRIJATELJSKE GRUPACIJE
JUGOISTOČNO OD GORNJEG VAKUFA¹**

2-III-1943 god.

u 11 h

Drugu Terziću² (telefonom)

Smatram neophodno nužnim da se VIII Brigada odmah povuče sa položaja na odmor, jer inače neće biti sposobna za akcije i razbijanje neprijatelja, koje treba da počne 4 ov. m-ca ujutru.³ Prema tome, Karanović treba da se koncentriše kod Oglavka sa čitavom svojom brigadom, a IV crnogorsku pojačaće delovi II proleterske brigade.

Ovo pregrupisavanje treba izvršiti danas podveče, a ako će vreme dozvoliti, onda i ranije.⁴

Kad stigne I prolet. brigada i III sandžačka brigada, zauzeće položaje I dalm. brigade, koja će se uskcesivno prebacivati prema Rami kamionima koji će (kamioni) na obratnom putu prebacivati II dalmat. brigadu u sastav svoje divizije. Za ovu izmenu dalm. brigada ja ću dati još naknadno naređenje prema situaciji na frontovima.⁵ U slučaju da naši kod Vakufa slome neprijatelja, treba ga goniti u stopu i ne dati mu da se koncentriše kod Bugojna.

S drug. pozdravom

Tito v. r.

¹ Original (rukopis crnilom, cirilicom) u Arhivu CK SKJ, reg. br. 5797/II, 1-6 (43).

² Velimir Terzić.

³ Odnosi se na protivudar ka Gornjem Vakufu za razbijanje najopasnije neprijateljske grupacije i spasavanje rahanjenika. U duhu zapovijesti Vrhovnog komandanta za izvršenje protivudara, date kao dok. br. 375 ove knjige, napad je otpočeo 3. ožujka 1943. god. u 15,00 sati.

⁴ Pregrupisavanje nije izvršeno zato što su Prvi i Drugi bataljon Treće krajške NOU brigade već sudjelovali sa Prvim i Drugim bataljonom Cetvrtne crnogorske proleterske brigade u protivnapadu na dijelove 718. njemačke divizije koji su bili zauzeli planinu Kobilu (vidi dok. br. 372 ove knjige). Zbog toga je Treća krajška NOU brigada sudjelovala bez svog Prvog i Drugog bataljona u sastavu lijeve kolone pod komandom Staba Sedme NOU divizije.

⁵ Prva dalmatinska brigada Treće NOU divizije vodila je 2. ožujka 1943. godine uporne borbe i, uz sadejstvo prispjelih dijelova Druge proleterske brigade Druge proleterske divizije, spriječila neprijatelja da ovlada rajonom Crni vrh (t. 1370), Žlijeb, Makljen. Zbog njenе angažiranosti u borbi i 3. ožujka, Prva proleterska divizija (sudjelujući u protivudaru dolinom rijeke Vrbasa), prošla je dijelom snaga kroz borbeni raspored Prve dalmatinske NOU brigade, orijentirajući je da dejstvuje u zahvalu r. Vrbasa i komunikacije Makljen—Gornji Vakuf.

Pošto opća situacija nije dozvolila smjenu i prebacivanje ka Rami Prve dalmatiniske NOU brigade, to je Druga dalmatinska NOU brigada i nadalje ostala u rejonu Jablanice, sa zadatkom da zatvara pravac r. Rama—Prozor i onemogući četnicima prijelaz na lijevu obalu r. Neretve.

**ZAPOVIJEST VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA
OD 3. OŽUJKA 1943. ZA PROTIVUDAR NA NEPRIJATELJSKU
GRUPACIJU KOD GORNJEG VAKUFA¹**

VRHOVNI ŠTAB
NAR. OSLOB. VOJSKE I PART. ODR.
JUGOSLAVIJE
3. marta 1943 g.
u 4 časa
Položaj

**Z A P O V E S T
ZA LIKVIDACIJU NEMAČKO-USTAŠKIH SNAGA U DOLINI VRBASA**
(Sekcije: Prozor i Travnik, razmere 1:100.000)

Operativna ideja: Glavninu nemačko-ustaških snaga koncentrisanih u dolini reke Vrbasa oko G. Vakufa obuhvatnim manevrom sa juga i severa razbiti i produžiti energično dejstvo niz r. Vrbas.

Važnost operacije: Posle velikih uspeha naših divizija na pruzi Sarajevo—Mostar i uništenja jedne talijanske divizije,² neprijatelj je skoncentrisao jače snage u gornjem toku reke Vrbasa na prostoriji Bugojno—G. Vakuf, na pruzi Konjic—Sarajevo, kao i jakim koncentracijama na liniji Bihać—Petrovac—Mrkonjić Grad, sa ciljem da obuhvatnim manevrom razbije i uništi našu živu snagu. Samim tim naši bi ranjenici bili ugroženi i dovedeni u ozbiljnu situaciju. Pred naše divizije postavljen je zadatak razbijanja neprijateljskih snaga, skoncentrisanih u dolini reke Vrbasa na prostoriji G. Vakuf—Bugojno.

Vojni i politički rukovodioци da objasne našim borcima veličinu i značaj ovog zadatka. Razbijanjem i uništavanjem neprijateljskih snaga ne samo da ćemo olakšati naše položaje i stvoriti povoljne uslove za daljnje ofanzivne operacije, već ćemo obezbediti životne naših ranjenika.

Podaci o neprijatelju: Jačina nemačko-ustaških snaga na sektoru G. Vakuf iznosi jedan puk od tri bataljona, ukupno oko 3.200 vojnika.³ Oni su uspeli da ovladaju linijom Škarino Brdo (1127)—s. Mračaj—Crni Vrh (1206)—Trlica—s. Pidriš—Vilića Guvno.

Neprijatelj raspolaze sa 6 haubica, razmeštenih zapadno od G. Vakufa, između k. 666 i r. Vrbasa. Njegove snage pokušale su drskim prodorima da se uvuku u vidu klinova u naš raspored. Jedna nemačka četa uvukla

¹ Prijepis originala (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 36/1, k. 7. Prijepis je izvršen 3. ožujka 1943. god. a zaglavlje napisano crnilom, cirilicom.

² Odnosi se na talijansku diviziju »Murge«.

³ Neprijateljske snage bile su znatno jače. Osim grupe »Vogl« (ojačani 738. puk iz 718. njemačke pješadijske divizije) i Petog ustaškog zdruga, krajem veljače 1943. god. kod Gornjeg Vakufa stigla je kao pojačanje još i 717. njemačka pješadijska divizija. Vidi dok. br. 426, 427 i 428.

se kod Vilića Guvna, gdje je opkoljena od jedinica naše IV Prol. brigade i do sada je imala oko 60 mrtvih.

N A R E Đ U J E M:

1. desna kolona:

Komandant: drug Koča;
I Prol. div., bez III
Kraj. brig.,
I Dalmatin. brigada.
Svega: tri brigade

1. — Napada opštim pravcem: s. Sefevići—s. Dobrošin—s. Ždrimci—s. Vrsi—s. Krupa—s. Sarajvilić, sa otseka Crni Vrh (1206)—s. Seferovići, sa zadatkom da razbije neprijateljske snage na ovome pravcu, obuhvatajući neprijateljsko levo krilo na prostoru selo Vrsi—s. Sarajvilić, sprečavajući im otsutovanje desnom obalnom reke Vrbasa ka Bugojnu. Zona širenja: desno: po potrebi, a levo: drum Prozor—Karamustafića Most i dalje dolinom reke Vrbasa.

Po izbijanju na drum G. Vakuf,⁴ uputiti I Dalmatinsku brigadu III divizije drumom G. Vakuf—Travnik, sa zadatkom obezbeđenja desnog boka naših snaga od Travnika, a sa ostalim brigadama produžiti energično gorenje u pravcu Bugojna.

Vezu, levo, održavati sa srednjom kolonom na drumu Prozor—G. Vakuf—Bugojno. Komandno mesto: s. Zastinje, a zatim na pravcu nadiranja.

2. Srednja kolona:

Komandant: drug Peko;
II Prol. div., bez II
Dal. brig.,
VII Hrvat. brig.,
2 bat. III Kraj. brigade.
Svega: 3 brigade⁵

2. — Napada opštim pravcem: Vilića Guvno—Kobila—Podovi (919)—s. Paloč, sa otseka Vilića Guvno—s. Pidriš, sa zadatkom da razbije neprijateljske snage na ovome pravcu, obuhvatajući neprijateljsko desno krilo i uništavajući počesno njegove delove. Po

⁴ Ovaj dio rečenice vjerojatno treba da glasi: »Po ovladivanju Gornjim Vakufom«, jer se tek tada Prva dalmatinska brigada mogla uputiti na pravac Gornji Vakuf—Travnik.

⁵ Treba da piše: Svega 3 brigade i 2 bataljona.

izbijanju na Stražicu (853), hitno uputiti dva krajiška bataljona preko s. Podgrađe na desnu obalu r. Vrbasa, koji će zauzeti položaje na liniji k. 766—s. Bistrica, sa zadatkom da spreči otstupanje neprijateljskih delova od G. Vakufa ka s. Sarajvilić. Zona širenja desno: drum Prozor—Karamustafića Most, a odatle reka Vrbas; levo: Mlične Glave (1807) —Prskalove staje—P. Volice — sve zaključno.

Po razbijanju neprijateljskih snaga na svome sektoru zauzeću G. Vakufa, VII Hrvat. brigadu uputiti pravcem: s. Sarajvilić—s. Bojska—Pandurica planina na prostoriju s. Trnovac—Crni Vrh (1379)—Bijela Gromila (1208)—s. Puhovac, sa zadatkom da u sadejstvu sa I Dalm. brigadom zatvori pravac Travnik—G. Vakuf.⁶ Vezu održavati desno sa I Divizijom na drumu Prozor—G. Vakuf—Bugojno. Komandno mesto: Makljen, (a zatim) Pidriš—Sestaci k. 760.⁷ Po likvidaciji neprijatelja i izbijanja brigada na liniji Strmica—s. Podgrađe, sa III⁸ i IV Prol. brigadom energično produžiti nadiranje levom obalom reke Vrbasa u pravcu Bugojna. Bataljone III Kraj. brigade, po izvršenom zadatku, uputiti u sastav svoje divizije.

3. Leva kolona:

Komandant: drug Jakšić;
VIII Hrvat. brig.
III Kraj. brigada, bez
2 bat., 1 bat. XVI Hrvat.
brig.

Svega: 2 brigade.

3. — Napada: a) VIII Hrvat. brigadom pravcem Oglavak—Luče Polje—s. Tihomišlje, sa zadatkom da izbije na drum G. Vakuf—Bugojno, kod Han Ploče i spreči odstupanje neprijatelja od Vakufa ka Bugojnu, odnosno, dolazak eventualnog pojačanja od Bugojna ka G. Vakufu. b) III. Kraj. brigadom, bez dva bataljona, pravcem: s. Planinica—Gračanica, sa zadatkom da izbije na drum G. Vakuf—Bugojno, postavi zasedu kod Gračanice i spreči dolazak eventualnog pojačanja

⁶ Prva dalmatinska i Sedma banjška NOU brigada nisu dejstvovali na ovom pravcu, jer je odmah uslijedila odluka Vrhovnog štaba za brzu koncentraciju snaga i probor u suprotnom pravcu, tj. preko rijeke Neretve i Prenja planine na jugoistok.

⁷ Vjerojatno treba da piše: Sestaci (k. 970).

⁸ Treba da piše: II.

od Bugojno ka G. Vakufu. Rad ove zasede ima da se karakteriše najvećom upornošću i žilavošću, sprečavajući svaki prođor od Bugojna ka G. Vakufu. Vežu održavati sa srednjom kolonom na liniji Prskalove staje—dolina Voljice P. (otoka.)

Komandno mesto: Oglavak, (a zatim) Luče Polje, Tihomišlje.

4. Glavnina artillerije:

Komandant: drug Gavrilčenko;
2 haub. baterije 100 mm.

Svega: 4 haubice

4. — Postaviće se na prostoriji oko Makljena, a po meri napredovanja naših trupa pomerati se u rejon Trlice i dalje ka G. Vakufu, sa zadatkom da potpomaže nadiranje naših kolona, a naročito srednje i desne kolone.

5. — Veza: desna kolona održavaće vezu sa srednjom kolonom pomoću radio-stanice. Srednja kolona uspostaviće telefonsku vezu s glavninom artillerije pomoću voda za vezu VII Divizije i svojih sredstava, naslanjajući se na stalnu telefonsku liniju: Prozor—G. Vakuf—Bugojno. Leva kolona tražiće pomoć artillerije od komandanta desne kolone radio-putem.

6. — Sanitetska služba: ranjene i bolesne upućivati u svoja divizijska previjališta.

7. — Evakuaciju ranjenih vršiće: desna kolona u s. Cvrče, desna⁹ i srednja u s. Rumboci i s. Ripci. Za prenošenje ranjenika stavlja vam se na raspoloženje po jedna kolona zarobljenih Talijana.

8. — Znaci raspoznavanja i borbeni znaci:

Za 3. mart: Petar — Stanko;

Za 4. mart: Branko — Marko;

Za 5. mart: Crni — Stari.

9. — Početak napada 3 marta u 15. časova.¹⁰

10. — Naše mesto: kod komandanta srednje kolone.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Vrhovni komandant

Tito, s. r.

Dostavljeno:

drugovima: Kočić,¹¹ Peku,¹² Jakšiću¹³ i
Gavrilčenkou.

3. mart 1943 g.

4 časa,

(M. P.)

⁹ Omaška: treba da piše: lijeva.

¹⁰ Rukovodeći se zapovještu Vrhovnog komandanta, sve tri kolone su 3. ožujka prešle u napad i borile se sve do 5. ožujka, kada je oslobođen Gornji Vakuf, a nije mačka 717. divizija, grupa »Vogl« i 5. ustaški zdrug odbačeni ka Bugojnu. O ovim borbenim dosadima je pronađen neznatan broj dokumenata, iz kojih se uglavnom mogu pratiti samo dejstva desne kolone, a srednje i lijeve tek dijelomično.

¹¹ Kočić Popoviću.

¹² Peku Dapčeviću.

¹³ Pavlu Jakšiću.

**OBAVJEŠTENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
3. OŽUJKA 1943. ŠTABOVIMA BRIGADA O SITUACIJI NA SEKTORU
GORNIJ VAKUF—PROZOR¹**

Š T A B
I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE
Op. br. 145
3-III, 12,10

ŠTABOVIMA BRIGADA

1. — Obaveštenje o situaciji na sektoru G. Vakuf—Prozor:

1. III: U toku celog dana vodile su se uporne borbe.² Neprijatelj u jačini 3000 ustaša i Nemaca, potpomognut sa 6 haubica i desetak tenkova, izbio je na liniju Kobilna (zapadno od Pidriša)—Crni Vrh (k. 1206) —s. Voljevac—s. Seferovići.

U toku ovog dana naše jedinice bile su postavljene: naša Krajiška brigada³ sa dva bataljona na Planinici i Oglavku (sev. zap. od Voljica), sa dva bataljona južno od Vilića Gumna; VII Banijska brigada na Makljenu i Palskoj šumi; a Dalmatinska brigada⁴ istočno od druma na liniji: Crni Vrh — i dalje prema s. Zastinje.

U toku noći pristigle su kao pojačanje: IV Crnogorska brigada na sektor Vilića Gumno i II Proleterska na sektor Makljen—Crni Vrh.⁵ U rezervu su postavljene VIII Banijska i XVI Hrvatska brigada.

2-III: Neprijatelj je ujutro nastavio sa napadom, najjače na naše desno krilo. Neprijatelj je uspeo da za nešto potisne Dalmatinsku brigadu, ali izgleda da naši još drže Veliki Crni Vrh pošto je u borbu ušao jedan bataljon II Proleterske brigade kao pomoć Dalmatincima.

Neprijateljski tenkovi izbili su oko podne do s. Tralica, ali nisu nastavili dalje.

Naša Krajiška brigada uspela je da izbije na Kobilu, a IV Crnogorska brigada otsekla je deo neprijateljskih snaga kod Vilića Gumna. Ovom uspehu mnogo je doprinela naša artiljerija koja nanosi velike gubitke neprijatelju.

2. — Na našem sektoru, tj. na desnom krilu opštег rasporeda, nemamo novijih podataka od onih dobijenih od Dalmatinske brigade u toku jučerašnjeg dana. Zbog ovoga, obe brigade preduzeće što dublje izviđanje u pravcu neprijatelja. Prikupljene podatke odmah dostaviti ovome štabu.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII. arhiva NOB, reg. br. 38/1, k. 705.

² Borbe su vodene protiv jedinica njemačke 717. divizije, ojačane Grupom »Vogl« i Petim ustaškim zdrugom. Vidi dok. br. 428.

³ Treća Krajiška NOU brigada.

⁴ Prva dalmatinska NOU brigada.

⁵ Vjerojatno Crni vrh (k. 1370).

3. — Sa određenih sektora brigade moraju biti spremne za dejstvo i za susret sa neprijateljem. Za izvršenje postavljenog zadatka sve jedinice moraju raditi najenergičnije i ne dozvoliti neprijatelju da se probije ka jugu. Uskoro će se preduzeti odlučne ofanzivne operacije za razbijanje i uništenje neprijatelja koji nadire od G. Vakufa. Pripremiti ljudstvo za ovaj zadatak koji je od naročite važnosti.

4. — Prijem bacačke municije iz Prozora, kako je to već naređeno preko intendanta ove Divizije, štabovi brigada moraju izvršiti odmah i u toku dana razdeliti po oruđima.

5. — Po ovom kuriru dostavite izveštaj o sledećem:

a) Da li su sve jedinice stigle na određeni sektor, i njihov raspored na tom sektoru. Mesto Štaba brigade.

b) Sadanja situacija na sektoru sa podacima koji se imaju o neprijatelju.

v) Da li je avijacija bombardovala vaš sektor, koja mesta i da li je bilo žrtava.

6. — Održavati uzajamnu vezu između brigada, a Štab Sandžačke⁶ održavaće vezu sa Štabom I Dalmatinske brigade.

Sa ovim Štabom održavati stalnu vezu; Štab se nalazi u šumarku ispod istočnih kuća s. Košare (na mestu koje na karti pokriva slovo »r« od oznake Košara).

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

(M. P.)

Za Štab
naštadiv.
Vasa⁷ v. r.

⁶ Treće sandžačke NOU brigade.

⁷ Vaso Jovanović.

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA
OD 4. OŽUJKA ŠTABU DEVETE DIVIZIJE DA HITNO EVAKUIŠE
RANJENIKE IZ DUVNA I DIVIZIJA IZVRŠI POKRET U PRAVCU
PROZORSKE KOTLINE¹

2.

IV OPER. ZONI²

Ubrzajte vaš pokret u našem pravcu: Duvno—Ljubuša Planina—Šćit. Iz Duvna hitno sklonite ranjene negdje na Ljubušu Planinu.³

4. III. 1943

Tito v. r.

BROJ 378

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA
OD 4. OŽUJKA 1943. ŠTABU TREĆE NOU DIVIZIJE ZA OSIGURANJE
DESNOG BOKA I POZADINE GLAVNINE OPERATIVNE GRUPE
VRHOVNOG ŠTABA ZA VRIJEME IZVOĐENJA PROTIVUDARA
NA PRAVCU PROZOR—GORNJI VAKUF—BUGOJNO¹

VRHOVNI ŠTAB
NOV I POJ
4-III-1943 g.
17,30 čas.

ŠTABU III DIVIZIJE

I Dalmatinska je u borbi kod G. Vakufa i, prema tome, ne možemo je odmah uputiti. Rokirajte vašu Hercegovačku brigadu kao pomoć V Crnogorskoj. Njenu teritoriju do Ostrožca preuzeće II Dalmatinska II Divizije, koja je sada na prostoriji Jablanica—Rama.² Držite po svaku cenu vaše položaje, da nam [neprijatelji] ne udare u leđa. Naše divizije kod G. Vakufa uspešno napreduju. Nadamo se noćas, ili najdalje sutra, odbaciti neprijatelja u Bugojno. Posle toga, sve naše jedinice će imati pokret, koji ćemo odrediti.³ Javite brojčano stanje neprijatelja koji ide protiv vas.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Vrh. komandant,
Tito v. r.

¹ Original radiograma, (rukopis crnilom), u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 37/1, k. 7.

² Stab Cetvrte operativne zone ujedno je bio i Štab Devete divizije.

³ O ovoj grupi ranjenika i bolesnika Centralne bolnice brinula se Deveta dalmatinska divizija. Ona ih je, u vezi s ovim naredjenjem, najprije prebacila na Ljubušu planinu, a zatim, sredinom ožujka, na lijevu obalu Neretve.

¹ Kopija originala (pisana preko indiga olovkom, cirilicom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 40/1, k. 7.

Potpis druga Tita je također preko indiga.

² Vidi dok. br. 330.

³ Odnosni se na pregrupisanje snaga i poduzimanje protinapada općim pravcem Rama—Jablanica—Boračko Jezero—Glavatičevo—Kalinovik—Foča.

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA
OD 4. OŽUJKA 1943. ŠTABU DESETE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE
DA POJAČA DESNO KRilo PETE CRNOGORSKE NOU BRIGADE¹

VRHOVNI ŠTAB
NOV I POJ
4-III-1943 g.
17,30 čas.

ŠTABU X HERCEGOVAČKE BRIGADE

Izdao sam naređenje vašoj diviziji da Hercegovačka brigada pojača naše levo krilo,² tj. V Crn. brigadu. Da se ne gubi vreme, jer je veoma hitno, naredujem da se vaši bataljoni još u toku ove noći rokiraju u pravcu V Crnog. brigade, tako da vaše desno krilo bude zaključno kod Ostrožca. Prostoriju između Rame i Ostrožca držaće bataljoni II Dalmat. brigade.³ Sve ovo [mora se iz]vršiti u to[ku ove noći.]

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Vrh. komandant,
Tito v. r.

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA
OD 4. OŽUJKA 1943. ŠTABU DRUGE DALMATINSKE NOU BRIGADE
DA DIJELOM SNAGA POSJEDNE ODSJEK RAMA-OSTROŽAC¹

VRHOVNI ŠTAB
NOV I POJ
4-III-1943 g.
17,30 čas.

ŠTABU II DALMATINSKE BRIGADE

S obzirom na to što neprijatelj sa jačim snagama nadire u pravcu naše V Crn. brigade, prisiljeni smo rokirati X Herc. brigadu na naše levo krilo kao pomoć V Crnogorskoj. X Herc. brigada zauzimaće svojim desnim krilom položaje do Ostrožca. Prema tome, naredujem da se hitno, još u toku ove noći, rokiraju vaša 2 bataljona na prostoriju Rama—Ostrožac.² Ostale vaše snage treba da drže prostoriju Rama—Jablanica, s tim da sa najvećom oprezom kontrolišete kotlinu reke Doljanke. Vaše glavno uporište t[reba i nadalje da] bude Slatina. Šaljite neprekidno patrole do Sovića.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Vrh. komandant,
Tito v. r.

¹ Kopija originala (pisana olovkom preko indiga, cirilicom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 40/1, k. 7.

Potpis druga Tita je također preko indiga.

² Vidi dok. br. 378.

³ Vidi dok. br. 417A.

¹ Kopija originala (pisana olovkom, preko indiga, cirilicom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 39/1, k. 7.

Potpis druga Tita je također preko indiga.

² Vidi dok. br. 379 i 417A.

**IZVJEŠTAJ SRETENA ŽUJOVIĆA OD 4. OŽUJKA 1943. VRHOVNOM
KOMANDANTU NOV I POJ DRUGU TITU O UPORNIM BORBAMA
KOD PIDRIŠA I POTISKIVANJU NEPRIJATELSKIH SNAGA KOD
GORNJEG VAKUFA¹**

Druže Stari,²

Sada sam razgovarao sa drugom Terzićem.³

Prema podacima s kojima raspolaze, situacija nije nepovoljna po nas i razvijala se do sada u našu korist. Neprijatelj se bori žilavo, te još stalno pruža veliki otpor.

Radovan se nešto zadržao; ne zna se tačno njegov položaj — verovatno da je otpor neprijatelja veliki. On bi trebao da izbjie na Kršnjaču⁴ kako bi se pojačalo dejstvo naših jedinica kod Pidriša. Naši su bili zauzeli Pidriš, ali je neprijatelj izvršio kontranapad i vratio se na svoje položaje. Borba se i dalje vodi.

II srpska je ovladala potpuno Crnim Vrhom i spušta se ka Karanustafiću (početak serpentine od Vakufa).⁵

Od Koče nema vesti, iako se može zaključiti da je sa one strane Vrbasa.

Dalmatinci su izbili kod Tihomišlja, zauzeli 2 haubice i drugo.⁶

Koča⁷ bi morao da požuri, jer bi nam, ako srednja kolona jače uzna preduje, neprijatelj izmakao.

Dogovorio sam se sa Terzićem da se javi Koči preko radio veze da požuri obavezno sa izbijanjem severno od Vakufa na ovom pravcu (ima veza sad u 7 h).

Veljko⁸ je radio sa gore⁹ jutros, ali samo primao, da dâ nije mogao. Premešta stanicu više na brdo.

Sinoć sam ti pisao pismo, ali pošto sam saznao da si otišao ka položaju, nisam ga poslao, što sada činim.

O promenama ču te odmah izveštavati.

S drugar. pozdravom

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

4. III. 1943 (6.30)

*Crni*¹⁰ v. r.

¹ Original (rukopis crnilom, čirilicom) u Arhivu CK SKJ, reg. br. 5843/VI, 5—23 (43).

² Vrhovni komandant NOV i POJ Tito.

³ Velimir Terzić.

⁴ Na geografskoj karti: Krošnjata (k. 1044).

⁵ Srednja kolona, u čijem je sastavu bila Druga proleterska brigada, imala je zadatak da sa otsjeka Viliča Guvno—Pidriš nastupa općim pravcem Viliča Guvno—Kobila—Podovi (k. 919) — s. Paloč. Cesta Prozor—Gornji Vakuf bila je granica između srednje i desne kolone. Prema tome, Crni vrh (k. 1206) bio je u zoni dejstva desno-krilne (a ne srednje) nastupajuće kolone i napadala ga je Prva dalmatinska brigada Treće NOU divizije (vidi dok. br. 375).

⁶ Na pravcu Oglavak—S. Tihomišlje dejstvovala je ljevokrilna kolona, sastava: Osma hrvatska (Druga banjiska), Treća krajiska NOU brigada (bez dva bataljona) i jedan bataljon Sesnaeste hrvatske (Treće banjiske) NOU brigade. Prva dalmatinska NOU brigada dejstvovala je u srednjoj koloni, desno od puta Prozor—Gornji Vakuf i na Crnom vrhu (k. 1206) zaplijenila je dva brdska topa 75 mm.

⁷ Koča Popović.

⁸ Veljko Dragićević.

⁹ Vjerojatno se odnosi na radio-vezu s Kominternom.

¹⁰ Sreten Žujović.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA
OD 5. OŽUJKA 1943. ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA
OBRAZUJE OPĆU ZAŠTITNICU GLAVNE OPERATIVNE GRUPE PRI
FORSIRANJU NERETVE I PRODORU U HERCEGOVINU¹**

ŠTABU I PROLETERSKE DIVIZIJE

1) Odlučili smo se da našim glavnim snagama nadiremo pravcem: Prozor—Jablanica—Prenj i dalje ka istoku. Kod Jablanice ćemo odmah podići most. Sa nama idu svi ranjenici.

2) Vaša divizija obrazuje opštu zaštitnicu, sa zadatkom da štitite i zatvarate pravac: G. Vakuf—Prozor—Rama—Jablanica. Marševaćete širim frontom, zatvarajući pravac: G. Vakuf—Prozor i G. Vakuf—selo Mejnik—selo Duge. Vi ćete marševati pozadi začelja ranjenika.

3) Najhitnije vratite I Dalmatinsku brigadu u sastav svoje divizije, pravcem preko Solakove Kule.

5/III.

Vrhovni komandant

Tito v. r.

**OBAVJEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA
TITA OD 5. OŽUJKA 1943. ŠTABU TREĆE NOU DIVIZIJE O ZADATKU
DIVIZIJE I OPĆEM PRAVCU DEJSTVA GLAVNE OPERATIVNE
GRUPE VRHOVNOG ŠTABA¹**

ŠTABU III DIVIZIJE

1) Sa Divizijom ostajete na dosadašnjem zadatku.² Danas, u toku noći, biće vam upućena I Dalmatinska brigada preko Solakove Kule.³

2) Pravac nadiranja naših glavnih snaga, sa ranjenicima: Prozor—Jablanica—Prenj Planina i dalje ka istoku.

Za dalji vaš rad sledovaće naredenje.

Strogo tajno — nikome ne govoriti ništa.

Vrhovni komandant

Tito, s. r.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 42/1, k. 7.

² Prijepis originala radiograma (rukopis, crnilom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 43/1, k. 7.

Prijepis je izvršio zamjenik načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ 5. ožujka 1943. godine.

³ Treća NOU divizija (bez Prve dalmatinske NOU brigade) imala je zadatak da spriječi prodor neprijatelju od Konjica ka Prozoru. U ovo vrijeme vodila je uporne obrambene borbe na liniji s. Pothum—Neretvica—Ostrožac, štiteći lijevi bok Glavne operativne grupe, tada orijentirane za forsiranje Neretve.

³ Vidi dok. br. 382 ove knjige.

IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE DALMATINSKE BRIGADE DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 5. OŽUJKA 1943. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ JUGOSLAVIJE O NOVOM RASPOREDU BRIGADE I REZULTATU NAPADA PRVOG BATALJONA NA JABLNICU¹

ŠTAB
II DALM. BRIGADE
5-III-43
u 8 č.

VRHOVNOM ŠTABU N.O.V. i P.O.J.

Prema Vašem naređenju od sinoć, u toku noći izvršili smo raspored bataljona radi zatvaranja dodijeljenog nam sektora.

Raspored Brigade sada izgleda ovako:

Jedan bataljon u Jablanici, kontrolišući željezničku prugu i desnu obalu Neretve prema Grabovici; drugi bataljon u Slatini, zatvarajući dolinu Doljanke i šaljući izviđačke vodove u pravcu Sovića; III bataljon u s. Lizoperci, zatvarajući dolinu Rame, i IV bataljon s. Blučići i Kostajnici, zatvarajući pravac od Ostrožca.

4 ov. mj. izjutra jedan naš bataljon² izvršio je napad na Jablanicu u kojoj su se nalazila dva četnička bataljona Durmitorske brigade. — Poslije dvočasovne borbe neprijatelj je razbijen i natjeran u bejkstvo preko Neretve i to preko srušenog mosta koji je bio stalno obasian našom vatrom. Zarobljeni su 5 četnika i to: Tošić Momčilo i Laušević Dragoje iz 1 čete III bataljona; Krstajić Danilo, Duković Velimir i Grbović Luka iz 3 čete istog bataljona I Durmitorske brigade. — Zarobljenike vam šaljemo da bi od njih dobili potrebne podatke. — Prema izvještaju štaba bataljona neprijatelj je imao mrtvih i udavljenih u Neretvi (padajući s mosta) oko 60 četnika. — Od hrane su imali svega dva sanduka konzervi i dvopeka, dok od hrane koja je bila nama ostala nije nađeno ništa. Najverovatnije je da su seljaci i građani Jablanice ovu hranu razgrabili odmah po našem povlačenju. — Zaplenjeno je oko 10 pušaka i nekoliko sanduka municije. — Četnici se sada nalaze na kosama na lijevoj obali Neretve gdje ih tuku naši bacači i haubica.

Sa štabom III divizije održavamo stalnu vezu.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Polkom
Marko³ v. r.

Komandant
Ljubo Vučković v. r.

¹ Original (rukopis crnilom, cirilicom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 2/2 I, k. 846.

² Prvi bataljon. Vidi dok. br. 417A.

³ Ante Jurlin-Marko.

**OBAVJEŠTENJE ŠTABA DRUGE DALMATINSKE BRIGADE OD 5.
OŽUJKA 1943. DELEGATU VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ JUGO-
SLAVIJE O PRIPREMAMA ZA IZGRADNJU MOSTA RADI PRIJELAZA
PREKO RIJEKE NERETVE¹**

Druže Crni,²

Obzirom da je drug Volođa³ stigao tek u 22 č, kao i zbog udaljenosti bataljona prema najnovijem naređenju, večeras se prelaz⁴ ne može izvršiti. Radi bolje pripreme ovog tako važnog zadatka, koji mora biti uspješan, moramo se i sami sa svim detaljno upoznati.

Večeras pišemo naređenja a sjutra veče rano pristupićemo izvršenju zadatka.

Četnici su na svim kosama lijeve obale Neretve, drže položaje koji dominiraju nad cestom od Rame pa dalje od Jablanice.⁵ Pored toga mora se zatvoriti sigurno pravac od Grabovice. Mi mislimo izvršiti prebacivanje na dva mesta i to između Rame i Ostrošca (po mogućstvu) i u Jablanici preko srušenog mosta. — Prebacivanje će izvršiti tri bataljona radi posjeđanja užeg mostobrana. — Most će se raditi u Jablanici na mjestu srušenog mosta.

S drugarskim pozdravom

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

5-III-43

u 22,40 č.

(M. P.)

Za štab II d. b.

Ljubo Vučković v. r.

¹ Original (rukopis crnilom, cirilicom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 11/1, k. 9.

² Sreten Žujović.

³ Vladimir Smirnov.

⁴ Misli se na prelaz preko rijeke Neretve.

⁵ Vidi dok. br. 547.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE DALMATINSKE BRIGADE OD 5. OŽUJKA
1943. ŠTABU DEVETE DALMATINSKE NOU DIVIZIJE O SITUACIJI
NA SEKTORU ŠIROKI BRIJEG—IMOTSKI—POSUŠJE¹**

Š T A B
III DALMATINSKE NOU] BRIGADE
ŠTABU IX DALM. DIVIZIJE
Službeno 5 marta 1943
Mostar—Prozor

3. Vukovojevo
Položaj
15. (k. 845)

Prema podacima koje nam je uputio naš IV bat. — da su saznali preko seljaka da je u Široki Brijeg stiglo Nijemaca, Talijana, četnika i ustaša nepoznat broj.

Prema izveštaju patrole koja je išla u Cerove Doce, Imotsko—Posušje i okolna sela su u plamenu.

Još do sada vod III bat. koji je po naređenju Načelnika² toga Štaba išao na cestu Široki Brijeg—Mostar u cilju rušenja ceste i mosta u Žovtiću³ — još do sada se nije vratio, postoji mogućnost da je stradao.

Još do sada nije došla ona četa iz Posušja kao i obučeni dobrovoljci.⁴ III brat. prilikom polaska na položaj povukao je telefon, kako smo vas sinoć obavestili.

Štab naše Brigade polazi danas u 17 č. u Kokitno,⁵ zaselak D. Vlašani. Naš IV bataljon večeras se prebacuje iz Medinih Stanina u Vukovojevo.

S. F. — S. N.!

Politkom
*Miro*⁶ v. r.

Komandant
Branko Dude v. r.

¹ Original (rukopis olovkom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 6/2, k. 845.

² Josip Skorpik.

³ Vjerojatno Žvatić.

⁴ Odnosи se na zaštitnu četu Štaba Devete NOU divizije i nove borce koji su se javili u narodnooslobodilačku vojsku.

⁵ Rakitno.

⁶ Miroslav Višić. Poginuo 1943. god. na Ozrenu (istočna Bosna).

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 5. OŽUJKA
1943. ŠTABOVIMA PRVE I TREĆE BRIGADE ZA GONJENJE
NEPRIJATELJA PREMA BUGOJNU¹**

Š T A B
I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE
5-III, 10,45

ŠTABOVIMA I i III BRIGADE

Do sada smo dobili izveštaje u sledećem:

- a. Bataljoni I Brigade² povezali su se na liniji Ždrimci—Vrsi—Krupa—Bistrica—Sarajvilić.
- b. U toku sinoćnje akcije³ jedinice Sandžačke brigade⁴ izbile su na Orliše i Babu i odatle sa dva bataljona produžile ka G. Vakufu.
- v. Jutros se čula na pravcu srednje kolone žestoka borba koja je nastavljena u pravcu Vakufa; na kosama južno do Vakufa primećuju se naše snage.
- g. Neprijatelj⁵ otstupa u pravcu Bugojna; na putu i njivama (nije označeno kojim) ostavljena su 4 tenka koji štite otstupnicu.

U ovakvoj situaciji pred nas se postavlja zadatak da energično produžimo sa gonjenjem neprijatelja, u kom cilju

N A R E Đ U J E M O :

1. — I Brigada zatvorice pravac od G. Vakufa ka Bugojnu sa desne obale Vrbasa, sprečavajući da neprijatelj otstupi tim pravcem, razbijajući i uništavajući ga ako to pokuša.

2. — III Brigada⁶ nastaviće prodor ka G. Vakufu i energično gonjenje neprijatelja ka Bugojnu, radi čega će po protjerivanju iz G. Vakufa nastaviti gonjenje neprijatelja u pravcu Bugojna.

3. — I Dalmatinskoj brigadi⁷ sada je naređeno da pređe na desnu obalu Vrbasa, posle čega će ona biti upućena na komunikaciju G. Vakuf—Travnik sa zadatkom zatvaranja pravca od Travnika.

4. — U slučaju da neprijatelj otpočne otstupanje većim snagama desnom obalom Vrbasa, Sandžačka brigada, cela ili potrebnim delom, preduzeće gonjenje tim pravcem. Imati u vidu da će po razbijanju ili uništenju neprijatelja i I i III Brigada dalje prodiranje ka Bugojnu vršiti levom obalom.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 39/1, k. 705.

² Prve proleterske brigade.

³ Odnos se na protivudar naših snaga prema Gornjem Vakufu.

⁴ Treća sandžačka NOU brigada.

⁵ Jedinice 717. njemačke divizije.

⁶ Treća sandžačka NOU brigada.

⁷ Treće NOU divizije.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

komdiv
Koča⁸ v. r.

Druže⁹ Miloje,¹⁰

Šaljemo ti ovo naređenje štaba divizije da prema njemu postupite.
Stvarno, treba raditi brzo i energično.

Ukoliko sa gonjenjem produžite prema Bugojnu, mislim da bi se moglo, zajedno sa Sandžaklijama, izvršiti pritisak i na samo Bugojno. Naravno, to zavisi od razvoja situacije i vaše procene u vezi sa našim sledećim zadatkom.

Šalji nam izveštaj da bismo mogli obaveštavati i Štab diivizije.

Mi ćemo doći kasnije.

U 13 čas.

Drug. pozdrav
*Plavi*¹¹ v. r.

P. S. Šta li je sa Savom Đukanovićem — kurirom, koji je juče otiašao za vezu?

Plavi v. r.

BROJ 388

**IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 5. OŽUJKA
1943. POMOĆNIKU NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
JUGOSLAVIJE O UPUĆIVANJU PRVE DALMATINSKE BRIGADE U
SASTAV TREĆE NOU DIVIZIJE I O RASPOREDU DIVIZIJE NA
PRAVCU GORNJI VAKUF—PROZOR¹**

Š T A B
I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE
Br. 5-III — 23 h

Drugu Veljku²

1. — Danas do 19 h primili smo od V. Š.³ radiogramom naređenje da se sa divizijom postavimo za zatvaranje pravca G. Vakuf—Prozor, a da Dalmatinsku brigadu⁴ uputimo u sastav njene divizije preko Solakove Kule. Ovo je naređeno u vezi sa najnovijom odlukom u pogledu pravca daljih akcija i evakuacije ranjenika.

U vezi sa ovim, izdato je naređenje Dalmatinskoj brigadi (koja je prešla na desnu obalu Vrbasa) i ona će večeras otpočeti sa pokretom

⁸ Koča Popović.

⁹ Sljedeći tekst dopisan je crnilom, cirilicom.

¹⁰ Miloje Milojević, zamjenik komandanta Prve proleterske brigade.

¹¹ Mijalko Todorović, politički komesar Prve proleterske brigade.

¹ Original (rukopis crnilom, cirilicom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 12/1, k. 9.

² Pavle Ilić, pomoćnik načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ.

³ Vrhovnog štaba.

⁴ Prvu dalmatinsku brigadu Treće NOU divizije. Vidi dok. br. 387.

ka Solakovoj Kuli. Mi smo našim jedinicama naredili potrebno u vezi sa novim zadatkom a obustavili smo noćašnju akciju⁵ kojom smo name-ravali da likvidiramo poslednje neprijateljske otpore.

2. — Štab Dalmatinske brigade ostavio je dva brdska topa sa svojom stražom na Vrteljki (sev. padina Crnog Vrha). Jedan ispravni top sa 50 zrna zadržaćemo za našu diviziju, a za drugi koji je neispravan potrebno je da haubički divizion uputi ljudstvo za prijem.

3. — Naša diviziska bolnica nalazi se u s. Kruščica (kod Solakove Kule), te je potrebno izvršiti i njenu evakuaciju u vezi sa opštom evakuacijom ranjenika.

4. — Italijani, koji su prema sporazumu sa Gojkom⁶ trebali doći na naš sektor, nisu uopšte stigli, te imamo velike teškoće sa prenosom ranjenika.

5. — Priloženo pismo hitno uputiti štabu naše IX (III krajiške) brigade.

Komdiv
Koča⁷ v. r.

BROJ 389

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA
OD 6. OŽUJKA 1943. ŠTABU DEVETE NOU DIVIZIJE DA SE IZ
RAJONA DUGOG POLJA HITNO PREBACI NA DESNU OBALU
NERETVE¹**

IV ZONI²

Krećite se vašim snagama dolinom i kosama rječice Doljanke u pravcu Jablanice, sa vašim desnim krilom Diva—Grabovica, pravac Karaula na Neretvi. Pazite na vaš desni bok od četnika. U toku 6. III. vaše prethodnice moraju biti kod Jablanice.

6. III. 1943.

Tito v. r.

⁵ Odnosi se na borbe oko Gornjeg Vakufa.

⁶ Gojko Nikoliš.

⁷ Koča Popović.

¹ Original (rukopis crnilom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 14/2, k. 14.

² Stab Cetvrtne operativne zone je bio ujedno i Stab Devete dalmatinske divizije.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 6. OŽUJKA
1943. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O RASPOREDU
JEDINICA I POVLAČENJU NEPRIJATELJA U PRAVCU BUGOJNA¹**

I DIVIZIJA

6-III

7 sati

Jedinice se povezale. Na desnoj obali Vrbasa nema više neprijatelja. Sandžačka² je pred Vakufom, Prva³ severno, Dalmatinskoj⁴ smo naredili da krene napred. Neprijatelj se povlači drumom za Bugojno, koji izgleda otvoren.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DEVETE DALMATINSKE NOU DIVIZIJE POČET-
KOM OŽUJKA 1943. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE
O PRODORU NEPRIJATELJA U LIVNO I U BLATO NA CETINI I O
POVLAČENJU DIVIZIJE NA LINIJU RAKITNO—PROZOR¹**

VRHOVNOM ŠTABU N.O.V. I P.O.J.

Položaj

Neprijateljske jake snage nadiru pravcem Trilj—Lovreć. U prednjim njihovim trupama nalazi se oko 800 četnika² Draže Mihailovića, koji su 2. III po podne zauzeli Blato na Cetini i produžili nadiranje do Sestanovca. Jedinice naše V Brigade potisnute su u višečasovnoj borbi. Neprijatelj je poslije bombardovanja položaja naše IV Brigade jučer po podne ovlađao masivom Ljubeća i potisnuo jedinice te brigade na nekoliko kilometara pravcem zapada.

Obaviješteni smo da su neprijateljske jedinice jučer po podne ušle u Livno.

U takvoj situaciji uvidjeli smo da je daljnji opstanak IX Divizije na dosadašnjem sektoru ugrožen, i da divizija neće moći izvršiti dobiveni zadatok. Zato smo naredili povlačenje naših brigada pod borbom i u smislu Vašeg ranijeg naređenja,³ tj. u pravcu Rakitno—Prozor.

¹ Original (rukopis crnilom, cirilicom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 14/13, k. 14A. Izvještaj je upućen radiogramom Vrhovnom štabu NOV i POJ.

² Treća sandžačka NOU brigada.

³ Prva proleterska brigada.

⁴ Prvo dalmatinskoj NOU brigadi Treće NOU divizije.

¹ Original (rukopis crnilom) u Arhivu VII, arhiva NOB, rg. br. 8/1, k. 9. Izvještaj je vjerojatno pisani 3. ožujka 1943. godine, što se može zaključiti po događajima koji se spominju u dokumentu.

² Vidi dok. br. 12, napomenu 4.

³ Vidi dok. br. 369.

Nikakvih veza nemamo sa drugim jedinicama, i nismo obaviješteni o pravom stanju na frontu, a naročito na sektor Livno—Glamoč. Oče-
kujemo direktive za daljnji pravac Divizije. Prema Vašem naređenju,
smještaj ranjenika na Kamešnici, Dinari i Biokovu je nemoguć,⁴ stoga
smo vratili sve ranjenike u pravcu Rakitno i Duvno, Prozor.

Prema najnovijim vijestima četnici skupa sa ustašama i Talijanima
ušli su u Grabovac kod Zagvozda.⁵

Neprijateljska avijacija jako je aktivna i bombarduje.

Sa drugarskim pozdravom

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Politički komesar:

Jordan⁶ v. r.

Načelnik:

Škorpik⁷ v. r.

(M. P.)

Komandant:

Vicko Krstulović v. r.

BROJ 392

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA
OD 7. OŽUJKA 1943. ŠTABU DEVETE NOU DIVIZIJE DA RAZBIJE
ČETNIKE NA SVOM PRAVCU I ŠTO PRIJE IZBIJE NA NERETVU¹**

I)

ŠTABU IV OPERAT. ZONE²

Najhitnije postupite po našem naređenju.³ Morate što prije izbiti dolinom i južnim kosama Doljanke preko Diva—Grabovice na Karaulu na Neretvi, likvidirajući na svom putu četničke grupe. Radite brzo i energično.

Tito, s. r.

⁴ Vidi dok. br. 373.

⁵ Vidi dok. br. 321.

⁶ Ivica Kukoč.

⁷ Josip.

¹ Prijepis originala radiograma (rukopis mastiljavom olovkom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 33/2, k. 14.

Prijepis je izvršio 7. ožujka 1943. godine zamjenik načelnika Vrhovnog štaba NOV I POJ.

² Stab Četvrte operativne zone je istodobno bio i Stab Devete divizije.

³ Vidi dok. br. 389.

PISMO KOMANDANTA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 7. OŽUJKA 1943. POMOĆNIKU NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I PO JUGOSLAVIJE O SITUACIJI NA SEKTORU DIVIZIJE¹

ŠTAB
I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE
7-III, 7,15

Druže Veljko,²

1. — Dalmatinsku brigadu³ uputili smo preko Solakove Kule u sastav njene Divizije; ona sa ovog terena krenula 6. o. m. oko 1 č.

2. — Našoj I brigadi⁴ bilo je sinoć naređen pokret ka Ostrošcu. Tvoje pismo o promeni pravca za I brigadu primili smo 7-III u 0,30 č. i odmah ga dostavili I brigadi.

3. — U toku jučerašnjeg dana nije bilo promena na ovom sektoru.

Neprijatelj se utvrđuje na liniji Tihomišlje—Sarajvilić. U toku dana 6 neprijateljskih tenkova od Tihomišlja prošli su kroz Vakuf, produžili uz Vrbas, a potom se vratili.

4. — Sa našom IX (krajiškom)⁵ brigadom još nismo uhvatili vezu. Zatvaranje pravca za sada vršimo na obe strane Vrbasa sa Sandžačkom brigadom.⁶ Krajiškoj brigadi poslali smo naređenje preko tebe i Peka,⁷ pošto nam niste javili gde je ona postavljena kao rezerva.

5. — Haubički poludivision nam javlja da ne može postaviti osmatrača, jer da nemaju telefonski materijal za vezu sa osmatračnicom. Ukoliko je telefonski materijal koji je bio kod haubica — tu, treba im ga odmah vratiti.

S. F. — S. N.!

Komdiv
Koča⁸ v. r.

6. — U 7 časova dobili smo sledeći telegram:⁹

»Naše prethodnice su već prešle Neretvu. Producavamo dalje. Vi sa dve brigade zatvorite pravac: Bugojno—Vakuf—Prozor—Rama.«

7. — Naša bolnica je stigla kod nas — ne znamo po čijem naređenju. Mi ćemo je prikupljučiti opštoj bolnici, pošto nam je nezgodno da kao zaštitnica i neposredno spovodimo bolnicu, pošto je verovatno da će naš pokret biti pod borbom.

S. F. — S. N.!

Komdiv
Koča v. r.

¹ Original (rukopis crnilom, cirilicom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 6/2, k. 710.

² Pavle Ilić.

³ Odnosи se na Prvu dalmatinsku NOU brigadu Treće NOU divizije, koja je prilikom protivudara naših snaga prema Gornjem Vakufu, bila u sastavu desne kolone pod privremenom komandom Prve proleterske divizije. Vidi dok. br. 375, 376 i 378.

⁴ Prvoj proleterskoj brigadi.

⁵ Trećom krajiškom NOU brigadom.

⁶ Trećom sandžačkom NOU brigadom.

⁷ Peko Dapčević, komandant Druge proleterske divizije.

⁸ Popović.

⁹ Telegram je vjerojatno upućen od Vrhovnog štaba NOV i POJ.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 7. OŽUJKA
1943. ZAMJENIKU NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I PO JU-
GOSLAVIJE O BORBAMA DRUGE DALMATINSKE I DRUGE PROLE-
TERSKE BRIGADE PROTIV ČETNIKA KOD JABLJANICE I NA LINIJI
JAVORIK—BREZA¹**

7-III-43

17,30

Drugu Terziću²

Druga dalmat. brigada ubila 60 četnika, zarobila 12, zaplenila 1 teški mitraljez, 40 pušaka, municije, bombi i hrane. Gubici II dalm. sa 4 mrtva i 5 ranjenih.³

Druga proleter. brigada razbila je 5 četničkih brigada, 1 brigada broji 300 četnika.⁴ Neprijatelj se goni svom žestinom. Do sada zarobljeno kod II prolet. brigade 23 četnika, mnogo municije i ranjenih. Ranjen je komandant četničke brigade major Nikola Bojović. Ova brigada nalazi se na liniji Javorik—Breza. Biće još zarobljenika. Zaplenjeno 30 pušaka, municije, bombe, hrane, italij. padobrana, kojima su im Talijani bacali hranu i municiju.

Naši tenkovi došli do Karaule i pobili veliki broj četnika. Isto tako ranili veliki broj, jer su ih iznenadili. Zaplenjeno je pušaka i ostale spreme. Na terenu ostalo mnogo ratne spreme i municije. Posluga iz tenkova nije mogla izaći da tu spremu pokupi.

Neka se hitno uputi IV prolet. brigada na svom pravcu. Na Borcima se nalaze 4 vasojevičke brigade.⁵

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Primljeno:

7/III/1943 u 17,30

Za Štab divizije

Načelnik:

Vukotić⁶ v. r.

¹ Original (rukopis crnilom, cirilicom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 18/1, k. 9.

² Velimir Terzić.

³ Borbe je vodio Prvi bataljon Druge dalmatinske NOU brigade. Vidi dok. br. 375.

⁴ i ⁵ Vidi dok. br. 547.

⁶ Jovo Vukotić, načelnik Druge proleterske divizije.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE NOU DIVIZIJE OD 7. OŽUJKA 1943.
VRHOVNUM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O BORBAMA KOD
SELA GOSTOVIĆA I VIŠNJEVICE, O BROJU RANJENIKA U DIVIZIJI
I O GUBICIMA JEDINICA U POSLJEDNJIM BORBAMA¹**

Š T A B
III UDARNE DIVIZIJE NOVJ
Op. br. 40
7-III-1943
u 21 čas

**VRHOVNUM ŠTABU NARODNO-OSLOBODILAČKE
VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE**

Kako smo vam danas radiogramom javili, naš protivnapad, preduzet sa svim snagama danas u zoru, razvijao se u toku dana povoljno. Jednice V Crnogorske brigade uspjеле su danas do mraka da zauzmu s. Gostović i s. Višnjevicu na lijevoj obali r. Neretvice. Vjerujemo da bi uspjeh bio u toku današnjeg dana i veći, ali X Hercegovačka brigada i I Dalmatinska brigada, uslijed dugih marševa, nijesu stigle blagovremeno da pređu u napad, pa se i njihovo dejstvo u toku današnjeg dana slabo osjetilo.

Započeti protivnapad produžujemo, pa vjerujemo da će dejstvo ovih dviju brigada u toku noći i sutrašnjeg dana dati vidnije rezultate.

Shodno vašem naređenju da se dva bataljona II Proleterske brigade odmah vrati u sastav svoje brigade, izvršili smo pregrupisanje naših snaga, koje se uglavnom sastoјi u sljedećem: V Crnogorska brigada (bez dva bataljona) i jedan bataljon Hercegovačke brigade čine desnu kolonu sa zadatkom da sa polaznog položaja Mrakovo—Kostajnica produže noćas napad, pošto su bataljoni V Crnogorske brigade već izbili na liniji Gostovići—Višnjevica, a X brigade — Višnjevica—Kvok. Ostale snage — srednju i lijevu kolonu — rokirali smo više u desno.

Iz pouzdanih izvora saznali smo da je prekjuče iz Sarajeva krenula 7. domobremska pješ. pukovnija u pravcu Ivan Sedla. Pošto se danas čula borba u pravcu Repovaca sa našim jedinicama (izviđačkim djelovima), ima vjerovatnoće da se ova kolona kreće u tome pravcu sa zadatkom sadejstva glavnoj koloni, koja dejstvuje dolinom Neretve. Obzirom na ovo moramo i dalje obratiti veliku pažnju na ovaj pravac, tim više što je u posljednje vrijeme došlo u Solakovu Kulu oko 400 ranjenika i uopšte veliki dio Centralne bolnice nalazi se na ovoj prostoriji.

U našoj Diviziskoj bolnici nalazi se već oko 500 ranjenika i bolesnika. U ovaj broj ulazi i dobar dio bolesnika i ranjenika iz I i II Prol. divizije. Od ovih ranjenika ima oko 35 za nosila, a oko 350 kojima trebaju konji, dok ostali broj može lagano ići pješice. Molimo za naređenje

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 19/1, k. 9.

kuda ove ranjenike i bolesnike da uputimo, ko i gdje da ih preuzme, s obzirom da ova Divizija produžava i dalje dejstvo i ulogu pobočnice. Takođe nam javite gdje su bolnice I i II Divizije da im uputimo njihove ranjenike.

Na našem pravcu neprijatelj dejstvuje sa 3 haubice, 2 brdska topa i više bacača, a mi nemamo ni jednog topa. Pored toga danas nas je tuklo u nekoliko navrata 4 »Štuke« i 4 bombardera. Zato da nam se hitno upute 2 brdska topa sa dovoljno municije, te da možemo izvjesnu zaštitu pružiti našim jedinicama. Za to ima mogućnosti i najbolje je da nam se pošalju od I Divizije 2 brdska topa, sa cijelom pripadajućom municijom, koja je zarobila I Dalmatinska brigada kod G. Vakufa i privremeno dala na poslugu I Divizije. Molimo da po ovome hitno izdate naređenje i nas izvijestite gdje da ih preuzmemmo.

Riješeno je da će nam se uputiti 500 Dalmatinaca za popunu V Brigade, pa molimo da se to hitno učini, pošto do sada nije ništa dobila.

Molimo, ako je moguće, da nam se najhitnije dostavi direktiva za naš dalji rad i duži period, jer mi samo naslućujemo šta se preduzima, a nemamo širu perspektivu i detaljne podatke o opštoj situaciji i našem dejstvu. Tako npr. mi smo do sada smatrali da nam je glavni zadatak zaštita i obezbeđenje pozadine naših divizija koje su operisale u dolini Vrbasa i naših bolnica oko Prozora, a na drugom mjestu uporna odbrana neprijateljskog prodiranja dolinom Neretve, pa smo prema tome stvorili naš plan našeg dejstva i izvršili raspored naših snaga. Međutim u juče-rašnjem vašem naređenju za to nam se zamjera, iako znamo da je taj rad bio pravilan i u duhu ondašnje situacije kako smo je mi zamišljali. To najbolje svjedoče tri jaka juriša koje je odbila V Brigada na pravcu Bradina—Repovci—Samar—Solakova Kula, jer da je neprijatelj tuda prodro, pozadina glavnih snaga i naše bolnice bile bi ozbiljno ugrožene; a naše jedinice nabaćene prema Neretvi. Mi nijesmo zamišljali kordonski raspored naših jedinica, već smo rasporedili dvije brigade na cijeloj prostoriji, a Dalmatinsku brigadu² predvidjeli u opštu rezervu kod Solakove Kule i Kruševice³ i time potpuno jasno izrazili našu ideju manevra, tj. udar u bok i pozadinu neprijatelja kada se spusti u dolinu r. Neretvice. Međutim, bez našeg znanja, i protivno dogovoru, zadržana je Dalmatinska brigada kod G. Vakufa. Širina fronta i jačina neprijateljskih snaga zahtjevale su da obje brigade rasporedimo u prvi borbeni red, stvarno kordonski, očekujući dolazak naše rezerve.

S drugarskim pozdravom

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Za štab
Komandant
Petar Ćetković v. r.

P. S. Ova Divizija u posljednjim borbama (oko Bugojna, Prozora, dolina r. Rame, Konjic, ponovno G. Vakuf i zatvaranje pravca Konjic—Prozor) imala je velike gubitke i to:

² Prvu dalmatinsku NOU brigadu.

³ Vjerovatno Kruščica.

X Brigada 50 poginulih i 158 ranjenih drugova
V Brigada 39 poginulih i 58 ranjenih
XIV Brigada⁴ 86 poginulih i 139 ranjenih

Ukupno: 175 poginulih i 355 ranjenih.

Od ovoga broja veliki je broj vojnih i političkih rukovodilaca.

Pored ovoga bio je veliki broj oboljelih drugova, a naročito iz Dalmatinske brigade.

Stalnim borbama, slabim odmorom, nedovoljnom ishranom ljudstvo je sasvim izmoreno, te za kratko vrijeme fizička snaga će popustiti i neće moći izdržati ovakve napore. No, pored svega ovoga, raspoloženje i moral drugova su na zavidnoj visini.

BROJ 396

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 9. OŽUJKA 1943. ŠTABU DEVETE NOU DIVIZIJE ZA USPOSTAV- LJANJE ŠIREG MOSTOBRANA U RAJONU KARAULA—JABLANICA NA LIJEVOJ OBALI NERETVE¹

ŠTABU IV OPERAT. ZONE²

Najhitnije podignite most na Neretvi na najpogodnijem mjestu između Karaule i Grabovice. Preko toga mosta će se prebacivati vaše snage i ranjenici na levu obalu Neretve. Podizanje mosta obezbedite mostobranom jačih snaga.³ Povedite sobom sve novomobilisane drugove.
9/III/u 8 č.

Tito, s. r.

⁴ Odnosi se na Prvu dalmatinsku NOU brigadu.

¹ Prijepis originala (rukopis crnilom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 47/2, k. 14. Prijepis je izvrsio 9. ožujka 1943. god. zamjenik načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ.

² Stab Cetvrte operativne zone je ujedno bio i Štab Devete dalmatinske NOU divizije.

³ Jedinice Devete NOU divizije nisu uspjеле uspostaviti mostobran na ovom dijelu Neretve, već su se prebacile noću 14/15. ožujka 1943. god. preko mosta kod G. Jablanice.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA SEDME NOU DIVIZIJE OD 10. OŽUJKA 1943.
VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O SITUACIJI KOD
SELA DONJE JABLARICE¹**

ŠTAB
VII DIVIZIJE N.O. VOJSKE

D. Jablanica 10/III 1943 3 časa

VRHOVNOM ŠTABU N.O.V. i P.O.J.

Drugovi,

Stigli smo 10/III u 1 čas. u s. D. Jablanica do štaba IV dalm. [atin-ske] brigade² i zatekli sledeću situaciju:

Bataljoni 2. i 4. bili su na položajima Šilovača (k. 828) i Gola Glava (k. 962). Treći njihov bataljon imao je zadatak da izbjije na Plasa Greben (k. 1483), gde je, po izjavci komandanta brigade,³ 9/III u 4 časa izbio. Sa tim bataljonom za sada nema veze, niti je podnosio kakav izveštaj. — Brigada je imala zadatak da napadne četničke bande koje su se spustile u s. Diva Grabovica, ali taj zadatak nije izvršen.

U 2 č. 30 min., 10/III i Drugi i Četvrti bataljon napustili su bili svoje položaje i došli u D. Jablanicu. Komandantu IV brigade, drugu Savi Drževiću, izdao sam naređenje da odmah vrati svoje bataljone na položaj i da licno preuzme komandu nad bataljonima. Na položaj polazi u 3 časa.

Istovremeno naređeno je i I. bat. Četvrte brigade,⁴ koji je sa Vrata⁵ upućen[u] u s. Zlate na odmor, [da] krene u pravcu D. Jablanice i da izbjije na označeni položaj.

Traženo je od štaba IX dalm. divizije da uputi jednog člana svog štaba na sektor da preuzme komandu i rukovodi operacijama.

Trećoj dalm. brigadi⁶ koja je bila uputila jedan svoj bat. u D. Jablanicu naređeno je da i ostala dva bataljona uputi u s. Jablanicu za obezbeđenje ovoga pravca, jer sam stekao ubeđenje da IV brigada pri jačem pritisku ne bi mogla održati položaje.

Štab IX divizije poslao je izveštaj komandantu IV dalm. brigade da nepr. jednom kolonom (verovatno onom koja je zauzela i Imotski) od Blidnjeg Jezera dubodolinom Dugo Polje nadire prema Vratima. Na ovom pravcu nalazi se samo V dalm. brigada, koja ima svega 300 pušaka, a borbenost ove jedinice da je vrlo mala.

¹ Original (rukopis crnilom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 13/2, k. 812.

² Devete NOU divizije.

³ Savo Držević.

⁴ Četvrte crnogorske NOU brigade.

⁵ Vrata (k. 1264).

⁶ Devete NOU divizije.

Smatram da je pravac vrlo važan jer ugrožava bok i pozadinu naših snaga. Preduzmite sve da se situacija poboljša, a ona je po mom mišljenju kritična.

Naša Sedma brigada raspoređena je sa dva bataljona u Glogošnici i Tanici,⁸ a jednim u s. Zlato. Ova brigada pretrpela je velike gubitke od avijacije. Izbačeno je oko 40 boraca iz stroja. Osim toga ubijeno je mnogo konja, tako da dolazi u pitanje transport topova. U ovoj brigadi stanje je zbog toga dosta ozbiljno.

Brdski top je oštećen prilikom bombardovanja. Potrebno je uputiti majstore da ga oprave.

Haubice i tenkove uputite što pre kao potporu pešadije.

S. F. — S. N.!

Nač. Štaba
Voj. J. Đokić v. r.

P. S. Mi ćemo se nalaziti u s. Lug.

BROJ 398

OBAVJEŠTENJE ŠTABA TREĆE BRIGADE DEVETE DALMATINSKE NOU DIVIZIJE OD 11. OŽUJKA 1943. ŠTABU SEDME NOU DIVIZIJE O PRODORU NEPRIJATELJA NA KOPNO BRDO I O SITUACIJI I RASPOREDU JEDINICA NA DESNOJ OBALI NERETVE¹

Š T A B
III DALM. N.O.U. BRIGADE
IX DIVIZIJE
dne 11/III 1943 u 6.40
ŠTABU VII HRVATSKE DIVIZIJE

Položaj

U vezi naređenja Štaba IX Dalmatinske divizije upućujemo našeg kurira da bi nas obavijestili o situaciji na lijevoj obali rijeke Neretve.

Neprijatelj je jučer ujutro izbio na Kopno Brdo južno od sela Zlate; izdato je naređenje I i III bataljonu IV Dalmatinske brigade i našem II bataljonu da protjeraju neprijatelja u pravcu Diva Grabovica.

Dva bataljona IV Dalmatinske brigade i naš I bataljon nalaze se na prostoriji Plasa Greben (kota 1483), Zagon (kota 1421) i Šilovača (kota 829). Ove jedinice doble su zadatak da uz pomoć haubičkog divi-

⁷ Vidi dok. br. 509 i 511.

⁸ Vjerojatno Sanica.

⁹ Vojislav Đokić, delegat Vrhovnog štaba NOV i POJ.

¹ Original (tipakn na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 1/2, k. 845.

ziona i odreda bornih kola² V. Š. NOV i POJ tokom današnjeg dana potisnu neprijatelja i izbiju na prostoriju Paljike (k. 1535), Zeleno Brdo (1232), Strop (k. 841) i k. 245, da zaposjedne željezničku stanicu u Gornjoj Grabovici. Obaviješteni smo da će ove jedinice biti potpomognute u izvršenju svog zadatka sa dejstvom vaših jedinica na lijevoj obali rijeke Neretve.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Politkom
Miro³ v. r.

(M. P.)

Komandant
Branko Dude v. r.

BROJ 399

**NAREĐENJE ZAMJENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I
POJ OD 12. OŽUJKA 1943. POMOĆNIKU NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABA DA ISPITA SITUACIJU KOD SEDME NOU DIVIZIJE I UBRZA
PREBACIVANJE RANJENIKA NA LIJEVU OBALU NERETVE⁴**

Drugu Veljku,²

1) Odmah uputi druga Broza³ za nama, te da što pre uđe u naš sastav i produži pokret sa nama.

2) Drug Marko⁴ je naredio da drug Krsto Popivoda — čim svrši poslove na mostu, t. j. čim se prebace ranjenici — da i on odmah krene za nama i javi se drugu Marku.

3) Naredi Sanitetu — kao i pomoću seljaka iz sela Krstaca — da se što pre sahrane oni mrtvaci na stazi Jablanica—Krstac, kao i mrtvi konji, kao što si već video.⁵ Ovo je lično naredio drug Stari.

4) Vidi kakva je situacija kod VII divizije i hitno javi.⁶ Pošalji mi durbin — dogled. Mi krećemo večeras za Memije Sel. Treba požuriti sa transportom ranjenika, pošto izgleda da ove bande od Ostrošca namegravaju da nam ugroze levi bok. Danas je bila borba i oni su izvršili ispad iz Konjica i, izgleda, ponovno došli do brda iznad Lisičića.

² Odnosi se na Tenkovsku četu Vrhovnog štaba NOV i POJ koja je formirana od zaplijenjenih talijanskih tenkova u Prozoru i dolini Neretve.

³ Miroslav Višić.

⁴ Original (rukopis crnilom) u Arhivu VII, Arhiva NOB, reg. br. 33/1, k. 9.

⁵ Pavle Ilić.

⁶ Velimir Broz. Dvadeset sedmog ožujka 1943. god. postavljen je za načelnika štaba Sesnaeste hrvatske (Treće banjiskske) NOU brigade.

⁴ Aleksandar Ranković.

⁵ Misao nije dorečena. Vjerojatno se još htjelo reći: to ostavlja mučan utisak na jedinice koje tim putem prolaze.

⁶ Sedmoj NOU diviziji bilo je naređeno da dejstvuje kao desna pobočnica Glavne operativne grupe, s ciljem da između planine Prenja i Veleža izbjije u sjeverozapadni dio Nevesinjskog polja. Prema naredenju. Divizija je (bez Osmе brigade, koja je određena u zaštitu i za prenos ranjenika Centralne bolnice) pokušala 11. ožujka 1943. god. da obuhvatnim manevrom razbije četničke snage na Prenju, nastupajući u dvije kolone. Pošto u tome nije uspjela, ona je zadržana na sjevernim padinama Prenja, odakle je s juga osiguravala desni bok Glavne operativne grupe (vidi dok. br. 400).

Budi sa nama stalno u vezi — kuririma. Takođe, stalno održavaj vezu sa divizijama. Sa dalmat.[inskim] ranjenicima treba požuriti. Posle dalmatin. bolesnika, prebacice se i Dalmatinska divizija⁷ preko Jablanice i krenuti istim pravcem — za ranjenicima. To saopšti Štabu Dalmatinske divizije, a i mi ćemo [joj to] preko radia saopštiti, ali i ti to učini da bi se pripremili. Jednom brigadom oni bi morali štititi prelaz, s tim da ta brigada bude na desnoj obali, zapadno od Jablanice—Rame, na visovima.

12/III u 22 č.

Drug. pozdrav
Terzić⁸ v. r.

BROJ 400

**NAREĐENJE ZAMJENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I
POJ OD 13. OŽUJKA 1943. PAVLU ILIĆU DA SE PRIDRŽAVA UPUT-
STVA VRHOVNOG KOMANDANTA U POGLEDU BRŽEG PRENOŠE-
NJA TEŠKIH RANJENIKA PREKO NERETVE I PLANINE PRENJ I
OBAVJEŠTENJE O ZADACIMA OSIGURAVAJUĆIH DIJELOVA
GLAVNE OPERATIVNE GRUPE¹**

Drugu Veliku,²

Primio sam tvoj izvještaj — valjda od 13. III. (pošto nije bilo datuma).

Dobro je što si sa ranjenicima požurio. Treba ubrzati pokret ranjenika do najveće moguće mere, da ih što pre, prebacimo na prostor: Borci—Boračko Jezero. To mi je danas nekoliko puta napomenuo drug Stari.³ On preporučuje najveću moguću brzinu — da ih što pre prebacimo na označeni prostor.

U cilju ubrzanja pokreta, drug Stari naredio je:

1) Da se za prenos teških ranjenika upotrebi cela Dalmat. divizija,⁴ VIII hrvat. brigada, svi zarobljeni Talijani i Livanjskih bataljon. Sa brojem ovih jedinica možeš odjedanput dići oko 650—700 teških i nositi ih sa manjim odmorima — predancima — na prvi cilj: Borci—Boračko Jezero, gde već sada blagovremeno uputiti neke sanit. organe.

2) Pravac marševanja ranjenika: Javorik—Breza—Memeja Selo—Ljubinska pl.⁵—Vis—Siljevica—Majdani—G. Bijela—Borci—Boračko Jezero. Pešaci i konjanici mogu ići odmah dalje, preko Glavatičeva, za Bjelemiće, dok bi se teški morali najkraće vreme zadržati na prostoru: Borci—Boračko Jezero, dok se svi ne prebace.

⁷ Odnosi se na Devetu NOU diviziju.

⁸ Velimir Terzić.

¹ Original (rukopis mastiljavom olovkom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 6/2, k. 7.

² Pavle Ilić.

³ Vrhovni komandant NOV i POJ Tito.

⁴ Odnosi se na Devetu NOU diviziju.

⁵ Na geografskoj karti piše: Ljubina planina.

3) Pokret ranjenika ima biti organizovan i svaki ešelon mora imati svoje starešine, koje snose punu odgovornost za svakog svog ranjenika.

4) Iz Dalmat. divizije prethodno odvojiti njihovu komoru i po za-sebnim ešelonima uputiti je za Borce—Boračko Jezero, gde će posle ući u sastav svoje divizije.

5) Naređeno je danas da se I prolet. sa tri brigade (računajući tu i VII kraj. br.) hitno prebací na levu obalu Neretve i da posedne obalu od Luga do Ostrošca. Takođe je naređeno i I dalm. brigadi (III diviz.) da se i ona hitno prebací ovamo i da zajedno sa V crnogor. obrazuje stalnu pobočnicu na sektoru: Ostrožac—Konjic — za zaštitu našeg levog boka i komunikacije Javorik—Idbar—G. Bijela—Medasković. Tu sada imamo 10 bataljona i to: 8 iz III diviz. i 2 iz I prol. brigade.

Peko gura ka Glavatičevu.

6) VII divizija sa 2 brigade (VII i XVI) još ostaje kao stalna poboč-nica za obezbeđenje desnog boka od Jasenjana. Raspitaj se za njenu situaciju.

7) I proleter. divizija pomoći će prebacivanje dalmat. ranjenika i njihove divizije, da se prebace kod Jablanice na ovostranu obalu. Posle rokiranja ranjenika i prebacivanja Dalmat. divizije, I divizija obrazovaće opštu zaštitnicu i kretaće se pozadi ranjenika. Pre toga, VII divizija (2 brigade) krenuće odmah napred (za Pekom).

Ništa ne znamo o zarobljenim oficirima gde su.

13/III
u 23 č.

Drug. te pozdravlja
Terzić⁶ v. r.

⁶ Velimir Terzić.

IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE BRIGADE DEVETE DALMATINSKE NOU DIVIZIJE OD 13. OŽUJKA 1943. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O PRODIRANJU NEPRIJATELJA PREMA DONJOJ JABLNICI I O SITUACIJI NA LIJEVOJ OBALI NERETVE¹

Š T A B
III DALM. N.O.U. BRIGAGE
IX DIVIZIJE
dne 13/3 1943 u 2.30 sati

DRUGU VELJKU,² POM. NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA

P o l o ž a j

Ovaj čas smo dobili od komandanta³ i zamjenika komandanta⁴ III Dalm. brigade sledeći izvještaj:

»Situacija se iz časa u čas pogoršava na lijevoj obali rijeke Neretve. Neprijatelj⁵ je zauzeo Gradac (k. 417) i k. 167 i nastupa dalje. Zauzimanjem te kote nama je presječena otstupnica prema Donjoj Jablanici, a put prema selu Zlate je nemoguć uslijed klizavice za spuštanje.

Ovakvom situacijom na drugoj obali Neretve naše snage na ovom grebenu su potpuno otsječene i postoji mogućnost njihovog uništenja. Donosite odluke hitno jer je udaljenost između nas i Vas velika.

O cijeloj situaciji bilo bi potrebno da se obavijesti i pomoćnik načel. V. Š. koji se nalazi u Jablanici.

Vodite računa da se put iz sela Zlate do položaja očisti, pošto sada nemamo kuda da prebacujemo ranjene drugove.«

Ovaj izveštaj upućen je i Štabu IX Divizije.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Za Štab
Zam. politkoma,
Roje Ante v. r.
(M. P.)

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 35/1, k. 9.

² Pavle Ilić.

³ Branko Đude.

⁴ Stanko Parmač.

⁵ Odnosi se na njemačku 717. diviziju.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 13. OŽUJKA
1943. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O SITUACIJI
NA SEKTORU KONJIC—OSTROŽAC I O PRIPREMAMA ZA PREBA-
CIVANJE BRIGADA NA LIJEVU OBALU NERETVE¹**

Š T A B
I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE
Op. br. 152
13-III, 23,40

VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE — POMOĆNIKU
NAČELNIKA V. Š. DRUGU VELJKU²

— na uviđaj —

ŠTABU IX DALMATINSKE DIVIZIJE

— na uviđaj —

1. — Na celom našem sektoru neprijateljska artiljerija bila je vrlo aktivna, a naročito avijacija. Na sektoru Sandžačke brigade³ pre podne vodene su samo manje borbe; dok je u isto vreme na sektoru III Krajiške brigade od ceste pa u levo do izvornog dela r. Doljanke neprijatelj nadirao i koristeći dejstvo svoje artiljerije i avijacije podilazio i napadao naše položaje. Nemamo izveštaja o rezultatima borbi koje su nastavljene i posle podne; most kod Gračanice naši više ne kontrolišu, a izgleda da su se jedinice III Krajiške brigade morale povući na sledeće položaje.

2. — Danas u 16,30 č. primljeno je radiogramom naređenje V. Š. Prijem je bio slab, te je naređenje dešifrovano uglavnom ovako:

„Odmah rokirajte jednu brigadu na desnu obalu Neretvice prema Ostrošcu, pošto I Dalmatinska⁴ hitno prelazi Neretvu i dobila je zadatak obezbeđenja boka od Konjica. Neprijatelj nadire ka Ostrošcu i prema dolini r. Doljanke. Obratite pažnju na svoje bokove. Vezu sa Dalmatinskom divizijom,⁵ koja takođe ima da pređe Neretvu kod Jablanice, ne-prekidno održavajte.“

Na osnovu ovog naređenja naredili smo VII Krajiškoj brigadi najhitnije prebacivanje u dolinu Neretvice, a ostalim brigadama odgovarajuće mere. Međutim, VII Krajiška brigada, koja je sem ovog dobila još nekoliko raznih naređenja od Dalmatinske divizije i druga Veljka, napokon se je na izrično naređenje druga Veljka uputila ka Jablanici gde će u toku noći preći na levu obalu reke Neretve.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 34/1, k. 9.

² Pavle Ilić.

³ Treće sandžačke NOU brigade.

⁴ Prva dalmatinska brigada Treće NOU divizije. Vidi dok. br. 405.

⁵ Devetom dalmatinskom NOU divizijom.

3. — IX Dalmatinska divizija izveštava nas da je sa leve obale Neretve ugroženo prebacivanje preko Jablanice, te da će se eventualno Dalmatinska divizija morati prebaciti preko Neretve negde drugde, na sektoru naše Divizije. Ovog momenta izvestio nas je Štab III Udarne divizije da je, s pozivom na naređenje koje je on dobio od V. Š., naredio našoj Sandžačkoj brigadi da se odmah prebaci na sektor Ostrošca gde da osigura prebacivanje preko tamošnjeg mosta. Ukoliko je to naređenje blagovremeno stiglo, Sandžačka brigada je već verovatno u pokretu ka tome zadatku, — kurir još nije stigao nama od Sandžačke brigade.

4. — Razvoj događaja koji je izazvao ovakva razna naređenja nije nam dovoljno poznat. Na osnovu stvorene situacije, sa dve preostale brigade rukovodićemo se sledećim:

a) — Obzirom da sada sektor od Ostrošca preko Gračanice do doline r. Doljanke držimo, zaključno sa krajnjim pravcima, svega sa dve brigade, obzirom da je neprijatelj na svim tačkama celoga sektora aktivan, obzirom da — posle gubljenja mosta kod Gračanice — glavna komunikacija nije nimalo sigurno zatvorena, — mi ćemo nastojati da u toku 14. o. m. obezbedimo, a u toku noći preduzmemos prebacivanje brigade na levu obalu Neretve, i to: Sandžačku kod Ostrošca, a Krajišku kod Jablanice.

b) — Obzirom da dosadašnji sektor Sandžačke brigade na levoj obali Rame ne možemo drugim snagama popuniti, sem slabim i nedovoljnim zaštitnicama iz same Sandžačke brigade — to ćemo prelaz Neretve morati najverovatnije pod borbom vršiti.

c) — Obzirom da most kod Jablanice moraju za prelaz koristiti i brigade IX Dalmatinske divizije, to je mogućnost prebacivanja II Krajiške brigade tim putem u pitanju. Ovaj momenat rešićemo u suglasnosti sa Štabom Dalmatinske divizije, a uglavnom prema razvoju situacije u toku sutrašnjeg dana. Može se pretpostaviti da će se Sandžačka brigada, pa možda i delovi III Krajiške brigade, morati prebaciti preko gaza istočno od Rame.

d) — Pretpostavka za ovakve odluke je da će se svi ranjenici još u toku ove noći prebaciti preko r. Neretve.

e) — Po prelazu Neretve izvršićemo paljenje mostova, a brigade orijentisati ka ugroženim pravcima u cilju zaštite daljeg evakuisanja ranjenika.

5. — Ukoliko ova naša odluka nije u saglasnosti sa opštim planom i objektivnim okolnostima hitno nam dostavite direktive za rad.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Politkomdiv.

Fića⁶ v. r.

(M. P.)

Naštadiv

Vaso⁷ v. r.

⁶ Filip Kljajić.

⁷ Vaso Jovanović.

ZAPOVIJEST ŠTABA DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 14. OŽUJKA 1943. ZA NAPAD NA ČETNIČKU GRUPACIJU NA LINIJI GRAJSALIĆI—OBALJ—ULOG¹

Š T A B
II PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE

14. III. 1943 godine
u 15.30 časova

Z A P O V I J E S T

Sekcije: Konjic—Sarajevo—Nevesinje—Gacko, razmjera 1:100.000

Prema najnovijoj direktivi Vrhovnog štaba od 13. III. o. g. naša divizija, ojačana sa tri bataljona I Proleterske brigade, dobila je zadatak da što prije, u tri kolone, izbije na liniju puta Grajsalići—Obalj—Ulog.

Poslije razbijanja četničkih bandi na pravcu G. Bjela—Borci, izvjesne četničke snage, ojačane novim snagama, prikupile su se na određenom pravcu čija, nam jačina nije poznata.²

U cilju izvršenja ovog zadatka

N A R E Đ U J E M O :

1. Desna nastupna kolona:

Komandant drug Radovan

Vukanović.

Sastav: IV Proleterska brigada,
baterija bacača.

Svega četiri bataljona i 6 bacača.

1. Kreće se pravcem: s. Čićevo—s. Seljani—s. Vilišta—s. Uzriče—s. Jezero—Ulog, sa zadatkom da na pomenutom pravcu očisti i uništi sva četnička uporišta. 15. ov. mj. desna nastupna kolona dostići će liniju s. Leljani, obezbjeđujući se od s. Kruševljani na putu Zavodac—Kruševljani (k. 1281). Ovo obezbjeđenje mora biti jače zbog četničko-ustaškog uporišta u s. Kruševljani. Desno nema naših djelova, lijevo održavati vezu sa glavnom kolonom kod s. Zabrdani. 15 na 16 ov. mj. brigada će se odmoriti na postignutoj liniji, organizujući izviđanje na svom daljem pravcu pokreta. 16 i 16 na 17

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 7/2, k. 731.

² Vidi dok. br. 547.

ova kolona produžiće nadiranje u pravcu Jezero, 17 ov. mj. brigada će se odmoriti na jezeru i 17 na 18 likvidirati Ulog, obuhvatajući ga sa južne strane, obezbeđujući se na Pandurici sa jednim bataljonom od pravca Nevesinje—Ulog.

2. Glavna kolona (srednja):

Komandant drug Danilo Lekić
Sastav: I Proleterska brigada bez dva bataljona, II Dalmatinska brigada,³ brdska baterija. Svega 7 bataljona, 4 brdska topa i tri protivukolska topa, 3 baterije bacača (10 bacača).

2. Kreće se pravcem: Borci—Čićevo—Glavatičevo—Ladanica—Zabrdani—Doljani—Ocrkavlje—Ljubuča—Obalj, sa zadatkom da na pomenutom pravcu pročisti i uništi sva neprijateljska uporišta. Glavno neprijateljsko uporište na ovom pravcu je Glavatičevo. Ova kolona će u toku 15 ov. mj. izbiti na liniju Zabrdani. 15 na 16 ov. mj. jedinice će se odmoriti na toj liniji a 16 ov. mj. doći liniju Ljubuča. 16 na 17 jedinice će se odmoriti, 17 na 18 ov. mj. ova će kolona likvidirati Obalj, presijecajući vezu Obalj—Kalinovik. Vezu održavati desno sa desnom a lijevo sa lijevom nastupnom kolonom na pravcu kretanje.

3. Lijeva kolona — nastupna:

Komandant drug Ljubo Đurić.
Sastav: 5 bataljona II Pr. br., baterija bacača i jedan protivkolski top. Svega 5 bataljona, 5 bacača i 1 jedan protivkolski top 37 mm.

3. Kreće se pravcem: Borci—Glavatičevo—Bjelemić—(Odžaci)—Dindo—Polje—Bojići—Humac, izbijajući što prije (na) liniju s. Kuta—Grajsalići. Ova kolona u toku 15. ov. mj. stići će na liniju s. Dužani—Zavodac, gdje će se odmoriti 15 na 16 ov. mj. 16 ov. mj. produžiće pokret i doći do linije s. Mokro—s. Dindo, gdje će se 16 na 17 ov. mj. noću odmoriti. 17/18 ov. mj. produžiće pokret u cilju izbijanja na liniju s. Kuta—s.

³ Vidi dok. br. 417A.

Grajsalići, kidajući vezu Kalinovik—Ulog.
Lijevo od ove kolone nema naših djelova.

Deso se kreće srednja glavna kolona sa
kojom na pravcu kretanja održavati vezu.

4. Sve kolone na svojim pravcima kretanja obezbjeđivaće potrebnom snagom i vršiti stalna izviđanja na pravcu kretanja. U toku noći, odnosno odmora, obezbjeđivati sa dijelom snaga — pretstražom — od pravaca od kojih bi se vjerojatno neprijatelj mogao pojavit.

5. Sve kolone u toku kretanja preduzeće potrebne mjere za zaštitu od avijacije, preduzimajući u tom smislu pokrete po manjim jedinicama.

6. Hirurška ekipa i divizijski sanitet će se kretati sa glavnom — srednjom kolonom. Sve ranjenike kojima nije potrebna hirurška intervencija nositi sa sobom, a one kojima je potrebna hirurška intervencija upućivati hirurškoj ekipi.

7. Borbeni znaci ostaju po zapovijesti dostavljenoj danas 14 ov. mj. od ovog Štaba.

8. Štab divizije kretaće se sa glavnom — srednjom kolonom, gdje će ostale kolone slati izvještaje.

9. Čas napada na liniji Čićevo—Glavatičovo 15 ov. mj. u 4 časa.

10. Čas polaska sa ove linije lijeve i desne kolone biće poslije čišćenja Glavatičeva.

S drugarskim pozdravom

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Politički komesar
Mitar⁴ v. r.

Načelnik štaba

Komandant
Peko⁵ v. r.

P.S.⁶ Brdska baterija koja ulazi u sastav naše kolone nalazi se u Borcima, te istu obavijestite, odnosno naredite da uđe u sastav vaše kolone.

⁴ Mitar Bakić.

⁵ Peko Đapčević.

⁶ Slijedeći tekst je dopisan crnilom.

NAREĐENJE KOMANDANTA KOLONE OD 14. OŽUJKA 1943. ŠTABOVIMA PRVE PROLETERSKE I DRUGE DALMATINSKE BRIGADE I KOMANDI BRDSKE BATERIJE ZA NAPAD NA ČETNIKE NA PROSTORIJI GRAJSALIĆI—OBALJ—ULOG¹

Š T A B
PRVE PROLETERSKE BRIGADE²
Br. 278
14 marta 1943 g.

ŠTABOVIMA I PROLETERSKE, II DALMATINSKE
BRIGADE

KOMANDI BRDSKE BATERIJE II PROLETERSKE
DIVIZIJE

Sekcije: Konjic—Sarajevo—Nevesinje—Gacko,
razm. 1:100000

SITUACIJA: Prema najnovijoj direktivi V.Š. od 13 marta II proleterska divizija, pojačana sa tri bataljona I Proleterske brigade, dobila je zadatak da što prije, u tri kolone, izbije na liniju puta Grajsalići—Obalj—Ulog.

Poslije razbijanja četničkih bandi na pravcu Gornja Bjela—Borci, izvjesne četničke snage, ojačane novim snagama, prikupile su se na određenom pravcu, čija nam je čina nije poznata.³

RASPORED NAŠIH SNAGA

1. — Desna nastupna kolona:

Komandant drug Radovan Vučićević

Sastav: IV Proleterska brigada.

1. — Kreće se pravcem s. Čićevo—s. Sejlani (gdje će dosjeti 15 o. m., nastavljujući pokret 16 i 16/17 o. m.) —s. Vilišta—s. Uzrijeće—s. Jezero gdje će se odmoriti 17 o. m.—Ulog, kojega će likvidirati u toku noći 17/18 t. m.

2. — GLAVNA KOLONA

(Srednja kolona):

Komandant drug Danilo Lekić.

¹ Kopija originala (tipkana na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 26/1, k. 709.

² U napadu na četničku grupaciju na liniji Grajsalići—Obalj—Ulog, srednjom kolonom je komandirao komandant Prve proleterske brigade Danilo Lekić.

³ Vidi dok. br. 403 i 547.

Sastav: I Prolet. brigada sa dva bataljona, II Dalmatinska brigada,⁴ brdska baterija, kojoj se pripada brdski top I Prolet. divizije i baterija bacača.

SVEGA: 4 brdska topa i 10 bacača.

2. — Kreće se pravcem Borci—Čićevo—Glavatičevo—Lađanica—Zabrdani—Doljani—Ockavlje—Ljubuća—Obalj, koji će likvidirati u toku noći 17/18 o. m.

3. — LIJEVA KOLONA:

Komandant drug Ljubo Đurić.
Sastav: II Proleterska brigada.

3. — Kreće se pravcem s. Borci—Glavatičevo—Bjelemić (Odžaci)—Dindo—Polje—Bojići—Humac, izbijajući 17/18 o. m. na liniju s. Kuta—Grajsalići.

U cilju izvršenja postavljenog zadatka od strane II Proleterske divizije, raspored i pravac kretanja srednje kolone biće sledeći:

1. — I Proleterska brigada likvidiraće u toku noći 14/15 o. m. neprijateljska uporišta Čićevo—Glavatičevo.

2. — II Dalmatinska brigada⁵ odrediće jedan svoj bataljon koji će biti neposredna rezerva jedinicama I Prolet. brigade. Taj bataljon će se kretati pravcem Borci—Bukovica—Ljetine—Glavatičevo, tj. cestom Borci—Glavatičevo (uz Neretvu).

3. — Ostale jedinice II Dalmatinske brigade⁶ kretaće se istim pravcem održavajući stalnu vezu sa svojim isturenim bataljom.

4. — Brdska baterija kretaće se pozadi rezervnog bataljona, stavljujući na raspoloženje Štabu I Proleterske brigade bateriju bacača.

5. — Čas polaska sa prostorije Borci u 21 čas.

6. — Čas napada na liniju Čićevo—Glavatičevo 15 o. m. u 4 časa izjutra.

7. BORBENI ZNACI:

za 14 o.m. durbin — dinamo

za 15 o.m. pobeda — ponos

za 16 o.m. Hercegovina — sloboda

za 17 o.m. Krajina — Crna Gora

za 18 o.m. top — tenk

8. — Komandant kolone kretaće se pozadi rezervnog bataljona.

9. — Hirurška ekipa i divizijski sanitet kretaće se pravcem naše kolone.

10. — Sve ranjenike kojima nije potrebna hirurška intervencija nositi sa sobom a one kojima je potrebna hirurška intervencija upućivati hirurškoj ekipi.

^{4, 5 i 6} Vidi dok. br. 417A.

11. — Po likvidaciji Glavatičeva jedinice I prolet. brigade zadržaće se na toj prostoriji radi prehrane ljudstva i kraćeg odmora, dok će jedinice II Dalmatinske brigade nastaviti pokret, s time da u toku 15 o. m. izbiju na liniju sela Zabrdana. Prilikom toga pokreta II Dalmatinska brigada čistiće eventualna neprijateljska uporišta na svom pravcu kretanja. Po izlasku na određenu liniju II Dalmatinska brigada uspostaviće vezu sa lijevom kolonom na liniji s. Dužani — s. Zavodac, kao i sa desnom na liniji s. Seljani.

Poslije potrebnog odmora jedinice I Prolet. brigade nastaviće sa pokretom za s. Zabrdane, zaustavljujući se na odmorište po uspostavljanju veze sa jedinicama II Dalmatinske brigade.

12. — Brdska baterija poslije kraćeg odmora u s. Glavatičevu poći će pravcem II Dalmatinske brigade stavljajući se pod komandu Štaba brigade.

13. — U toku dnevnog marša sve jedinice će preduzeti potrebne mjere za zaštitu od avijacije, preduzimajući u tome smislu pokrete po manjim jedinicama.

14. Sve jedinice na svojim prvcima kretanja obezbeđivaće se potrebnim snagama i vršiti stalna izviđanja na pravcu kretanja. U toku noći, odnosno odmora, obezbjeđivati se dijelom snaga — pretstražama — od pravaca sa kojih bi se vjerovatni neprijatelj mogao pojaviti.

15. — Komandant kolone u toku 15 o. m. kretaće se sa Štabom II Dalmatinske brigade.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Komandant srednje kolone

BROJ 405

**IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE NOU DIVIZIJE OD 14. OŽUJKA 1943.
VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O PREBACIVANJU
PRVE DALMATINSKE BRIGADE NA LIJEVU OBALU NERETVE I O
RASPOREDU PETE CRNOGORSKE NOU BRIGADE¹**

III DIVIZIJA

14/III

Dalmatinska² prebačena preko Neretve i nalazi se oko Ribića: a Crnogorska³ oko Konjica. Pošaljite pismenu direktivu, jer depeše ne razumemo. Naša četiri kurira nalaze se kod vas. Vratite ih, poslaćemo druge.

Mi smo na Bunare.

¹ Original (rukopis crnilom, cirilicom) u Arhivu VII. arhiva NOB, reg. br. 25A, k. 14A.

Radiogram je vjerojatno upućen Vrhovnom štabu NOV i POJ.

² Prva dalmatinska NOU brigada. Vidi dok. br. 402.

³ Peta crnogorska NOU brigada.

**IZVJEŠTAJ POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I
POJ OD 15. OŽUJKA 1943. ZAMJENIKU NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABA O TEŠKOĆAMA PRI PREBACIVANJU RANJENIKA I
BOLESNIKA¹**

15 mart 1943

18.00

Terziću,²

Uz teške napore uspeli smo da u toku noći između 14 i 15 marta izbacimo i poslednjeg ranjenika na prostoriju s. Krstac, s. Dobrigošće, prevoj Šrbina. Poslednja dva dana stalno nas je tukla neprijateljska artiljerija, naročito most, tunel, kao i put prema Krstacu. Neprijateljska avijacija je neobično žestoka. Mi svako jutro moramo da iznosimo ranjenike u šumu. Ali, uprkos svih mera, sinoć su »štuke« žestoko tukle Krstac i tom prilikom je poginulo 13 teških ranjenika, a ponovo ranjeno 10.

U toku noći 14—15 marta prebacila se IX Divizija na levu obalu Neretve,³ pod zaštitom III Krajiške brigade. Dan je koristila za odmor, a predveče prima teške ranjenike za evakuaciju. Računamo da ćemo u toku noći 15—16, a najdalje do podne 16. marta, prebaciti sve teške ranjenike na prostoriju Idbar—Memeja. U toku 16—17 prebacivaćemo tifusne na prostoriju Javorik—Breza. Da bismo ubrzali i olakšali prelaz od Idbara do G. Bjele,⁴ uputili smo jedno pismo Štabu II Divizije da nam uputi u s. Idbar 200 mobilisanih konja, kako bismo olakšali prebacivanje konjanika⁵ preko ovog planinskog masiva, kojih ima najmanje 1.200. Za olakšanje prenošenja teških ranjenika od s. Bjela do s. Borci uputili smo druga Voju Niketića sa 10 drugova da mobiliše volovska i konjska kola za prenos oko 300 ranjenika na nosilima. Italijane⁶ koristimo samo za prenos i vođenje pegavaca, čiji broj iznosi oko 1.000. Evakuacija pegavaca povereli smo VIII Hrvatskoj brigadi, pod čiju su komandu stavljeni drugovi Livnjaci, kao i 450 Italijana.

Mi ćemo uložiti sve napore da do 20 marta prebacimo sve naše ranjenike i tifusne bolesnike na prostoriju sela Borci i sela Glavatićeva. Bilo bi potrebno da i vi uputite naređenje Štabu II Divizije da mobiliše što više tovarnih konja za prenos konjičke grupe, koja nam najviše teškoća zadaje.

Štabu I Divizije stavili smo u zadatak da prihvati druga Đida i Vlatka.⁷

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 36/1, k. 9.

² Velimir Terzić.

³ Vidi dok. br. 402.

⁴ Na geografskim kartama selo Gornja Bijela označeno je kao: G. Bijela (najčešće), G. Bela i G. Bjela. Otuda se ono različito spominje i u dokumentima.

⁵ Riječ je o onim ranjenicima koji su se pri prebacivanju mogli držati na konju.

⁶ Odnosi se na talijanske zarobljenike.

⁷ Vladimir Velebit, šef Vojno-sudskog odsjeka Vrhovnog štaba NOV i POJ.

Mi se nalazimo u s. Krstac, a krenućemo se kad svi ranjenici krenu, potom ću ja s Vladom izbiti na čelo da ubrzamo mobilizaciju prevoznih i prenosnih sredstava. U toku dana organizovali smo ponovo ranjenike u vojne formacije i nastojaćemo da se ta formacija učvrsti.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Veljko⁸ v. r.

BROJ 407

IZVJEŠTAJ DRUGOG BATALJONA ČETVRTE PROLETERSKE BRI-GADE OD 15. OŽUJKA 1943. ŠTABU BRIGADE O REZULTATU BORBI KOD KULE¹

ŠTAB II BAT. IV C. PR. BRIGADE

Položaj 15-III 1943. god.
u 23 h

ŠTABU IV C.[RNOGORSKE] PR.[OLETERSKE] BRIGADE

Položaj

Neprijatelja² smo razbili i dao se u bjekstvo; mi smo sa hercegovačkom³ i dalm. brigadom⁴ posjeli njegove današnje položaje. Mi smo imali jednog lakše ranjenog druga, i sad u dogovoru sa Štabom Her. brigade mi smo se smjestili u selo Kulu da čekamo vaše naređenje za pokret, jer su nam rekli u Štabu Her. brig. daće naša brigada da se rokira u desno i tako čekamo ovdje vaše naređenje za pokret. U slučaju da mi produžimo u ovom pravcu, to uputite našu komoru za nama sa hranom. Neprijatelj je ostavio tri teška mitraljeza i dva teška bacača, otprilike sve što je imao od autom.[atskog] oružja; imao je velike gubitke u ljudstvu.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Politkomesar
Br.⁵ Tacović v. r.

Komadant
N.⁶ Strugar v. r.

⁸ Pavle Ilić.

¹ Original (rukopis crnilom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 1—1/II, k. 738.

² Vidi dok. br. 547.

³ Desetom hercegovačkom NOU brigadom.

⁴ Trećom dalmatinskom NOU brigadom.

⁵ Branko.

⁶ Niko.

**ZAPOVIJEST ŠTABA DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 16. OŽUJKA 1943. ZA NAPAD NA ČETNIKE NA PROSTORIJI ČETOBORJE—
—KRUŠEV LJANI—ZABORANI—KVANJ—LIPETA¹**

Š T A B

II PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE

Br. 25

16. III. 1943 godine
u 15 časova

Z A P O V I J E S T

Za opkoljavanje i uništenje četničkih bandi na prostoriji: Četoborje—
—Seljani—Kruševljani—Zaborani—Krstac—Kvanj—Tjeme—Banjdo—
—Gračanica—Lipeta

(sekcija: Konjic 1:100.000, Nevesinje 1:100.000.)

1. Situacija: Prema prikupljenim podacima, četničke bande u jačini od oko 3000 vojnika prikupljene su na pomenutoj prostoriji, sa zadatkom da u sadejstvu sa okupatorskim snagama — Njemcima i Italijanima spriječe pokret našim jedinicama na određenim pravcima i da unište naše bolnice. I pored toga što su nekolike četničke brigade u posljednjim bojevima razbijene i naneseni im teški gubici u mrtvima, ranjenim i zarobljenim,² neprijatelj je dovukao svoje najbolje jedinice iz Crne Gore i Hercegovine i pokušaće da na dатoj prostoriji da žilav otpor.

Zato mi moramo napregnuti sve snage da glavninu neprijatelja na prostoru Lipeta—Banjdo—Kvanj opkolimo i uništimo, jer će se uništavanjem ovih četničkih bandi stvoriti mogućnost za nas lakog prodiranja i otvořiće se povoljnije perspektive za političku i vojničku mobilizaciju.

U cilju postignuća ovog zadatka

N A R E Đ U J E M O

1. Lijeva nastupna kolona:

Komandant kolone drug Ljubo
Đurić.

Sastav: II Proleterska brigada.

Svega: 5 bataljona, 5 bacača i
jedan protivkolski top 37 mm.

1. Kreće se pravcem: Glavatićevo—Krupac—Biskup—k. 458—Borovi Do—Seljani—
—Kruševljani sa glavnim snagama, a pomoć-

¹ Kopija originala (tipkana na pisačem stroju, cirilicom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 9/2a, k. 731.

² Odnosи se na borbe protiv četnika u dolini Neretve, Vidi dok. br. 547.

nom snagom obuhvata i čisti Čestoborje i spušta se preko Krnjeg Dola na selo Dra-mišovo. Poslije čišćenja ove prostorije na liniji Luka—Štедим zatvoriti sve pravce neprijateljskih ispada od pravca Nevesinje. Vezu održavati desno sa srednjom kolonom na Krsu i Ravnem Brdu. Lijevo od vas nema naših djelova.

2. Srednja nastupna kolona:

Komandant drug Radovan

Vukanović.

Sastav: IV Proleterska brigada.

Svega: 4 bataljona, 6 bacača

i jedan protivkolski top 47 mm.

2. Kreće se pravcem: Biskup—Krstac—Ravno Brdo, obuhvatajući Zaborane, produžuje preko Devojačkog Kuka na Ivanovo Brdo—Banjdo, gdje se nalazi neprijateljska rezerva.

Lijevo od vas nema naši djelova, zato će ova kolona preuzeti potrebna obezbjeđenja lijevo na pravcu Sljeme. Vezu održavati desno sa I Proleterskom brigadom na pravcu Krstac—Ravno Brdo.

3. Desna nastupna kolona:

Komandant drug Danilo Lekić.

Sastav: I Proleterska brigada

bez dva bataljona.

Svega: 3 bataljona, 3 bacača

i jedan protivkolski top 37 mm.

3. Kreće se pravcem napada Glavatičevo—Međe—Tjeme sa jednim bataljonom i sa dva bataljona pravcem: Glavatičevo—k. 498, zapadno od Zminjca obuhvatajući Kvanj sa jugozapadne strane sa naslonom na našu srednju kolonu, u cilju likvidacije Kvanja i Tjemena, poslije čega će kolona produžiti Pravcem Tjeme—Gunetin Do—Gračanica—Lipeta u sadejstvu sa Hercegovačkom brigadom i likvidirati Lipetu. Desno nema naših djelova. Lijevo održavati vezu na pravcu Djevojački Kuk—Ivanovo Brdo sa IV Proleterskom brigadom.

³ Vidi dok. br. 417A.

4. OBEZBJEDENJE:

II Dalmatinska brigada obezbijediće Glavatičeve pripadajuće djelove naših jedinica na prostoriji Međe—Poča—Glavatičovo, postavljajući se sa jednim bataljonom na prostoru s. Dužani, zatvarajući pravac Dužani—Odžaci, ka Glavatičevu, sa jednim bataljom u s. Lađanica, isturajući jednu četu na Kuk (k. 704), zatvarajući pravac Odžaci—Kuk—Lađanica—Glavatičovo—Zabrdani—Lađanica, sa jednim bataljom u s. Razićima, zatvarajući pravac Hum—Ljuta—Razići—Glavatičovo i Umolje—Razići—Glavatičovo sa sjeveroistočne strane, sa jednim bataljom na prostoriji Glavatičovo—Oražac—Pjevnik, obezbjeđujući mjesto u Glavatičevu, divizijsku bateriju, pripadajuće djelove brigade koji vrše napad i hiruršku ekipu.

5. X Hercegovačka brigada sa svim svojim snagama izvršiće napad na položaje Lipeta—Banjdo: pravcem: Kula—Ražište—Presjeka, a u cilju sadeštva i uništenja neprijateljskih snaga na prostoriji Lipeta—Banjdo. Manjim djelovima vršiti pritisak frontalno, a glavnim snagama vršiti desni obuhvat. Po likvidaciji Lipeta—Banjdo, ova brigada će produžiti gonjenje neprijatelja pravcem Karaula—G. Zimlje, obrazujući jednovremeno pobočnicu našim snagama. Vezu održavati lijevo sa I Proleterskom brigadom. Desno nema naših djelova.

Poslije likvidacije neprijatelja na pomenutim položajima, I Proleterska brigada prebacice se na prostoriju Glavatičovo—Zabrdani; II Proleterska i IV Proleterska brigada produžice sa gonjenjem, zarobljavanjem i uništavanjem neprijatelja u pravcu Kljuni—Presjeka, gdje će se odmoriti do daljeg naređenja.

6. Hirurška ekipa će se nalaziti u s. Glavatičevu — usamljena kuća jugoistočno od Glavatičeva.

7. Ovlađivanje pojedinim tačkama označavaće jedinice jednom ispaljenom zelenom raketom u pravcu neprijatelja i paljenjem vatara.

8. BORBENIZNACI

Za 16. III 1943 god. Bura — pobjeda

za 15. III 1943 god. Puška — sreća

za 18. III 1943 god. Bomba — malj

Znaci raspoznavanja (borbeni) preko dana biće za 17. III. 1943 g.: širenje ruku u stranu sa puškom u lijevoj ruci; za 18. III. 1943 god.: desnu ruku s puškom u vis, kundak okrenut gore, lijeva ruka pripojena uz tijelo.

9. Čas početka napada sa linije: k. 458—Krstac—Kvanj—Lipeta—Presjeka 17 ov. mj. tačno u 1 čas izjutra.

10. Divizijska bolnica nalaziće se sa hirurškom ekipom.

Prodori naših jedinica moraju biti energični i odlučni bez osvrtanja na manje grupe lijevo i desno, obuhvatajući, uništavajući i goneći neprijatelja.

11. Štab divizije će se za prvo vrijeme nalaziti u Glavatičevu a poslije likvidacije Kvanja i Krupca na Krscu, gdje slati redovne i opširne izvještaje.

S drugarskim pozdravom

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Politički komesar
Mitar,⁴ s. r.

Načelnik štaba
*Vukotić,⁵ s. r.
(M. P.)*

Komandant
Peko,⁶ s. r.

BROJ 409

**OBAVJEŠTENJE ZAMJENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV
I POJ OD 17. OŽUJKA 1943. PAVLU ILIĆU O OPĆOJ SITUACIJI KOD
JEDINICA GLAVNE OPERATIVNE GRUPE I NAREĐENJE ZA ŠTO
HITNIJU EVAKUACIJU RANJENIKA DO GORNJEG TOKA NERETVE¹**

Drugu Veljku²

Primili smo tvoj izveštaj od 15-III- tek. god.³ Takođe, primili smo pismo adresovano na Štab II divizije i sproveli dalje.

Situacija ovamo je sledeća:

1) Na sektoru Glavatičeva — naši su zauzeli Glavatičovo, razbili četničke bande na tom sektoru i nadiru desnom obalom Neretve⁴ ka Bjelemićima.⁵ Tamo je sada privremeno II dalmat. brigada.

2) Na pravcu od Nevesinjskog Polja, sektor Tjeme—Lipeta, koncentrisane su glavne četničke snage: 4 vasojevičke brigade, sa nevisinjskim četnicima. Te četničke snage, iako delom razbijene na Lipeti pre 2 dana — gde im je probijen front grupisale su sve što su imale, sa ciljem da izvrše prodor ka Glavatičevu i da nam uhvate ovu za nas vrlo važnu tačku. Mi smo onda naredili Peku⁶ da sa tri brigade i Hercegovačkom — svega (4) četiri — uništi ove četničke bande i otkloni opasnost za naš desni bok i pravac nadiranja uopšte. Sigurno je da će ih Peko potući, a čim to svrši, on skreće opet na svoj pravac: dolina Neretve — ka istoku, dok će za Nevesinjsko Polje ići odmah cela III divizija.

Jedan bataljon X herceg. izbio je na Crno Polje, razbio četnike i prinudio ih na bekstvo u pravcu Bijelog Polja, te na taj način osiguran desni bok naših ranjenika — od Prenja, preko Crnog Polja, — koji su ove bande pokušale ugroziti prekjuče.

Mi imamo jedan most kod Glavatičeva, a podići ćemo još jedan — nizvodno 4—5 km, zato smo poslali danas tamo Volođu.

⁴ Bakić.

⁵ Jovo.

⁶ Dapčević.

¹ Original (rukopis crnilom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 8/2, k. 7.

² Pavle Ilić.

³ Vidi dok. br. 408.

⁴ Vidi dok. br. 547.

⁵ Selo Odžaci se na geografskim kartama naziva još i Bjelimići, Bjelemić i Bjelimić. Zato se ponekad i u istom dokumentu mogu naći različiti nazivi.

⁶ Peko Dapčević

Koča sa I diviz. — kao stalna pobočnica — drži položaje prema Konjicu.

Ti sada treba da radiš sledeće:

1) Hitno uputiti ovamo obe brigade VII divizije (VII i XVI brigadu); trebaju nam za desnu obalu Neretve — za čišćenje prostora [r.] Rakitnica—Bjelemić, gde ćemo smestiti ranjenike. Zato je drug Stari naredio da se obje brigade VII divizije najhitnije krenu za Borci i dalje ka Glavatičevu, a Štab divizije da svrati kod nas gde će dobiti jasan zadatok. To vredi najhitnije, iako smo mi već jednom naredili. Oni moraju proći ispred ranjenika i pripremiti taj teren za smeštaj svih naših bolnica. To da znaš.

2) Sada pozuriti sa evakuacijom ranjenika što se brže može. To neminovno zahteva situacija ovamo. To mi Stari kaže da ti opet istaknem. Ti znaš da je vreme za nas dragoceno. Svaki je minut skup. Puno smo već i tako zakasnili. Moramo što pre osloboditi naše jedinice te stege oko ranjenika, da bi se mogle razmahati i slobodno manevrovati.

Prostorija gde ćemo smestiti ranjenike jeste: desna obala Neretve, i to od Rakitnice, preko Bjelemića, pa sve do Oblja. Tu ima 16 musl. sela — prilično su imućna; toplo je i ima mogućnosti za smeštaj i ishranu. Dovoljno su zaklonjeni od nekog brzog ugrožavanja. Zato, kao marševski cilj za ranjenike uzmi ovu prostoriju, koju sam ti napred označio.

Etapne stanice biće u: Borcima, Glavatičevu i Bjelemiću (Odžaci).

3) Sa transportom vidimo da ide vrlo teško i sporo. Trebaš i Dalmatinsku diviziju uposlitи na nošenju ranjenika. Ti imaš za nošenje: Dalmatin. diviziju, VIII brigadu, Livanjski bataljon i Talijane. Mislimo da možeš odjednom dići 650 teških. Stvarno, da se ima konja duplo brže bi išlo, ali znaj da ovamo nigde konja ne možeš naći. To je pravo čudo. To su sve odveli četnici. Mi smo ponovo naredili Peku da se zauzme — te da ti uputi što pre nešto konja.

4) Dakle, ranjenici će na prostoru Borci—Boračko Jezero samo pre-dahnuti i zatim odmah nastaviti za Glavatičeve i dalje, na desnu obalu Neretve. To da imaš u vidu prilikom određivanja marševskih ciljeva.

5) Treba neko da dođe od vas tam, da izvidi onaj teren na desnoj obali Neretve — oko Bjelemića — za raspored i smeštaj ranjenika. Tu treba odmah neko da dođe — najbolje Dr Gojko. Sve što može da ide, ili ima konja, neka gura direktno za Glavatičevu — na onu stranu Neretve.

Trebalo bi najdalje do 20. III. da je začelje ranjenika kod Boračkog Jezera. To da znaš. Učini sve da se pokret ubrza.

Put od s. Borci i dalje je vrlo dobar — to možeš reći ranjenicima, radi znanja.

Možeš i danju pomalo prebacivati — manje grupe teških → samo da se ubrza.

Javi nam opet situaciju.

17/III/ u 12.30 čas.

Drug. te pozdravlja
Terzić⁷ v. r.

⁷ Velimir Terzić.

IZVJEŠTAJ ZAMJENIKA POLITIČKOG KOMESARA 1. DALMATINSKE BRIGADE 3. NOU DIVIZIJE OD 17. OŽUJKA 1943. CENTRALNOM KOMITETU KPJ O PARTIJSKOM RADU U BRIGADI¹

**CENTRALNOM KOMITETU KOMUNISTIČKE PARTIJE
JUGOSLAVIJE**

Dragi drugovi,

Smatram za potrebno da Vas obavijestim o sadanjem stanju partijске organizacije i brigade.

I partiska organizacija i brigada pretrpjeli su u poslednje vrijeme velike promjene. Uzroci tih promjena bili su: tifus, veliki gubitci i novodošli borci. Današnja situacija nas je zatekla pod tim unutarnjim uslovima života i rada. Ti uslovi su u isto vrijeme odredili određene zadatke, koji moraju što prije biti izvršeni.

Brigada sada broji na licu mjesta ukupno oko 920 boraca (brojno stanje u brigadi se brzo mijenja). Od toga broja ima 490 novih (mobilisanih Dalmatinaca, dobrovoljaca i domobrana) boraca. Bez domobrana, samo mobilisanih Dalmatinaca, dobrovoljaca iz Livna i Bihaća primili smo tačno 471 vojnika, mada ih je izgleda više upućivano. On toga broja novih dezertiralo nam je do sada 35 domobrana i 23 ostalih novih vojnika. U bolnicama bolesnih od tifusa, smrznutih i bolesnih od drugih bolesti imamo sada oko 220 boraca (ne računajući ranjene). U borbama za Prozor i njegovu odbranu imali smo 52 mrtva i 101 ranjenog borca.² Od toga broja 8 poginulih članova Partije i 24 ranjena, 8 poginulih kandidata i 18 ranjenih. U tim borbama poginuo je ili izbačen iz stroja veliki broj starešinskog kadra, a među njima teško su ranjeni komandant četvrtog³ i politikom trećeg bataljona.⁴ Izbačeni su iz stroja skoro svi puškomitralsci i mitraljesci. Novi borci kod Prozora nisu učestvovali u borbama. Tifus koji je još više rastrojio naše jedinice od oružanih borbi, sada se još samo pojedinačno pojavljuje. Tifus smo dobili na teritoriji Zijameta, a jedan od razloga tolikog njegovog širenja jeste i nedovoljna obazrivost boraca, a naročito aljkavost, zapuštenost i neurednost, što je još osobina boraca ove brigade. Od tifusa je bolestan i politički komesar naše brigade.⁵ Lakše ranjeni i od tifusa bolesni već počinju da se vraćaju u svoje jedinice, samo što izvjestan broj ne dobijamo iako su potpuno ozdravili; ranije nam je IV Operativna zona izvjesne borce zadržala, a neki su i sami, pod nedovoljnom kontrolom u bolnicama, našli neka druga zaposlenja i izbjegli vraćanje u svoje jedinice.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu Instituta radničkog pokreta Jugoslavije, a fotokopija originala u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 12/2, k. 1102.

² Odnosi se na borbe za oslobođenje Prozora, koje su vođene sredinom veljače 1943. (Grad je oslobođen 17. veljače).

³ Ante Beroš.

⁴ Vlado Viskić.

⁵ Ante Kronja-Cenčo.

Sada smo uglavnom prošli tu krizu rastrojenosti naše brigade. Jednice su ponovo vojnički formirane i sva upražnjena mesta popunjena iz svojih redova, mada brigada nema sada ubojnu snagu koju je ranije imala.

Poslije borbi za odbranu Prozora, u maršu, održali smo zbor brigade, na kojem smo objasnili vojno-političku situaciju, potrebu ondašnje odbrane Prozora i nužnost gubitaka; održate su bataljonske konferencije; i sada održavamo konferencije partijaca i kandidata u bataljonima, koje se pokazuju veoma korisne.

Novi borci uglavnom, izgleda, biće dobri borci iako ima pojedinaca koji bi i sada pobegli, pojedinaca koji ne bi htjeli da prime pušku, koji plaču i mole.

Rad, bez obzira na objektivne teškoće, moramo prilagoditi i subjektivnim uslovima. Glavni zadaci sada se postavljaju pred našu partisku organizaciju: 1. Ponovno omasovljenje partiske organizacije, naročito starim borcima i 2. Rad sa novim borcima: politički i vojnički. U smislu sređivanja stanja u partiskim organizacijama i bataljonima i pripreme za pretstojeći put održali smo jedno savjetovanje zamjenika komesara i komesara bataljona, gdje smo pored ostalog pomogli slabiju partisku organizaciju četvrtog bataljona sa kadrovima part. organizacije našeg II. bataljona. Vraćanjem ranjenih i bolesnih partijaca i kandidata iz bolnice, uključivanjem u Partiju izvjesnog broja kandidata i pojačanim radom, partiska organizacija će, mislim, kroz kratko vrijeme uspjeti da podigne brigadu na nivo na kojem je bila i vjerovatno još više.

U bataljonima smo izvršili izvjesne popune i promjene: za komandanta IV bataljona postavili smo druga Vojvodića Zeku,⁶ bivšeg komandanta našeg I bataljona, koji je bio u bolnici; za komandanta I bataljona druga Bodhana Stupara, dosadašnjeg zamjenika komandanta toga bataljona, još dovoljno nedozrelog, ali čovjeka koji se vrlo brzo i pravilno razvija; za komesara II bataljona (jer je komesar poslat u Dalmatinsku diviziju) druga Boža Blaževića, koji je ranije bio kažnen partiskom i vojničkom kaznom, ali na kojega je kazna samo pozitivno djelovala, koji je najbolji i najomiljeniji borac u njegovom bataljonu i koji se kao partijac dobro razvija; za komesar III bataljona druga Jerka Kovačevića,⁷ dosadašnjeg zamjenika komesara toga bataljona, a za njegovog zamjenika druga Milošević Stipu,⁸ dosadašnjeg komesara čete. Dosadašnjeg zamjenika komesara I bataljona smjenili smo (iz razloga kojeg sam Vam ranije javio) i postavili ga za komesara čete, a za njegovo mjesto postavili druga Crnogorca Dragutina, seljaka, mladog partijca. Drug Crnogorac je jedan od najboljih boraca u njegovom bataljonu, učestvovao je kao sekretar na partiskom kursu i bio najbolji đak. Izgleda da se nećemo u njega prevariti. Druga Oskara,⁹ koji je do sada radio po kulturno-prosvjetnom pitanju u brigadi, postavili smo za komesara jedne čete.

⁶ Dimitrije Vojvodić.

⁷ Poginuo na Sutjesci početkom lipnja 1943.

⁸ Poginuo travnja 1943.

⁹ Sasa Oskar. Poginuo srpnja 1943. kod s. Magulica (dolina r. Krivaje, istočna Bosna).

Sva postavljanja izvršili smo poslije prethodnog konsultovanja sa part. organizacijom.

S drugarskim pozdravom

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

17 marta 1943 god.

Zamjenik politkoma
I Dalmatinske brigade
III U. Divizije NOVJ
Vlado Šćekić v. r.

BROJ 411

NAREĐENJE ŠTABA DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 18. OŽUJKA 1943. ŠTABU PRVE PROLETERSKE BRIGADE ZA NAPAD NA ČETNIKE NA PRAVCU KALINOVIKA¹

ŠTAB II PROLETERSKE DIVIZIJE

18. III. 1943. god.

u 7.15 čas.

ŠTABU I PROLETERSKE BRIGADE

U duhu najnovijeg naređenja Vrhovnog štaba naša Divizija ima, izvršiti pokret prema zapovijesti od 14. III, od 15.30 časova,² svojim određenim pravcem do odredene linije. Pokret treba izvršiti što prije. U tom cilju naredeno je da IV Crnogorska proleterska brigada ostane na prostoru na kome se sada nalazi i da obrazuje zasebnu manevarsku grupu, koja će biti stavljena pod komandu Štaba III Udarne divizije za operacije prema Nevesinju i Nevesinjskom Polju. O ovome Vrhovni će štab izvestiti Štab III Divizije i dati mu potrebne direktive. I Proleterska brigada postupiće po zapovijesti³ od 14. III o. g., s tim što će ova brigada obrazovati lijevu nastupnu kolonu kuda je trebalo da se kreće II Proleterska brigada sa istim zadatkom kako je to predviđeno zapovijesu od 14. III o. g.

II Proleterska brigada i II Dalmatinska brigada obrazovaće srednju (glavnu) nastupnu kolonu i kretaće se pravcem kako je to predviđeno u zapovijesti od 14. III o.g. za I Proletersku brigadu i II Dalmatinsku brigadu.⁴

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 10/2, k. 791.

² i ³ Vidi dok. br. 403.

⁴ Vidi dok. br. 412, 416 i 417.

Sve jedinice sa dosadašnjih položaja pokriće se u toku samog dana manjim djelovima i podići svojim nastupnim pravcima tako da kolone mogu izvršiti pokret danas od 17 časova.

Srednja nastupna kolona (glavna) ima za zadatku da na svom pravcu kretanja pročisti sva neprijateljska uporišta ukoliko bi ih bilo i pristupi likvidaciji Uloga, obuhvatajući ovaj sa južne strane. Po likvidaciji Uloga obezbijediti se sa jednim bataljonom na Pandurici od pravca Nevesinje—Ulog.

Lijeva nastupna kolona (I Proleterska brigada) po izlasku na određenu liniju obezbijediće se od pravca Kalinovika organizujući izviđanja i prikupljanja podataka o neprijateljskom garnizonu u Kalinoviku.

Sve ostalo po zapovijesti od 14. III ov. g.

Borbeni znaci: za 18. III. 1943 g. Bomba — Malj

za 19. III. 1943 g. Tenk — Timošenko

za 20. III. 1943 g. Zlatibor — Pobjeda

Borbeni znaci danju: desna ruka s puškom u vis, kundak okrenut gore, lijeva ruka priljubljena uz tijelo, za 18. ov. mj.;

19. III ov. mj. mahanje šajkačom (kapom) u desnoj ruci iznad glave;

za 20. ov. mj. izdignuta puška u horizontalnom položaju iznad glave u obje ruke.

Izdato je naređenje od Vrhovnog štaba da se dva bataljona I Proleterske brigade hitno upute u sastav svoje brigade i vjerojatno je da će oni stići do zore 19 ov. mj. u visini Glavatićeva.

Napomenuli smo Vrhovnom štabu da su naše jedinice umorne, na što su oni odgovorili da oni to znaju ali da je situacija takva da se što prije prebacimo do predviđene linije i da ranjenici svojim začeljem što prije izidu na Borke.

Pokret će izvršiti obje kolone, lijeva i srednja (glavna) a ustvari desna, danas od 17 časova i isti će se vršiti preko cijele noći tako da se jedinice zadrže na dostignutoj prostoriji sjutra 19 ov. mj. u 7 časova. Predviđjeti sve potrebne mjere za zaštitu od ugleda avijacije.

S drugarskim pozdravom

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

(M. P.)

Za Štab Divizije
Načelnik,
Vukotić⁵ v. r.

⁵ Jovo.

NAREĐENJE ŠTABA DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 18. OŽUJKA 1943. ŠTABU PRVE PROLETERSKE BRIGADE ZA UPUĆIVANJE ZAPLIJENJENIH MINOBACAČA U DEVETU DALMATINSKU NOU DIVIZIJU I OBAVJEŠTENJE O ULASKU DRUGE DALMATINSKE BRIGADE U LIJEVU KOLONU¹

Š T A B
II PROL. DIVIZIJE
18. III. 43 god.

ŠTABU I PROLETER. BRIGADE

P o l o ž a j

Prema naknadno dobivenom naređenju od Vrh. štaba u sastavu lijeve nastupne kolone ulazi i II dalmatinska brigada koja je bila predviđena za srednju kolonu.

Naređeno je štabu II dalmat. brigade da uhvati vezu sa vama radi blagovremenog formiranja kolone i preuzimanja pokreta.

Odredite odmah dva otresita druga koje uputite u V. Š. za kurire.

Od zaplijjenjenih bacača odredite tri teška sa potrebnim brojem mina za dalmatinsku diviziju² a 10 dobrih tovarnih konja za prateći bataljon V. Š.

Bacače sa minima i konje uputite u prateći bataljon V. Š., u Glavatičovo.

S. F. — S. N.!

Za štab
Načelnik, Vukotić³ v. r.

¹ Original (rukopis crnilom, cirilicom) u Arhivu VII. arhiva NOB, reg. br. 11/2, k. 731.

² Devetu dalmatinsku NOU diviziju.

³ Jovo.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA SEDME NOU DIVIZIJE OD 18. OŽUJKA 1943.
POMOĆNIKU NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I PO JUGO-
SLAVIJE O NAPADU ČETNIKA NA RANJENIKE KOD IDBARA I
TEŠKOĆAMA OKO EVAKUACIJE RANJENIKA¹**

Druže Veljko,²

Jutros oko $8\frac{1}{2}$ h oko 45—50 četnika je izbilo na kose južno i jugo-zapadno od Idbara i sa 1 automatskim oruđem raspršili našu kolonu koja je sprovodila ranjenike i bolesnike. Paniku smo nekako stišali i naredio sam da se delovi VIII hrv. brigade izbace uz liticu i da odjure četnike sa čuka odakle banditi tuku stazu — silaz u Idbar. Naredio sam da ti delovi uspostave vezu sa XVI brigadom i da uz njenu pomoć obezbede put i evakuaciju preostalih ranjenika i bolesnika.

Zam. komandanta IV brigade,³ koji je bio vraćen po ranjenike, doneo je 22 na nosilima, 25 na rukama — na pušci i 30 na konjima, ali kaže da je ostalo još oko 15 za nosila i preko 40 za konje. Ništa ne zna o krajiškim konjima koje si ti poslao (oko 70) kao ni za konje III dalmat. brigade.

IV brigada je delom na prihvatnim položajima s jedne i druge strane Idbara a delom evakuiše ranjenike kojih od Huhića uzvodno nema. Upućeni su svi prema Čosićima i dalje.

Ukoliko dode nešto više bandita biće dosta teško, jer se ove jedinice slabo snalaze a važno je kako će se XVI brigada snaći.

Dosada su III, IV i V dalm. brigada odnele 192 ranjenika na nosilima a pored toga u jutrošnjoj gužvi smo uputili još 6—7 nosila po onima koje smo hvatali usput, tako da je poslato oko 200 ranjenika na nosilima.

Sada je obustavljen spuštanje na Idbar dok se četnici ne odjure.

Treba skrenuti pažnju jedinicama na prostoru Visa da paze na pravac M. Lisina—Borova Glava, gde izvodi jedna staza, da banda i tu ne napravi nešto slično.

Naredio sam zam. politkoma IV brigade da upozna jedinice na prostoru Čosići—Vis o situaciji i da ih upozori na ovaj pravac.

S. F. — S. N.!

18-III-43 g. — 11 h

Ljubiša⁴ v. r.

¹ Original (rukopis olovkom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 41/1, k. 9.

² Pavle Ilić.

³ Peko Bogdan.

⁴ Ljubiša Urošević, poginuo 1943. god.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA SEDME NOU DIVIZIJE OD 18. OŽUJKA 1943.
POMOĆNIKU NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I PO JUGO-
SLAVIJE O BORBAMA PROTIV ČETNIKA, O ISCRPLJENOSTI BO-
RACA I O TEŠKOĆI TRANSPORTIRANJA RANJENIKA OD IDBARA
U PRAVCU VISA¹**

18-III-43. g. — 17,45

Druže Veljko,²

U toku dana četnici nisu proterani. Na sva naređenja i nastojanja štabovi bataljona pa i brigada odgovaraju da je ljudstvo popadalo i da na sve pozive i naređenja odgovara: »Ne mogu pa ubi«. Pisao sam ponovo XVI brigadi i VII krajiškoj čije sam naređenje upućeno od Štaba I prolet. divizije pročitao: da pokupe sve ranjenike i bolesnike koji su ostali na putu, da pročiste i obezbede put i da ih sproveđu do Idbara. Jedan bataljon VIII brigade je zaobilaznim putem, upravo na liticu, izašao na kosu i sa 60 Talijana³ krenuo prema XVI brigadi po bolesnike i ranjenike. Štab IV brigade⁴ je naredio da njihova dva bataljona izbjiju stazom u Memeja Selo po ranjenike, ali, prema iskazu nekih ranjenika, četnici su tamo zapalili neke staje i verovatno uhvatili neke ranjenike koji su se tu zadesili.

Iz Idbara svi su ranjenici i bolesnici krenuli prema Visu. Priličan broj ranjenika i bolesnika sišlo je niz liticu i krenulo prema Visu. Još nikakve konje nismo dobili, pošalji sve što možeš. Dobro bi bilo da i nešto ljudi prihvati ranjenike.

Poz.

Ljubiša⁵ v. r.

¹ Original (rukopis olovkom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 10/1, k. 9.

² Pavle Ilić.

³ Odnosi se na talijanske zarobljenike koji su u ovo vrijeme nosili ranjenike.

⁴ Odnosi se na Četvrtu dalmatinsku NOU brigadu Devete NOU divizije. Vidi dok. br. 413.

⁵ Ljubiša Urošević.

**IZVJEŠTAJ POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I
POJ OD 19. OŽUJKA 1943. VRHOVNOM ŠTABU O VELIKIM TEŠKO-
ĆAMA PRI EVAKUCIJI RANJENIKA I GUBICIMA KOJE IM NANOSI
NEPRIJATELJSKA ARTILJERIJA I AVIJACIJA¹**

Gornja Bjela
19 mart 1943
15.00

VRHOVNOM ŠTABU

U toku noći 18—19 marta začelje ranjeničke kolone krenulo je iz sela Idbar. Teški ranjenici na nosilima i veći deo konjanika u toku iste noći stigli su u s. Gornja Bjela. Na njihovom začelju kretali su se tifusni, koji su takođe stigli u G. Bjelu. U toku noći 19—20 marta teški ranjenici na nosilima produžavaju preko s. Borci u s. Kula i s. Grabovica, gde će se smestiti na odmor od jedan do dva dana. Konjanike ćemo u toku ove i sledeće noći prikupiti u s. Čićevo, a tifusne u s. Dolovi i s Krstac. S pešacima nemamo veze. Krajnji cilj im je dat — s. Borci i verovatno da ih je dr. Gojko,² koji je izašao ispred nas da pripremi smeštaj za sve ranjenike uputio dalje.

18 marta u 8.30 izjutra četničke bande u jačini 40 do 50 ljudi izbile su na stenjake zapadno od Memeja Sela i tukle našu komunikaciju između s. Breze i Memeja Sela. U to vreme u s. Vuhići nalazio se drug Ljubiša,³ koji je s obližnjim jedinicama bio organizovao prikupljanje zaostalih ranjenika. On je odmah organizovao napad i proterivanje četničkih bandi, ali, prema njegovom izveštaju od 18 marta u 17.45, on se žali da Štab III Dalmatinske brigade i štabovi bataljona nisu uložili dovoljno energije da proteraju četnike i oslobode ovu komunikaciju od četničkog ugrožavanja. On je pomoću jednog bataljona VIII Baniske brigade preko litica uspeo da priđe zaostalim ranjenicima u Brezi i da ih snese u s. Idbar. Nismo potpuno sigurni, ali ima izgleda da je nekoliko zaostalih ranjenika palo četnicima u ruke. Štabovima XVI Baniske i VII Krajiške stavljeno je u zadatak da po svaku cenu očiste četnike i oslobode komunikaciju.

18 marta uzoru, između 5 i 6 časova, kada je prolazila jedna kolona III Dalmatinske brigade s nosilima između Visa i Siljevice, neprijatelj je otvorio artiljerisku vatru i tukao prostoriju između kota 1148 i 1314, gde nam je naneo teške gubitke. Izgubili smo jednog komandanta bataljona III Brigade, pet boraca i dva teška ranjenika. Ovaj deo puta nalazi se na jednoj uzbrdici pokrivenoj snegom, koja je dobro osmatrana i tučena iz Konjica. Za teške ranjenike i komoru nemamo drugog puta i morali smo ga pregaziti skokovima, kao na bojnom polju, dok smo za pešake preporučili stazu Vis—s. Medasković. U toku jučerašnjeg dana

¹ Original (tipkan na pisacem stroju) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 43/1, k. 9.

² Dr Gojko Nikolić.

³ Ljubiša Urošević.

na ovom sektoru se istakao svojim junaštvom i samopregorom vodnik Marinović, iz II Bataljona III Dalmatinske brigade. On je preneo na svojim leđima tri teška ranjenika s nosila preko brisanog prostora. Dobro bi bilo istaći preko »Slobodne Jugoslavije« junačko delo Marinovića, koji je pod kišom granata tri puta prelazio tučeni prostor. Istog dana neprijateljska avijacija je otkrila ranjenike na toj komunikaciji i u dva maha ih bombardovala i mitraljirala. Prema nepotpunim podacima, imali smo dva mrtva i nekoliko lakše ranjenih od avijacije.

Evakuacija se vrši pod vrlo teškim uslovima, naročito teškoće čini nedostatak konja za teške ranjenike koji mogu da jašu; pa čak i to ne bi bila tako velika teškoća, jer bismo mi s onih 100 do 120 konja koje smo imali izvršili postavljeni zadatak, da je bilo mogućnosti i sredstava da se konji hrane. Ovako radeći i dan i noć, sa slabom, skoro nikakvom ishranom, pod teškim teretom i vrlo slabim putem izgubljeno je više od polovine konja. Dobar deo gubitaka nanela nam je avijacija i artillerija. Od s. Bjele, pa dalje, računali smo da će ekipa pod komandom druge Voje Niketića moći da mobiliše nešto volovskih kola i konja, ali moramo nastaviti istim sredstvima, pošto ovde nema ni konja ni kola.

IX Divizija i VIII Baniska brigada, a naročito III i V Dalmatinska brigada, pokazale su primer izdržljivosti i ljubavi prema ranjenim drugovima, sem pojedinih žalosnih slučajeva. Sami borci su strahovito iscrpljeni slabom ishranom i naporima, ali ipak nose ranjene drugove. Borci često padaju u nesvest i ne mogu da nose dalje, ali se ipak pridižu i nastavljaju put. Borci nose ranjenike bez zamene, to jest, četiri borca nose stalno jedna nosila. U VIII Baniskoj brigadi ima više smrtnih slučajeva od iznemoglosti. Legne borac kraj nosila i izdahne. Ali, s druge strane, bilo je izvesnih žalosnih pojava. Pojedini nesavesni partizani ne samo da su ostavljali ranjenike kraj puta, već su ih skrivali, kako ih ne bi pronašli bataljoni koje smo mi slali u kontrolu puta. Mi zato po nekoliko puta vraćamo bataljone s komandantom Brigade ili politkom Brigada da pregleda pažljivo put. Pored toga, Štabu XVI Brigade stavljen je u zadatak da prekontroliše teren duž komunikacije i prikupi sve zaostale ranjenike. Ova brigada predanila je u toku 19 marta u s. Idbar i noćas nastavlja svoj put za s. Gornja Bjela, gde će predaniti 20 marta, a odatle ćemo je uputiti u pravcu VII Divizije. Po završenoj evakuaciji ranjenika iz s. Gornja Bjela u rejon s. Borci, povući ćemo i VII Kраjišku brigadu.

... S obzirom da ova (VII) divizija odlazi na teritoriju sela Bjelimići, gde želimo da odmorimo naše ranjenike i gde želimo da sačuvamo dobar glas koji su stekle u ovom kraju naše jedinice ranije, to bi bilo potrebno da se rukovodstvu VII Divizije oštvo skrene pažnja na pitanje pljačke. Ovde je bilo slučajeva pljačkanja samih ranjenika i ranjeničkih komora!

Što se tiče Saniteta, to jest njegovog aparata, on se u ovoj evakuaciji potpuno izgubio. On ne samo da se ne oseća, već i koči evakuaciju, koja je spala na pleća vojske. Intendanture Saniteta zasluzuju najstrožu kaznu.

Pošto nam je ovde u toku od 11 marta do danas bio glavni zadatak da prebacimo ranjenike što pre, to smo sve svoje napore uložili na eva-

kuaciju. O nekoj reorganizaciji pokretne bolnice, koja se neminovno nameće, i pored uloženih napora da to sprovedemo nismo uspeli u potpunosti, već smo delimično — kod teških ranjenika i pegavaca — jer smo morali da budemo stalno u začelju i da izvlačimo ranjenike iz neprijateljske vatre, tako da nismo mogli da imamo kontrolu nad čelnim ranjeničkim grupama — pešacima. Zadržavanje bolnice na prostoriji s. Borci—s. Glavatičevu iskoristićemo da bolnicu temeljito reorganizujemo i očistimo od usputnih elemenata koji su u njoj našli samo sklonište i mogućnosti prehrane. Celu organizaciju postavićemo na čisto vojničku osnovu, na bazi lične odgovornosti.

Po završenom radu podnećemo vam opširan referat o toku evakuisanja, o merama koje smo preduzeli i eventualnim predlozima kako bi naš Sanitet ozdravio.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

*Veljko⁴ v. r.
Vlada Dedijer v. r.*

BROJ 416

NAREĐENJE ŠTABA DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 19. OŽUJKA 1943. ŠTABU PRVE PROLETERSKE BRIGADE ZA ČIŠĆENJE ČETNIČKIH UPORIŠTA NA LINIJI OBALJ—ULOG⁴

ŠTAB II PROLETERSKE DIVIZIJE
19. III. 1943. god.
u 10.30 čas.

ŠTABU I PROLETERSKE BRIGADE

Prema dobijenoj direktivi Vrhovnog štaba naša divizija, bez IV Brigade, sa tri bataljona I Proleterske brigade dobila je u zadatak da 20 na 21 ov. mj. izbiće na liniju: Kuta—Grajsalići i na liniju Ulog—Pan-durica. U tom cilju

N A R E Đ U J E M O :

1. Desna nastupna kolona — II Proleterske brigade izbiće 19 na 20 ov. mj. na prostoriji s. Luko—s. Hotovlje, čisteći pred sobom neprijateljske djelove i organizujući izviđanje i prikupljanje podataka u pravcu Obalj—Ulog. 20 na 21 ov. mj. ova kolona će likvidirati neprijateljski

⁴ Pavle Ilić.

⁴ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 23/2, k. 731.

garnizon u Ulogu, očistiti okolna sela, posjesti Ulog, a sa jednim bataljonom presjeći komunikaciju Nevesinje—Ulog na Pandurici. Taj bataljon će svoju glavninu držati u s. Obrnja a manjim djelovima zasjede na komunikaciji između Pandurice i Vrgorca. Poslije likvidacije Uloga, desna nastupna kolona poslije prikupljenih podataka očistiti s Obalj, radi održavanja veze sa lijevom nastupnom kolonom.

2. Lijeva nastupna kolona, čiji je komandant drug Danilo Lekić, komandant I Proleterske brigade, u toku 19 na 20 prebacće se na prostoriju s. Polje—s. Bojići—s. Grujić, obezbeđujući se od pravca Kalinovik—Kuta—Grajsalići i izviđajući u pravcu Kuta—Grajsalići—Kalinovik 20. na 21 ov. mj. lijeva nastupna kolona izbiće na liniju s. Kuta—s. Grajsalići, s tim što će I Proleterska izbiti na prostoriju s. Kuta—s. Bukovica, zatvarajući sve pravce koji vode od Kalinovika preko Kuta za Bjelomiće, a II Dalmatinska brigada postavljući se na prostoriji Grajsalići—Romeni spriječiće svaki neprijateljski ispad iz pravca Kalinovika ka Ulogu.² Komandant lijeve nastupne kolone organizovaće izviđanja garnizona u Kalinoviku i nastojati da dođe do što tačnijih podataka koje će blagovremeno uputiti Štabu divizije, koji će se nalaziti u s. Daganj radi orientacije i u cilju donošenja novih odluka. Štab divizije mora biti izviđen ko čini posadu Kalinovika, kolika je ona, raspored i fortifikacioni objekti, kao i naoružanje garnizona.

Vezu sa desnom nastupnom kolonom održavati preko Štaba divizije.

Štab divizije će se u toku 19 na 20 nalaziti u s. Polje, a 20 na 21 u s. Daganj.

Obezbjed. Hirurška ekipa će se kretati sa lijevom nastupnom kolonom a divizijski sanitet sa Štabom divizije.

Borbeni znaci za 21. III. o. g. Dinamit — Dimitrov
za 22. III. o. g. Majka — Rusija

S drugarskim pozdravom

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Politički komesar
*Mitar*³ v. r.

Načelnik štaba
*Vukotić*⁴ v. r.
(M. P.)

Komandant
*Peko*⁵ v. r.

Ps.⁶ I jedna i druga kolona, kako 19 na 20 tako i 20 na 21, svoja kretanja će držati u najvećoj tajnosti, te zabraniti paljenje vatre, nepotrebno puškaranje, ispitivanje oružja, prilikom dolaska u sela blokiraće sela i zabraniti svaki izlaz iz sela. O ovome starještine moraju povesti najstrožije računa da ne bi otkrili neprijatelju naše namjere.

² Vidi dok. br. 47A.

³ Mitar Bakić.

⁴ Jovo Vukotić.

⁵ Peko Đapčević.

⁶ Dopisano crnilom.

**OBAVJEŠTENJE ŠTABA DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 22.
OŽUJKA 1943. ŠTABOVIMA PRVE I DRUGE PROLETERSKE I DRUGE
DALMATINSKE BRIGADE O DOLASKU POJAČANJA RADI LIKVİ-
DACIJE ČETNIKA NA PROSTORU KALINOVIK—OBALJ—ULOG¹**

ŠTAB II PROLETERSKE DIVIZIJE
22. III. 1943 god.

ŠTABOVIMA: I PROLETERSKE, II PROLETERSKE, II UDARNE
DALMATINSKE BRIGADE

Položaj

Mi smo od Vrhovnog štaba, zbog nedovoljnosti naših snaga kao i premorenosti naših jedinica, tražili da nam u cilju uspješne likvidacije četničkih grupa u okolini Kalinovika uputi dva bataljona² I Proleterske brigade i jednu brigadu.

Vrhovni štab se složio sa našim zahtjevima i uputio nam dva bataljona I Proleterske brigade i VII Krajišku brigadu, da s time, poslije odmora naših jedinica, napadnemo i likvidiramo četničku grupu Pavla Đurišića. Do dolaska ovih jedinica, naše brigade koje se nalaze na ovom sektoru odmoriće se, prikupiti potrebne podatke o neprijatelju, neće se upuštati u neke veće borbe sa neprijateljem, no će težiti da se održe položaji na kojima se sada nalaze, jer će pravci napada biti: Obalj—Kalinovik, Humac—Kalinovik, Djevojačko Vrelo—Kalinovik i manjim snagama Treskavica—Kalinovik.

Ma sa ovim snagama moramo likvidirati i razbiti tu četničku bandu a time i otvoriti put našim ranjenicima, koji zbog našeg zastoja u posljednjoj operaciji spavaju djelomično napolju, a da i ne govorimo o teskim uslovima njihove prehrane. Sve jedinice će budno pratiti pokrete neprijatelja i svakodnevno izvještavati ovaj Štab.

S drugarskim pozdravom

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

(M. P.)

Za Štab divizije
Komandant
Peko³ v. r.

P. S. Ovo naređenje štabovi bri-
gada držaće u tajnosti.

¹ Original (tipakn na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 24/2, k. 731.

² Odnosi se na Četvrti i Šesti bataljon Prve proleterske brigade koji su dejstvovali na zasebnom pravcu.

³ Peko Dapčević.

**IZVOD IZ OPERATIVNOG DNEVNIKA DRUGE DALMATINSKE NOU
BRIGADE ZA PERIOD OD 1. SIJEĆNJA DO 22. OŽUJKA 1943. GODINE¹**

1. I.
ŠUJICA: Danas je Nova Godina. Na našem sektoru nema promjena. II i IV. bat. krenuli su u 13^h za Livno. I. bat. zajedno sa borcima iz II. prolet. brigade održao priredbu koja je pričinila uspjela.
2. I.
ŠUJICA— LIVNO: Štab brigade zajedno sa I. bat. krenuo u 9 časova za Livno. Na putu preko Borove Glave zatekla nas je velika sniježna vijavica ali ipak je pokret izvršen u redu. U Livno smo stigli u 14^h. U grad se smjestio I i IV. bat, II. bat. u Potičane, a III. se i dalje nalazi na Vagnju. U gradu je normalan život.
3. I.
LIVNO: Bataljoni se odmaraju. I. bat. zajedno sa Srbijancima² održava priredbu u gradu. Posjet građanstva je vrlo velik
4. I.
LIVNO: Bez promjene.
5. I.
LIVNO: Danas je bombardovao Livno jedan mali ustaški avion »Brege«. Jedna bomba je pala tačno ispred stana Štaba brigade i nekoliko parčadi probilo je prozore te prošavši između drugova iz Štaba zabilo se u vrata ne nanjevši nikome ozlijedu. Drug Mirko član Politodjela vratio se sa omladincima naše brigade sa kongresa omladine u Bihaću. Vratila su se 3 druga koji su bili zalutali kod Kupresa.
6. I.
LIVNO: Danas je održan sastanak Štaba brigade u vezi sa uputstvima koje je donio drug Mirko od Vrhovnog štaba.
7. I.
LIVNO: Danas je pravoslavni Božić. Štab brigade bio je na ručku kod Štaba divizije gdje su bili i razni drugi štabovi. I bat. dao je priredbu koja je bila rekordno posjećena.
8. I.
LIVNO: Drug Tasa Mladenović član Politodjela pozvan u CK radi premještaja i on je danas krenuo za Bihać.
9. I.
LIVNO: Bez promjene.
10. I.
LIVNO: Saznajemo da je za član Politodjela određen drug Veliša Leković inače drugih promjena nema.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 13/3, k. 846.

² Odnosi se na force Druge proleterske brigade.

11. I.
LIVNO: I. bat. krenuo za Vaganj da smijeni III. bataljon. Naveče stiglo naređenje da u toku sutrašnjeg dana krenemo za Duvno da smjenimo IV. prolet. brigadu.³
12. I.
LIVNO—DUVNO: U 8 sati krenuli iz Livna. Pred nama je put od 39 km. U Duvno stigli u 17 časova. II. bataljon produžio za Mesihovinu. IV. zanočio u s. Kola. I. i III. vrše smijenu na položaju Vaganj. III. bataljonu naređeno da dođe u sastav brigade.
13. I.
DUVNO: IV. proleterska brigada krenula iz Duvna u pravcu Prologa. Naš IV. bat. krenuo iz s. Kola za Brišnik—Crvenice gdje će držati položaje. Danas je u Livnu savjetovanje između političkih komesara i zamjenika cijele divizije u prisustvu člana CKJ druga Đilasa.⁴
14. I.
DUVNO: Danas su manje ustaške snage napale naše položaje kod Mesihovine. Poslije kraće borbe ustaše su se povukle u Posušje. Drugovi politički komesari vratili su se sa savjetovanja.
15. I.
DUVNO: Stigao III. bataljon sa Vagnja i smjestio se u gradu. Danas je patrola IV. bat. uhvatila jednog seljaka koji se vraćao iz Imotskog. Od njega smo dobili podatke o garnizonu u Imotskom i Posušju.
16. I.
DUVNO: III. bat. skupa sa mjesnim organizacijama održao priredbu koja je bila dobro posjećena. Na položajima bez promjene.
17. I.
DUVNO: Danas su delegati AVNOJ-a održali sastanak sa predstavnicima HSS-a iz duvanjskog kraja. Svi borci pelcovani su protiv trbušnog tifusa. Uspostavljena je telefonska veza sa našim I. bataljonom na čijem položaju nema promjena.
18. I.
DUVNO: Nema promjena. Politkomesar brigade razbolio se i otišao u bolnicu u Livno.
19. I.
DUVNO: Manje ustaške snage napale su opet položaje kod Mesihovine. Poslije kraće borbe ustaše su se povukle. Na ostalim položajima bez promjene.
20. I.
DUVNO: Večeras je sproveden jedan Nijemac kao parlamentarac preko naših položaja za Imotski. Svojevremeno on je bio zarobljen u Jajcu.

³ Cetvrta crnogorska proleterska brigada.

⁴ Milovan.

21. I.
DUVNO: Italijani su danas sa 3 tenka i 2 topa izašli iz Sinja i bombardovali naše položaje na Vagnju. Samo je lakše ranjen komesar III čete.
22. I.
DUVNO: Patrola »Ravanjske čete« uhapsila je jednu »časnu sestruru« seljačkom odijelu. Ona je bez dozvole pokušala da pređe u Ramu. Sprovedena je komandi područja u Livno. Stigli su kuriri IV. dalmatinske brigade koja se nalazi južno od Imotskog.
23. I.
DUVNO: Na položajima bez promjene. III. bat. održao priredbu. U noći je stigla naša glazba i kad je svirala kroz grad, stanovništvo ustaški raspoloženo, izišlo je na prozore misleći da su došli Italijani. Večeras je pušteno kućama nekoliko domobrana koji su bili zarobljeni. Saznali smo da se u selu Vinici uslijed kvara spustio jedan italijanski avion. Za posadu se nije saznalo, dok je avion dalje stajao u blatu.
24. I.
DUVNO: III. bataljon krenuo je da smijeni II. bat. na položajima prema Imotskom. II. bat. stigao je u grad u 19^h. Na veče je priređena igranka na kojoj je svirala naša muzika. U toku noći čula se jaka artiljerijska vatra od pravca Bugojna.
25. I.
DUVNO: Na položajima bez promjene. Sa više strana primili smo obavještenje da Italijani i četnici pripremaju ofanzivu⁵ od pravca Prozora na Duvno kao i ustaše iz Kupresa.
26. I.
DUVNO: Ponovo smo od »Prozorskog bataljona« obaviješteni da Italijani spremaju zajedno sa četnicima ofanzivu na Duvno. Večeras smo preko Štaba IV. operativne zone dobili naređenje Vrhovnog štaba da se što više angažujemo u pravcu Imotskog. Radio stanica »Slobodna Jugoslavija« javlja da je neprijatelj 20. januara preuzeo sa svih strana ofanzivu⁶ na našu oslobođenu teritoriju.
27. I.
DUVNO: Primili smo obavijest od II. čete Kupreškog bataljona, da su četnici došli vozom u Jablanicu sa namjerom da skupa sa Italijanima preduzmu ofanzivu na slobodnu teritoriju u pravcu Šujica—Duvno—Livno. Naši bataljoni imali su slijedeći raspored: I. u Prologu, II. u Duvnu, III. i IV. Brišnik—Mesihovina. III. bat. dobio zadatak da likvidira ustaške postaje u s. Vir i Vinjane. II i IV. bat. dobili naređenje za likvidaciju žand. stanice Rakitno, kao i za čišćenje toga sela od ustaša. U toku noći 27. I. bataljoni su krenuli na izvršenje zadatka.

⁵ i ⁶ Odnosi se na četvrtu neprijateljsku ofenzivu.

- 28. I.**
DUVNO: Izvršene su pripreme i izviđanja od strane štaba brigade i dati konkretni zadaci štabovima II. i IV. bat. za likvidaciju Rakitnog. Nakon kraćeg odmora u selu Crvenica II. i IV. bat. otišli su na izvršenje zadatka. Istog dana na večer krenuo je III. bat. sa zadatkom da likvidira ustaška uporišta u Viru i Vinjanima. Na putu III. bat. naišao je na zasjedu. Obzirom što je bila noć nije imao gubitaka sem 4 lakše ranjena. Čim se bataljon razvio u borbeni poredak neprijatelj je pobjegao. Odmah iza toga bataljon je produžio svojim pravcem.
- 29. I.**
DUVNO: II. i IV. bat. ušli su u s. Rakitno bez otpora, jer je neprijatelj pobjegao prema Posušju. Tako isto III. bat. rastjerao je ustaše iz Vinjana i Vira.⁷
- 30. I.**
DUVNO: Po izvršenom zadatku II. bat. vratio se u Duvno, a III. u Mesihovinu, dok je IV. ostao u Rakitnom. Pošto nije bila uništena milicija se opet vratila na brda iznad sela i IV. bat. je bio prisiljen da napusti selo. Avijacija je bombardovala selo, ali bombe su padale na položaje milicionera.
- 31. I.**
DUVNO: Jedna četa IV. bat. vodila je borbu sa milicijom u Rakitnom, a ostale dvije otišle su na stari položaj u G. Brišnik.
- 1. II.**
DUVNO: Bataljoni su ostali na istim položajima. III. bat. uhvatio je kontakt sa neprijateljskim patrolama u pravcu Posušja. Istog dana primljeno je obavještenje od »Prozorskog bataljona« da nema ništa od namjeravane ofanzive Italijana i četnika iz Prozora. Istoga dana komandant brigade održao sastanak sa komandnim kadrom II. bataljona, gdje se diskutovalo po svim vojnim pitanjima.
- 2. II.**
DUVNO: Neprijatelj je isturivao jače patrole u pravcu našeg III. bataljona, koje su dolazile sa namjerom da uznemiravaju naše jedinice. Milicija iz Rakitnog uznemiravala je četu našeg IV. bat. koja se nalazila u Crvenicama. U Duvno je stigao Štab divizije kome je naš Štab ustupio svoj stan i preselio se u drugu kuću u grad. Toga dana je jedan neprijateljski avion izviđao nad Duvnom. Naveče je II. bat. održao priredbu, koja je uspjela više nego sve dodatakanje. Priredbi je prisustvovao i Štab divizije.⁸
- 3. II.**
DUVNO: U 8 časova stigla je II. proleterska brigada i produžila za s. Odžak—Sarajlije. Toga dana nije bilo neprijateljskih

⁷ Vidi dok. br. 42.

⁸ Štab Druge proleterske divizije.

ispada na naše položaje. Priprema sa plan za napad na Posušje.

4. II.

DUVNO: Stigli su podaci o neprijateljskom garnizonu u Posušju inače nije bilo promjena u brigadi.

5. II.

DUVNO: Neprijateljska avijacija bombardovala je s. Crvenice u kojima se nalazila jedna četa IV. bataljona. Žrtava nije bilo. I. bat. napustio položaje u Prologu i došao u Kovače.

6. II.

KOVAČI: III. bat. došao u dodir sa neprijateljskim patrolama iz Posušja. Neprijateljska patrola pucala je iz t. mitraljeza na naše patrole koje su se kretale cestom prema Posušju tako da je čitav bataljon bio prisiljen izići na položaj i tek tada je neprijateljska patrola napustila borbu i povukla se u Posušje. Štab brigade preselio se iz Duvna u s. Kovači. Jedna četa IV. bat. priputavala se sa milicijom u s. Rakitno.

7. II.

KOVAČI: Bataljoni vrše nasilna izviđanja prema Posušju. Neprijateljske patrole napadale su naš III. bat. u s. Vučipolja ali bez uspjeha. I. bataljon odmarao se u s. Omerovići. Toga dana članovi Politodjela održali su konferenciju sa političkim rukovodiocima IV. bataljona.

8. II.

BRIŠNIK: Izdato je naređenje IV. bataljonu da se smjesti na prostoriji s. Crvenice. Primljeno je obaveštenje da se iznad sela krije jedna banda od 20 ljudi koja je pobegla ispred naših jedinica. Usljed nevremena i slabih vodiča nije uspjelo pohvatati ove zlikovce.

9. II.

VUČIPOLJE: Izvršene pripreme za napad na Posušje. III. bataljon nalazi se u Vučipolju a jedna četa tog bataljona vodila je borbu sa isturenim neprijateljskim jedinicama, dok su se ostali bataljoni nalazili lijevo od III. bat. spremni da krenu u napad na Posušje. Neprijateljski istureni djelovi odbijeni su i natjerani u bjekstvo. Za to vrijeme izvršena je artillerijska priprema i neprijatelj je napustio svoj garnizon bježeći prema Imotskom. U Posušju su zarobljena 4 domobrana sa jednim ispravnim kamionom u kojem je bilo oko 25.000 metaka. Svi neprijateljski vojnici iz garnizona u Posušju uspjeli su pobjeći.

10. II.

POSUŠJE: Naše jedinice nakon što su zauzele Posušje raspoređene su po okolnim selima za obezbeđenje pravaca od Imotskog i Mostara. Neprijatelj je uspio da prikupi svoje djelove i uz pripomoć iz Imotskog navaljivao na naše jedinice koje su bile na putu za Imotski. I. i III. bataljon vodili su upornu

borbu u kojoj je bilo 5 ranjenih drugova. Uz pomoć II. i IV. bataljona uspjeli smo neprijatelja protjerati do Imotskog. Neprijatelj je imao 5 mrtvih. Istu veče napadan je Imotski od strane jedinica IV. proleterske brigade koje su ga i zauzele. Neprijatelj je u panici napustio čitav ovaj sektor zapalivši prethodno magazin oružja i municije u Imotskom. Naš I. i III. bat. ostali su u Posušju a II. i IV. u D. Vinjanima i Gorici.

11. II:

POSUŠJE: Raspored naših bataljona ostao je isti. Ratni plijen razdjeljen je među sve jedinice pravično. II. i IV. bat. došli su kod Posušja u obližnja sela. Tu se odmarala čitava brigada.

12. II.

POSUŠJE: Raspored bataljona ostao je isti. Avijacija je cijeli dan bombardovala sela oko Posušja i porušeno je nekoliko kuća, ali ljudskih žrtava nije bilo.

13. II.

POSUŠJE: Štab divizije vratio se iz Imotskog te smo primili naređenje za dalje akcije. Bataljonima je izdato naređenje za pokret. Stigao je drug Ratko Sofijanić novopostavljeni zamjenik komandanta brigade. Neprijateljska avijacija bombardovala je žestoko Posušje, ranjeno je nekoliko drugova i nekoliko građana.

14. II:

POSUŠJE: Bataljonima je izdata hrana za 3 dana zbog predstojećeg dugog marša. Naveče oko 20 sati cijela brigada kretala se u zaštitnici divizije jer su ostale brigade krenule u pravcu Drežnice. Neprijateljska avijacija stalno bombarduje Posušje.

15. II.

RAKITNO: Čitava naša brigada nalazi se u s. Rakitno odakle je oko 14 sati krenula u pravcu Striževa. Put je bio vrlo naporan. Naš I. bat. bio je prethodnica brigade i smjestio se na prostoriji s. Vrdi zatvarajući pravac Široki Brijeg. Ostali bataljoni smjestili su se na prostoru Gornje Drežnice, sem jedne čete koja je ostala na Donjem Konjskom da kontroliše pravac od Rakitnog.

16. II.

G.

DREŽNICA: Bataljoni su ostali na istim položajima t. j. II., III. i IV. bataljon u selima Žlijeb i Striživo i Gornja Drežnica, a I. bat. u s. Vrdi. Toga dana na čitavom sektoru naše brigade nije bilo promjena. Neprijateljska avijacija bombardovala je položaje I. bat. Žrtava nije bilo. II. prolet. brigada zauzela je jako utvrđenu željezničku stanicu Drežnica i porušila željeznički most na reci Drežanki.

17. II.

G.

DREŽNICA: Naše jedinice ostale su na istim položajima. Promjena nije bilo. I. bataljon pretrpio je velike gubitke od bombardovanja i to 3 mrtva, 3 teže i 3 lakše ranjena.

18. II.

D.

DREŽNICA: Raspored bataljona isti. Neprijateljska avijacija bombarduje sva sela i položaje na sektoru naše brigade. Iz Imotskog nam je stiglo 60 novomobilisanih boraca.

19. II.

DONJA

DREŽNICA: Novomobilisani borci i drugarice raspoređeni su po bataljonima. Avijacija neprestano bombarduje sva sela bez razlike i položaje na našem sektoru tako da su bataljoni bili prisiljeni kuhati po noći. Dobiveni su podaci o koncentraciji četnika u s. Zagreblje sa namjerom napada na nas.

20. II.

D.

DREŽNICA: Od zapljenjenog ratnog materijala i oružja formirana je četa pratećih oruđa, koja je u početku dobila 2 bacača teška i 2 teška mitraljeza. Naši bataljoni ostali su na istim položajima. Avijacija neprestano bombarduje sela u dolini Drežnice.

21. II:

D.

DREŽNICA: Dobili smo 60 pušaka i 8 puškomitraljeza koji su podjeljeni bataljonima. Borci III. bataljona uhvatili su jednog ustaškog zločinca koji se bio potajno krio kod jedne familije. Na sektoru I. bataljona nije bilo nikakvih promjena. Neprijateljska avijacija bombarduje naše položaje.

22. II.

ŽLIJEB:

Naš III. bataljon nalazio se na željezničkoj stanici Drežnica⁹ dok je II. bat. otišao kao pojačanje I. bataljonu. IV. bataljon otišao je u zaštitnicu divizijske bolnice. Toga dana avion je bombardovao selo Striževu u kome se nalazila divizijska bolnica. Žrtava nije bilo.

23. II.

ŽLIJEB:

Na sektoru I. i II. bat. ponovo se zapazilo kretanje neprijatelja u kolonama prema selu Zagreblje. Naš IV. bat. prebačen je u s. Žlijeb, a III. bat. otišao je na položaj kod I. i II. bataljona. Iste večeri stiglo je 90 novomobilisanih boraca od Imotskog koji su odmah raspoređeni po bataljonima.

⁹ Vidi dok. br. 361.

24. II.

D.

DREŽNICA: Naš IV. bat. dobio je naređenje za pokret u pravcu s. Vrdi gdje su bila i ostala 3 bataljona.¹⁰ Zapažena je velika koncentracija četnika kod s. Zagreblje. Kao pojačanje dobili smo jedan bataljon II. prolet. brigade.

25. II.

VRDI:

Naši bataljoni vršili su nasilna izviđanja na pravcu sela Zagreblje i sukobili se sa četničkim patrolama. Neprijateljske patrole bile su rastjerane i naše su jedinice zauzele dominirajuće položaje. Toga dana četnici su izvršili potpunu koncentraciju. Na položaju je velika napetost.

26. II.

VRDI:

Štab brigade izvršio je pokret za Grabovicu. III. č. I. bat. vodila je borbu sa četnicima i imala 2 ranjena. Četnici su bili odbijeni. Neprijateljska avijacija i artiljerija stalno bombarduje naše položaje. Naveče je II. bataljon pohvatao četničke kurire koji su nosili zapovijest. Uslijed neopreznosti naših stražara četnički kuriri uspjeli su pobjeći. Prema zapovijesti koja je uhvaćena četnici su imali sutradan da izvrše koncentrisani napad na naše jedinice.

27. II.

GRABO-

VICA:

Naše jedinice izvršile su kontranapad na četnike. Borba se vodila od 6 do 15 časova. U borbama naša brigada pretrpila je slijedeće gubitke. I. bat. 10 ranjenih i 3 mrtva, među kojima komandir I. čete. Ostali bataljoni imali su ukupno 7 ranjenih drugova. Naše jedinice uspjele su da protjeraju neprijatelja čak do Mostara nanijevši mu velike gubitke. Zaplijenjeno je nekoliko pušaka, 2 puškomitrailjeza i 1 teški bacač. Neprijatelj je ostavio na položaju 40 mrtvih, kao i kazan sa hranom, a četnički komandant je ostavio, u panicinom bjegstvu, i svoju ličnu spremu i arhivu. Tu su naše jedinice pokazale veliku hrabrost i neodoljivu mržnju prema izdajnicima svog naroda.

28. II.

GRABO-

VICA:

Pošto nije bio sasvim uništen uspio je ponovo da skupi svoje snage i da izvrši kontranapad. Naše jedinice u kontranapadu protjerale su neprijatelja koji je pobegao glavom bez obzira. Toga dana stigao je jedan drug iz Mostara i obavijestio nas je da je neprijatelj imao oko 120 mrtvih. Primljeno je naređenje da se naša brigada čitava prebaci na prostoriju s. Grabovica. Danas je primljeno saopćenje da okupator vrši ofanzivu u pravcu Prozora i da mu je cilj da uništi naše ranjene drugove.

¹⁰ Vidi dok. br. 363.

**1. III.
GRABO-
VICA:**

Stiglo je naređenje za pokret brigade prema Jablanici.¹¹ Pokret je izvršen iste noći u 20 časova.

**2. III.
JABLA-
NICA:**

Čitava brigada nalazila se na putu Grabovica—Jablanica—Rama.¹² Situacija se sve više pogoršava jer neprijatelj sve više steže obruč oko naših jedinica. Četnici su se pojavili i na lijevoj obali Neretve iznad same Jablanice.

**3. III.
Dolina
RAME—
GRAČAC:**

Naš sektor kontrolisanja bio je od Jablanice do s Gračac.¹³ Brigada je bila kao zaštitnica divizijske bolnice i raspored bataljona bio je slijedeći: III. bataljon u Jablanici, I. u s. Gračac, II. i IV. bat. kod škole u Slatini. Komandant I. bat. premješten je za komandanta tenkovskog bataljona. Neprijatelj je uspio da prebaci jednu patrolu preko mosta u Jablanicu koja se preko noći povukla.

**4. III.
GRAČAC:**

Bataljoni su ostali na istim položajima. Neprijatelj je držao pod vatrom cestu od Jablanice prema Rami te su naše jedinice bile prisiljene da saobraćaj zaštićuju tenkovima.¹⁴ Pošto se jedna četa našeg III. bat. povukla neprijatelj je predveče upao u Jablanicu bez borbe. Čim su četnici ušli u Jablanicu interesirali su se za smještaj ranjenika otkrivaajući svoje gnušne namjere. Naš III. bat. potpomognut tenkovima upao je uveče u Jablanicu nanijevši neprijatelju 40 mrtvih i protjerao ostatak četnika preko Neretve.

**5. III.
GRAČAC:**

Opšta situacija bila je vrlo kritična. Neprijatelj je stiskao sve više obruč. Naše snage bile su sve zbijene na prostoru Prozor—Jablanica. Kod boraca naše brigade moral je bio na zavidnoj visini. Naša brigada nalazila se na sektoru Jablanica. Te večeri primljeno je naređenje da se izvrši prelaz preko mosta u Jablanici i protjerivanje neprijatelja sa lijeve obale Neretve.¹⁵ Sve pripreme su najhitnije izvršene. Vrijeme je bilo vrlo povoljno jer je bila velika pomrčina. U veče se počeo graditi most preko kojeg bi se prebacile sve naše jedinice. Ovo je bilo vrlo teško izvesti jer su iznad samog mosta na suprotnoj obali Neretve bili četnici i obasipali most mitraljeskom vatrom. Naš III. bataljon dobio je zadatak da se prvi prebaci preko mosta.

¹¹ Vidi dok. br. 370.

¹² i ¹³ Vidi dok. br. 375.

¹⁴ Vidi dok. br. 379 i 380.

¹⁵ Vidi dok. br. 384 i 385.

**6. III.
JABLA-
NICA:**

Neprijatelj je uporno držao položaje iznad samog mosta. Naš III. bataljon se privukao, t. j. jedna desetina pod komandom desetara druga Opačića, do ispod samih neprijateljskih položaja. Drug desetar je prešavši porušeni most sam bacio bombu u neprijateljsku stražarnicu i bunker i ubio 3 četnika te zauzeo sa desetinom dominantan položaj i omogućio prelaz ostalim jedinicama bataljona. Neprijatelj je stalno jurišao sa ručnim bombama, ali naši su borci sve izdržali i III. bataljon je uspio da protjera neprijatelja. Odmah za III. prebacio se i naš II. bataljon koji je nakon prelaza u zajednici sa III. bataljonom izvršio juriš na neprijatelja koji je u panici odstupio pretrpivši strahovite gubitke. Tako je izvršen prelaz preko Neretve koji za našu vojsku ima historijski značaj jer su time naše jedinice skupa sa Vrhovnim štabom i bolnicama izvučene iz vrlo opasnog obruča mnogo jačeg neprijatelja. Naši bataljoni iskoristili su paničan bijeg neprijatelja i nastavili da gone njegove razbijene ostatke. Odmah toga dana prebacili su se i ostali naši bataljoni kao i II. proleterska brigada i protjerali neprijatelja do Krstaca. Ovo je jedan od najvažnijih zadataka kojeg je naša brigada časno izvršila. U ovim borbama gubici naše brigade iznosili su 4 mrtva i 17 ranjenih drugova dok je neprijatelj imao preko 100 mrtvih koje su pronašli naši borci i mnogo više ranjenih.¹⁶ Naši borci zarobili su 30 četničkih bandita (bradonja). Četnici su uporno branili prelaz preko Neretve znajući u kakvoj se teškoj situaciji nalaze opkoljene naše jedinice i naši ranjenici u bolnicama. Zauzeli su takve položaje i bili su uvjereni da je apsolutno nemoguće ma kome preći tako jako branjeni most, ali naši borci upoznati sa situacijom dali su sve od sebe i pokazali nečuvenu hrabrost i svijest prilikom izvršenja tako važnog zadatka.

**7. III.
KRSTAC—
RAVNO:**

Poslije izvršene akcije brigada se odmarala na prostoriji Krstac—Ravno. Hrana je bila odlična jer su naše jedinice u Jablanici zaplijenili nekoliko desetaka vagona živežnih namirnica. U toku čitavog dana avijacija je vršila izviđanje tražeći naše položaje. U sam mrak brigada je krenula preko Javorka za Breze. Put je bio vrlo naporan jer je velika pomrčina a put skoro neprohodan tako da smo za cijelu noć marša prešli svega nekoliko km.

**8. III.
BREZE:**

Budući da se od neprijateljske avijacije nije moglo cijelog dana izvršiti pokret, bili smo prisiljeni da sačekamo do

¹⁶ Vidi dok. br. 394.

večeri u šumi na brdu i tada da se spustimo u selo. Naše jedinice danas nisu uspostavile kontakt sa neprijateljem. Bataljoni su se smjestili na prostoriji s. Breze, Raići, Idbar.

9. III.

BREZE:

Na položaju III. bat. neprijatelj izvršio napad noću, ali se opet povukao zarobivši naša 3 druga i 1 drugaricu. Na položajima drugih bataljona nije bilo promjena. Primljeno obaveštenje da se kod Konjica predala jedna četnička četa pod oružjem našim jedinicama.

10. III.

BREZE:

Na položajima nije bilo borbe osim što je III. bat. pripucavao sa četnicima.

11. III.

BREZE:

Raspored bataljona ostao je isti. Primljeno je naređenje za pokret za sektor Borci. U toku dana vršene su pripreme za pokret, a u toku noći bataljoni su krenuli preko G. Bijele za Borke. Put je bio vrlo naporan jer smo se provlačili kroz gudure pošto nas je tukla artiljerija iz Konjica. Na putu je izgubljeno nekoliko konja i nešto materijala. Kad smo stigli u Gornju Bijelu neprijatelj je osuo jakom artiljerijskom vatrom put kojim se baš tog momenta kretao II. bataljon, ali ovaj zahvaljujući pomrčini i sretnom slučaju nije imao žrtava.

12. III.

BORCI:

Bataljoni su se smjestili na prostoriji G. Bijela—Borci. Kad su bataljoni stigli kod s. Borci bili su potpuno iscrpljeni radi slabe ishrane i napora. Ovdje se brigada odmara i nastoji se poboljšati hranu.

13. III.

BORCI:

Brigada je ostala na istom sektoru radi odmora.

14. III.

BORCI:

Rano izjutra čitava brigada krenula je u pravcu Čičeva i kad se spustila u dolinu Neretve naišla je na položaje I. proleterske brigade koja je vodila borbu sa četnicima iznad Čičeva.¹⁷ Tu se ustavila čitava kolona. Kasnije su naša dva bataljona krenula na položaj. Pošto je neprijatelj bio vrlo jak, upućen je i III. bataljon. Neprijateljska avijacija stalno bombarduje okolna sela i kruži iznad položaja. Bataljoni su uspjeli da protjeraju neprijatelja sa dominantnih položaja iznad s. Glavatičevo i naše snage su se odmah prebacile u selo gdje smo naišli na leševe neprijateljskih oficira. Dok su se naše komore nalazile u selu, bataljoni su ostali i dalje na položajima.

¹⁷ Vidi dok. br. 403 i 404.

15. III.
GLAVA-TIĆEVO: Naše jedinice nalaze se u zaseocima Glavatičeva.¹⁸ Danas nije bilo borbe.
16. III.
GLAVA-TIĆEVO: Raspored naših jedinica ostao isti, bez promjene.
17. III.
GLAVA-TIĆEVO: Raspored naših jedinica ostao je isti, naš I. bataljon pripucavao se sa četnicima koji su sa čuka sa lijeve strane Neretve pripucavali na naše borce koji su se nalazilo oko kuća u selu.¹⁹
18. III.
GLAVA-TIĆEVO: Pripucavanje sa četnicima nastavilo se i danas. Žrtava nije bilo.
19. III.
GLAVA-TIĆEVO: U toku dana primljeno naređenje za pokret. U samu noć bataljoni su krenuli pravcem Glavatičevo—Odžak—Veluši.
20. III.
VELUŠI: Čitavog dana vršena su izviđanja u pravcu Humca prema Kalinoviku.²⁰ Utvrđeno je da se neprijatelj (četničke bande) nalazi utvrđen sa jačim snagama na Humcu. Odmah je izdato naređenje za strogu pripravnost. Stigao je jedan seljak koji je pobegao od četnika i otkrio nam njihove položaje. Od njega smo saznali da su Bojovićeve četničke bande demoralisane povlačeći se pljačkali gdje su god stigle.
21. III.
VELUŠI—HUMAC: Izjutra su izvršene pripreme za kretanje na položaj. Pri našem izlasku na položaj neprijatelj nije imao na položajima jakih snaga, ali uočivši da naši borci pripremaju juriš otkrio je svoje rezerve koje su se nalazile u neposrednoj blizini. Najjača vatra od strane neprijatelja bila je skoncentrisana na naš III. bat. ali herojsko držanje boraca zadivilo je sve rukovodioce. Neprijatelj je zadržan.
22. III.
HUMAC:²¹ Ove noći vodili su naši bataljoni žestoke borbe sa četnicima. U ovim borbama mi smo imali gubitaka, ali neprijatelj je pretrpio upravo strahovite gubitke.

¹⁸ i ¹⁹ Vidi dok. br. 408.

²⁰ Vidi dok. br. 416 i 417.

²¹ Dnevnik je raden samo do 22. ožujka 1943. i nastavljen je tek u prosincu 1943. godine.

**OBAVJEŠTENJE ŠTABA DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 22.
OŽUJKA 1943. KOMANDANTU PRVE PROLETERSKE BRIGADE O
OSLOBOĐENJU KALINOVIKA¹**

Lekiću,²

Jutros u zoru II proleter. brigada zauzela je i oslobođila Kalinovik. Četnici bježe u pravcu Foče i Dobrog Polja. Prema prednjem, vaša I brigada bez jednog bataljona produžiće pokret na prostor Krbljine sa zadatkom zatvaranja pravca od Sarajeva. — Komunikaciju onesposobiti za motorna vozila.

Istovremeno pr očistiti četnička sela Vlaholje i Šivolje.

II dalmat. postaviće se na prostoru Jelašće—Borje sa zadatkom zatvaranja pravca od Foče.

II proleter. brigada nalaziće se oko Kalinovika.

Hirurška ekipa u Kalinoviku.

Štab divizije premjestiće se kod Kalinovika.

S. F. — S. N.!

Za štab
Načel. Vukotić³ v. r.

**IZVJEŠTAJ GOJKA NIKOLIŠA I PAVLA ILIĆA OD 23. OŽUJKA 1943.
ZAMJENIKU NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ O SMJE-
ŠTAJU CENTRALNE BOLNICE U ŠIREM RAJONU GLAVATIČEVA
I POTREBI ŠTO BOLJEG SNABDIJEVANJA RANJENIKA¹**

Glavatićevo

23 mart 1943

10.00

Drugu Terziću²

Na dan 23 marta 1943 ranjenici su bili raspoređeni na sledećim proštorijama: teški — s. Kula, konjanici — s. Poča, tifusni — s. Ribari, interni — s. Sitnik, pešaci za I i II Diviziju i VII Krajišku brigadu nalaze se u s. Bjelimići.

¹ Original (rukopis crnilom, cirilicom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 12/2, k. 731.

² Danilo.

³ Jovan.

⁴ Original (tipakn na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 14/7, k. 13.

⁵ Velimir.

U s. Ribari vrši se depedikulacija rekonvalescenata tifusnih i za dva tri dana, kad se drugovi oporave, biće upućena prva partija od 450 drugova u svoje boračke jedinice.

Od količine hrane zavisi brzina oporavljanja i vraćanja drugova u borbene jedinice. Mesa imamo dovoljno za tri dana, a bilo bi dobro da se naredi Štabu III Divizije da uputi što više zaplenjenog brašna, mazkarona, pirinča bolnici.

Izvešteni smo od bolničara koji su doneli ranjenike da su jedinice III Divizije zauzele Nevesinje i zarobile 200 Italijana, kao i veću količinu ostalog plena. Od tih Italijana ovamo je stiglo oko 30, koji su doneli teške ranjenike. Ako je tačno da je zarobljen toliki broj Italijana, bilo bi potrebno da se naredi Štabu III Divizije da Italijane sprovode u s. Kulu, odatle da uzmu odgovarajući broj ranjenika na nosilima i prenesu ih u s. Glavatičevo.

Mi ćemo ovde zadržati ranjenike nekoliko dana da se odmore i prehrane, a tako isto da se odmore Italijani.

U s. Bjelimići, bar zasada, nije ništa mobilisano ljudi za prenos ranjenika, niti konja, te će prema tome sav teret za prenos teških ranjenika pasti na Italijane i zato bi ih trebalo prikupiti ovde i iskoristiti za prenos. Bilo bi dobro tražiti hranu za zarobljene Italijane od italijanskih vlasti, jer od konjetine se slabo oporavljaju. Trebalо bi tražiti da se ta hrana šalje pravo iz Konjica.

Drug Mitar Vujović tražio je da mu se uputi jedan bataljon iz divizije koja se nalazi u rezervi, da bi mogao prikupiti namirnice i stoku iz Nevesinjskog Polja. Ako ima uslova za to, možete narediti Štabu IX Divizije da stavi Ekonomskom otseku na raspoloženje jedan od svojih najboljih bataljona.

Drug Pavle Pekić sa zarobljenim oficirima nalazi se u s. Glavatičevo. S njime smo u vezi.

Molim te, pošalji nam hitno pojedinosti o borbama na nevesinjskom i kalinovičkom frontu za »Ranjenog druga«, a tako isto i jedan primerak radio-vesti, kako bismo izvestili ranjenike o događajima kod nas i u svetu. To bi im mnogo diglo moral.

S drugarskim pozdravom

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Veljko³ v. r. Dr. Gojko⁴ v. r.

³ Pavle Ilić.

⁴ Nikoliš.

UPUTSTVO ZAMJENIKA POLITIČKOG KOMESARA 3. DALMATINSKE BRIGADE 9. NOU DIVIZIJE OD 25. OŽUJKA 1943. BATALJONSKIM BIROIMA I PARTIJSKIM ĆELIJAMA O STVARANJU PLANA ZA SEDAM RADNIH DANA¹

ZAMJENIK POLIT. KOMESARA
III. DALM. N.O.U. BRIGADE
IX. DIVIZIJE

**BATALJONSKIM BIROIMA I PARTIJSKIM ĆELIJAMA
U BRIGADI**

Već više od mjesec dana naša brigada se nalazi u borbi i stalnom pokretu. Zbog toga je partijski rad u ovom periodu bio prilično otežan. Izvjesna rukovodstva i ćelije nisu umjeli da svoj rad prilagode novim uslovima pokreta, pak je u nekim jedinicama partijski rad gotovo zastao. Međutim, mi smo brigada. To znači da ćemo mi najveći dio vremena provoditi upravo u borbi i pokretu. Smije li partijski rad i život zbog toga da stane? Razumljivo, ne. Mi moramo uspjeti da sve naše organizacije neprestano, bez obzira na težinu uslova, razvijaju svoju aktivnost što urednije i bolje.

Dalje. Partijski život u našoj brigadi mora se razvijati po jednom jedinstvenom planu, ne sputavajući inicijativu nijednoj ćeliji, birou ili članu.

Da bi se ove dvije stvari postigle, potrebno je da svi biroi a potom i ćelije odmah sazovu svoje sastanke i primjene ovo uputstvo na svoj daljni rad:

1) Do sada su organizacije postavljale plan rada za jednu nedjelju dana. U tom vremenu bi bio pokret ili borba te bi ostvarenje plana bilo razbijeno. Na slijedećem sastanku bi se konstatovalo da plan nije sproveden, jer je bilo nemoguće zbog pokreta i borbe. I ćelije se u tome roku takođe ne bi sastale, »jer je bilo nemoguće«.

Od sada treba raditi na slijedeći način. Nećemo više stvarati plan za jednu kalendarsku nedjelju nego za jednu radnu sedmicu, za sedam radnih dana. Šta je to radni dan? To je onaj dan kada nije pokret ni borba. Na pr. danas je 25/III, nije ni pokret ni borba. To je radni dan jer danas nas ništa ne smeta da održimo ili partijski sastanak, ili čas vojne obuke, ili četnu konferenciju itd. itd. Sjutra i prekosjutra, 26, 27/III, takođe će, recimo, biti dani bez pokreta i borbe. I onda možemo bez smetnje da radimo. 28/III, 29/III je pokret. 30/III cio dan borba. 31/III nema ni pokreta ni borbe. Znači — opet radni dan. 1/IV opet radni dan, 2, 3, 4/IV pokret i borbe, 5/IV opet radni dan. 6/IV opet

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta radničkog pokreta Jugoslavije, reg. br. 7033/IV, 2-38 (43).

radni dan. Izračunajte: eto sedam radnih dana u kome vremenu nas ništa ne smeta da predviđeni plan ostvarimo.

Znači, sedam radnih dana može proći za 10 do 12 običnih kalendarских, čak i za čitav jedan mjesec može biti samo sedam radnih dana, to zavisi koliko smo dana u toku toga mjeseca proveli u pokretu i borbi.

To je jasno. Prema tome bataljonski biro da se sastanu i da plan svoga partijskog, političkog, vojnog, kult. itd. rada prilagode ovome. Treba tačno odrediti: Prvog radnog dana ćemo održati, na pr., politički čas o tome i tome i tome i čas vojne obuke. Drugog radnog dana četna konferencija po pitanju, recimo, pljačke, i vježbe hora, itd. Ovo su samo primjeri, a članovi treba da to konkretno udese.

Od primitka ovog dopisa postaje obavezno za sve biroe i čelije u brigadi slijedeće:

a) U svakih sedam radnih dana obavezno jedan radni sastanak na kome će se pretresati šta je urađeno u proteklih sedam radnih dana, kako je urađeno itd. i donijeti plan rada za idućih sedam radnih dana.

b) U svakih sedam radnih dana obavezno dva teoretska sastanka. U toku prve dve radne sedmice proradivati slijedeći materijal:

Prve radne sedmice — prvi teoretski sastanak:

»Organizaciono pitanje KPJ u današnjoj nar. osl. borbi«.

(Proleter br. 16, članak d.[ruga] Rankovića)

— drugi teoretski sastanak:

isto.

Znači, na ova dva teoretska sastanka proraditi »Organizaciono pitanje«.

Druge radne sedmice: — prvi teoretski sastanak:

»Borba protiv okupatora i dalje najvažniji zadatok« (Tito, »Proleter« br. 16)

— drugi teoretski sastanak:

»Nacionalno pitanje u svjetlosti narodno-oslobodilačke borbe« (Tito, »Proleter« br. 16).

Organizovanje vojnog rada čelije: Čelije štabova bataljona obavezne su da postave odmah, preko štabskih sastanaka, plan vojne obuke za sedam radnih dana i da ga bitno dostave komandama četa. Na partizanskim sastancima čelija četa ima se prodiskutovati način sprovodenja ovog plana i dužnosti partijaca u vojnom pogledu. Ovaj plan treba imati uvjek blagovremeno.

Organizovanje političkog rada čelije: Komesari moraju biti mnogo aktivniji. Kada je radni sastanak, onda drug koji je odgovoran za politički rad dolazi sa predlogom čeliji o tome koliko se političkih časova ima održati u četi u toku sedam radnih dana, i šta će se raditi. Onda se na istoj tački (»politički rad«) čita materijal koji će se upotrebiti za četni čas, i diskutuje se. To se mora obavezno raditi. Na taj način će partizci dolaziti pripravljeni na političke časove, moći će učestvovati uspješno u diskusiji. S druge strane, i politički rad unutra, u samoj čeliji će se razvijati.

Do sada su komesari na svoju inicijativu, bez sporazuma sa celijom, držali časove, a partijci su slabo u tom važnom radu učestvovali. To, razumljivo, nije dobro.

Političke časove mogu držati i ostali partijci!

Što ćešće držati četne konferencije po raznim pitanjima koja se u četi nameću.

Organizovanje kult.-prosvjetnog rada — prema već datim uputstvima. I u kulturnim odborima treba uvesti radne dane.

Rad na terenu: Ovaj rad sada je naročito važan. Potrebno je da se preko konferencija borcima objasni naš odnos prema narodu. Komesari naročito, a i čitava partija mora održavati što prisniji odnos sa narodom. Održavati sastanke, sijela, zborove, itd. Da postignemo to: kuda naša brigada prođe, da se o njoj govori sve najbolje.

Rad sa kandidatima: Sa kandidatima održavati redovno dva sastanka u toku sedam radnih dana. Na prvom sastanku prve sedmice: »Šta znači biti (član) KPJ i koje su njegove dužnosti«. Na drugom sastanku prve radne sedmice: »Nacionalno pitanje u svjetlosti N.O. borbe« (Tito, »Proleter« br. 16).

Za drugu radnu sedmicu dobiti ćeete plan. Što se tiče svakodnevnog, konkretnog rada svakog kandidata, oni također treba da budu odgovorni, n. pr., za rad kora, novine, neki dio vojnog rada itd. Važno je ovo: Partijska celija na svome sastanku, kada vrši raspodjelu dužnosti među partijcima, treba da raspodjeli odgovorni posao i svakom kandidatu. Poslije toga, partijac koji rukovodi kandidatskom grupom saopštava na sastanku kandidatima šta koji treba da uradi u toku sedam radnih dana.

Kao što se vidi, ako ovako organizujemo rad, on će se moći bez smetnja razvijati na svim sektorima.

Vidjeli smo što su to radni dani. Međutim, partija, i biroi i celije, moraju partijski živjeti i raditi i onda kada su dugi pokreti i borbe, te radni dani padaju poslije 5 do 6 dana pokreta i borbe. U međuvremenu, između redovnih sastanaka, celija je dužna da se sastaje, makar i na deset minuta, pola sata, da riješi ovo ili ono pitanje u vezi sa nekom pojmom koja je u toku pokreta nastala, ili u vezi nekog zadatka koji je dobijen. Tako će se, u toku sedam radnih dana, pored redovnih radnih i teoretskih sastanaka (raditi) po raznim pitanjima koja su se bitno nametnula.

Tako će partija raditi i u pokretu, i u borbi, i za vrijeme sedam radnih dana, u odmoru.

Još nekoliko primjedaba:

a) Rad na dalnjem jačanju partije novim kadrovima i dalje je najvažniji zadatak. Redovno na svakom sastanku pretresati držanje članova; svakog kandidata, svakog borca koji je svojom borbom i životom blizak partiji, svakog istaknutog skojevca.

Odane i borbene drugove, koji ispunjavaju poznate uslove, bez odugovlačivanja primati u partiju ili kandidovati.

b) Po ovom sistemu radnih dana nastojati da se rad razvija ravnomjerno na svim sektorima i u svim celijama.

c) Primjećeno je da partija malo pažnje posvećuje SKOJ-u, što je iz osnova štetno. To se naročito osjeća u I. bataljonu. Tamo na pr. u I. četi ima 8 članova partije a 7 članova SKOJ-a. Krajnje sektaštvo. Skoj je masovna politička organizacija mlađih komunista i u nju treba uvesti sve omladnice koji se osjećaju komunisti i hoće da rade.

Skoj u našoj brigadi mora za kratko vrijeme postati masovna organizacija i u Skoju se vaspitati mnogi budući članovi partije.

Pogrešno je što neki drugovi, ako učlane nekog skojevca u partiju, ne smatraju ga više omladincom. On i dalje ostaje član SKOJ-a, a partija mu dodijeljuje rad među omladinom, u koliko nisu druge patrebe.

d) Rad sa drugaricama u našoj brigadi ne smije se zapostavljati. Između ostalog upoznati ih sa organizacijom AFŽ.

e) Biroi će poslije svakih sedam radnih dana dostavljati pismene izvještaje o radu u bataljonu.

Dne 25/III 1943.

Zamjenik komesara brigade,

Roje Ante v. r.

{M. P.)

BROJ 421

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA
OD 29. OŽUJKA 1943. ŠTABU DEVETE NOU DIVIZIJE DA S TREĆOM
NOU DIVIZIJOM UČESTVUJE U RAZBIJANJU ČETNIČKIH FORMA-
CIJA NA PRAVCU NEVESINJE—MOSTAR¹**

ŠTABU IV OPERAT. ZONE²

Vaš zadatak [je] da u sadejstvu sa III divizijom razbijete četničke bande na pravcu Nevesinje—Mostar. Ovim operacijama rukovodi Štab III divizije, koji će vam dati zadatak.

29/III

Tito, s. r.

¹ Original (rukopis crnilom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 44/2, k. 14.
² Stab Četvrte operativne zone je ujedno bio i Stab Devete dalmatinske NOU divizije.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE NOU DIVIZIJE OD 29. OŽUJKA 1943.
VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O PONOVM
OSLOBOĐENJU NEVESINJA I O RASPOREDU JEDINICA¹**

III DIVIZIJA

29-III

Prošle noći naše jedinice zauzele su Nevesinje, V. i M. Velež i Bišinu i preduzele gonjenje prema Blagaju. Prethodno je razbijena neprijateljska kolona na Babjoj Glavi i Rakovoj Nozi. Gubici neprijatelja 50 mrtvih i ranjenih i 30 zarobljenih. Naši gubici 20 ranjenih i 3 mrtva. Na sektoru Prijevorca—[Ruj]jište, pretprešte noći razbijene dvije kolone Talijana od 400, koje su pokušale ispad.² Neprijateljski gubici 20 mrtvih. Ranjenih nepoznato.

Ostali smo bez jugoslovenske municije; ako je imate, javite da pošaljemo za nju.

Po zauzeću Nevesinja napravili smo sljedeći raspored: IX divizija zatvara pravac od B.[ijelog] Polja i Mostara. Naša divizija sa IV brigadom³ orijentisana prema Gackom, Bileći i Stocu. Četnici sa pravca Bileće i Gacka nakon provedene mobilizacije vrše pripreme za napad u pravcu prema nama. Smatramo da bi bilo nužno pokret preduzeti odmah u svrhu onemogućavanja četničkih namjera. Očekujemo hitne direktive.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA
OD 30. OŽUJKA 1943. ŠTABOVIMA TREĆE I DEVETE NOU DIVIZIJE
DA TREĆA DIVIZIJA SAVLADA NEPRIJATELJSKA UPORIŠTA U
GATAČKOM I POPOVOM POLJU, A DEVETA DIVIZIJA ZATVORI
PRAVCE KOJI IZ RAJONA MOSTARA IZVODE K NEVESINJSKOM
POLJU⁴**

VRHOVNI ŠTAB
NOV I PO JUGOSLAVIJE
30-III-1943 g.
u 11 časova
Š T A B U

Položaj

Vaš izvještaj, koji ste juče poslali radiogramom, primljen je u ovome štabu.

¹ Original (rukopis crnilom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 29/17, k. 14A. Izvještaj je upućen, radiogramom, Vrhovnom štabu NOV i POJ.

² Borbu su vjerojatno vodile jedinice Prve dalmatinske NOU brigade.

³ Četvrtom proleterskom brigadom.

⁴ Kopija originala (tipkana na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 15/2, k. 1.

Direktiva za vaš dalji rad je sledeća:

1) V Crnogorska, I Dalmatinska i X Hercegovačka brigada (bez dva bataljona) obrazuju zasebnu grupu, pod komandom Štaba III Divizije.

Sa napred označenim jedinicama odmah preduzeti nastupni pokret u Gatačko Polje, sa zadatkom: razbijanje četničkih snaga i likvidacija tamošnjih neprijateljskih garnizona, izvršenje mobilizacije najširih razmara, uspostavljanje narodne vlasti. Pri izvršenju ovoga zadatka treba naročito imati u vidu da prvenstveno treba likvidirati Gacko i Atovac, obuhvatajući ih sa severa, pa tek onda ostala neprijateljska uporišta u Gatačkom Polju. Posle ovoga, očistiti i Fazlagića Kulu od neprijateljskih snaga — ako to, s obzirom na naš stav prema muslimanima, ne bi imalo nekakvih političkih posledica. Sa njima treba prvenstveno pokušati pregovore.

Posle likvidacije neprijateljskih uporišta u Gatačkom Polju i razbijanja četničkih snaga, vaša će grupa dobiti blagovremeno novi zadatak.

Sa nama održavati stalnu radiovezu, kao i kurirsku, preko Plužina i Uloga na Kalinovik.

2) Dva bataljona iz X Hercegovačke brigade, koja su već ranije bila upućena prema Dabarskom Polju, obrazuju zasebnu grupu, sa zajedničkom komandom i sledećim zadatkom:

Odmah preduzeti nastupni pokret pravcem Dabarsko Polje—Popovo Polje, sa zadatkom da čisti teren južne Hercegovine od četničkih bandi, da izvrši mobilizaciju najširih razmara, kao i da uspostavi i učvrsti narodnu vlast na dotičnoj oslobođenoj teritoriji. Ova grupa ima da uzme u svoj sastav sve naše terenske jedinice koje sada dejstvuju na prostoru Dabarsko Polje—Popovo Polje. Štab III Divizije će za ovu grupu imenovati zajednički operativni štab, s tim što će sa ovim bataljonima poći i jedan član Štaba X Hercegovačke brigade.

Ova grupa održavaće vezu sa nama kuririma preko Plužina, odakle će njene izveštaje prihvatići Štab Dalmatinske divizije i hitne dostavljati nam radio-putem, a ostale preko svojih kurira ovome štabu, preko Kalinovika.

3) IX Dalmatinska divizija ima sledeći zadatak:

Zatvoriti pravce, i to:

- a) Mostar—Nevesinje—Kifino Selo—Plužine;
- b) Prijedorac—D. Zimlje—gornje Nevesinjsko Polje;
- c) Rujište—Gor. Zimlje—Lokva—Čehoje, odnosno Lokva—Kula.

U cilju izvršenja prednjeg zadatka, Dalmatinska divizija će preuzeti sledeći raspored: dve brigade rasporediti na prostoru selo Bratač—Kifino Selo—Bijenja, a jednu brigadu na prostoru selo Presjeka—s. Kruševljani—Čehoje, držeći lake izviđačke delove na istočnim padinama i bedemima Veleža i Crne Gore, naročito na prevojima.

Sada će Dalmatinska divizija odmah smeniti jedinice koje polaze na zadatke u Gatačko i Dabarsko Polje; napred označeni raspored zaveće postepeno, a [povuciće se] tek onda kad na to bude prinuđena nadmoćnijim neprijateljskim snagama.

Vezu sa nama održavati radioputem, kao i kuririma preko Uloga na Kalinovik.

4) V Crnogorska brigada biće u rezervi i na odmoru oko Plužina Pošto je ova brigada u poslednje vreme imala teške borbe i velike gubitke, ona će za sada ostati na označenom mestu u cilju odmora i oporavka, — eventualno kao rezerva, bilo prema Nevesinjskom bilo prema Gatačkom Polju.

5) Podaci o neprijatelju u Gatačkom Polju: Prema prikupljenim podacima izviđačkih četa XIV Hrvatske brigade sada se u Gackom nalazi oko 500 četnika, dok se u Fazlagića Kuli nalazi, navodno, 500—600 domaćih ustaša (verovatno milicionara).

6) Na pravcu Konjic—Glavatičeve nalazi se VII i VIII brigada VII Hrvatske divizije, sa kojima treba desnokrilna brigada Dalmatinske divizije da održava neprekidnu vezu, preko Grabovice i Kule, na selo Borci, odnosno na Glavatičevu. Kod Uloga nalazi se jedan bataljon XVI Hrvatske brigade, sa zadatkom: obezbeđenje ove važne tačke.

7) Situacija na pravcu Kalinovik—Foča: Jedinice I i II Divizije izbile su na Drinu — na prostoru Ustikolina—Bastasi. Prelaz reke je u toku i verovatno u najkraće vreme biće naše glavne snage prebačene na onu stranu obale Drine, razbijajući prethodno četničke bande, a zatim će se pristupiti likvidaciji fočanskog garnizona.

8) Službi izviđanja i obaveštavanja posvetite naročitu pažnju. Poučite se negativnim primerom u ovom smislu koje ste iskusili poslednjih dana, kada su vas četnici iznenadili u sredu bela dana, zauzevši na prepad Nevesinje, kojom ste prilikom imali teške i uzaludne gubitke.

9) U toku izvršenja postavljenih zadataka pred narodom nastupajte kao pravi narodni oslobodioци i zaštitnici. Morate najenergičnije suzbiti svaku pljačku ili nasilno otimanje hrane. Pribavljanje hrane vršiti putem i načinom kako je to predviđeno dosadašnjim našim naređenjima.

O svemu nas redovno i najhitnije obaveštavajte.

Prijem naređenja potvrdite.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

VRHOVNI KOMANDANT,

Dostavljeno:

Štabu III Divizije i

Štabu IX Dalmatinske divizije